

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ, Ο ΚΥΡΙΟΣ ΜΟΥ Ο ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ
ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ ΚΑΙ Η ΜΥΘΟΠΛΑΣΙΑ

ΕΚΠΟΝΗΣΗ : ΦΡΟΥΣΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Δρ ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ
ΣΥΝΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: Δρ ΜΑΡΙΤΑ ΠΑΠΑΡΟΥΣΗ

ΒΟΛΟΣ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2011

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 9627/1
Ημερ. Εισ.: 15-09-2011
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΔΕ
2011
ΦΡΟ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα της πτυχιακής εργασίας μου, κ. Αντώνη Σμυρναίο, για την πολύτιμη βοήθεια, την καθοδήγησή του κατά τη διάρκεια της εργασίας μου και τις γνώσεις και κίνητρο που μου πρόσφερε κατά τη διάρκεια των σπουδών μου. Ακόμα, για το πολύ ενδιαφέρον θέμα και που με έκανε να ενδιαφερθώ πραγματικά για το αντικείμενο της ιστορίας.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω θερμά την κ. Μαρίτα Παπαρούση που δέχτηκε να γίνει συνεπιβλέπουσα, για την καθοδήγηση και όσα που μου πρόσφερε κατά τη διάρκεια των σπουδών μου.

Τέλος, θέλω να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου και στις αδερφές μου για τη συμπαράστασή τους, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια των τελευταίων μηνών της προσπάθειάς μου. Είμαι ευγνώμων για την αγάπη και υποστήριξή τους όλα αυτά τα χρόνια.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία ασχολείται στο πρώτο κεφάλαιο με το ιστορικό μυθιστόρημα: Ορισμός, ποιος θεωρείται πατέρας του ιστορικού μυθιστορήματος, γιατί τόσοι πολλοί συγγραφείς έγραψαν ιστορικό μυθιστόρημα. Οι επικριτές και η δικαίωση του ως λογοτεχνικού είδους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται η παρουσίαση του ιστορικού μυθιστορήματος του Αγγελου Βλάχου *Ο κύριός μου ο Αλκιβιάδης*.

Στο τρίτο κεφάλαιο μέσα από τις απόψεις σύγχρονων παιδαγωγών για την παιδαγωγική διάσταση της λογοτεχνίας στα παιδιά, προσπάθησα να υποστηρίξω και εγώ την άποψη ότι η λογοτεχνία και ειδικότερα το ιστορικό μυθιστόρημα θα μπορούσε να στηρίζει ολοκληρωτικά την ιστορία στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, προτείνοντας μια διδακτική πρόταση: Οι μαθητές χωρίζονται σε τέσσερις ομάδες και επιλέγουν μια από τις τέσσερες ομάδες θεμάτων α) Η ζωή στην αρχαία Ελλάδα, β) Πολιτικοί στην αρχαία Αθήνα, γ) Η δόξα των Αθηνών και δ) πολεμικές σκηνές. Κάθε ομάδα παίρνει τα αντίστοιχα αποσπάσματα του βιβλίου, και αφού τα διαβάσει, θα τα παρουσιάσει για συζήτηση στην τάξη. Ακολουθούν δραστηριότητες επεξεργασίας.

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ:

Ιστορικό Μυθιστόρημα, Scott, Μυθοπλασία, Αρχαία Αθήνα, Αλκιβιάδης, Περικλής, Ομαδοσυνεργατική Μέθοδος, Ενσυναίσθηση

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....σελ 6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Το Ιστορικό μυθιστόρημα.....σελ 7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Αγγελου Βλάχου : Ο κύριός μου ο Αλκιβιάδης. Μυθιστόρημα.

Το ιστορικό γεγονός και η μυθοπλασία.....σελ 23

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η συμβολή του ιστορικού μυθιστορήματος στη διδακτική της Ιστορίας.....σελ 48

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο λόγος που με ώθησε στο να επιλέξω σαν θέμα για την εκπόνηση της πτυχιακής μου εργασίας « **Το ιστορικό μυθιστόρημα στο πλαίσιο της διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας** », είναι σχετικά απλός. Κατά τα μαθητικά μου χρόνια εύρισκε το μάθημα της Ιστορίας αρκετά κουραστικό. Πολλά γεγονότα, πολλά πρόσωπα, πολλές ημερομηνίες που έπρεπε να αποστηθιστούν. Αντίθετα τα ιστορικά γεγονότα που διάβαζα σε μυθιστορήματα ήταν συναρπαστικά, και παραμένουν ακόμα στη μνήμη μου. Μέσα από τα μυθιστορήματα πολλά ιστορικά γεγονότα εύρισκαν αλληλουχία, και μπορούσα να καταλάβω τα αίτια πολλών γεγονότων τα οποία γνώριζα, αλλά δυστυχώς επιφανειακά.

Γι αυτό με την εργασία μου αυτή θέλησα να δείξω ότι ιστορικά μυθιστορήματα πρέπει να αποτελούν πηγές στο μάθημα της Ιστορίας του Δημοτικού σχολείου. Πηγές που θα αποτελέσουν το κέντρισμα των μικρών μαθητών να ενδιαφερθούν αλλά και να καταλάβουν το μάθημα της Ιστορίας. Όταν αναφέρομαι στο Ιστορικό μυθιστόρημα, εννοώ τα ιστορικά μυθιστορήματα που έχουν γραφτεί έχοντας ως πρότυπο τη συγγραφή του πατέρα του ιστορικού μυθιστορήματος sir Walter Scott, και έχουν καταξιωθεί στην ελληνική γραμματεία. Ένα τέτοιο καταξιωμένο ιστορικό μυθιστόρημα είναι το βιβλίο του Άγγελου Βλάχου **Ο κύριός μου ο Αλκιβιάδης**, που θα προσπαθήσω επιλέγοντας μερικά κατάλληλα αποσπάσματα να εντάξω στη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας ώστε να δελεάσω τους μικρούς μαθητές της Δ' Δημοτικού να αγαπήσουν το μάθημα της Ιστορίας και το Ιστορικό μυθιστόρημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Το Ιστορικό μυθιστόρημα

Όλοι μας έχουμε διαβάσει μυθιστορήματα από ευχαρίστηση, αλλά κάποιοι από μας κλίνουν κυρίως σε έργα για το παρελθόν. Οι άνθρωποι «έχουν διαβάσει ιστορικό μυθιστόρημα» από το 800 π. Χ. όταν ο Όμηρος έγραψε την Ιλιάδα.

Το ιστορικό μυθιστόρημα μας μεταφέρει σε έναν άλλο κόσμο που είναι τόσο διαφορετικός από το δικό μας, αλλά υπήρξε πραγματικά. Πολλοί είναι αυτοί πιστεύουν ότι μια βαθειά κατανόηση του παρελθόντος μπορεί να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε καλύτερα τη δική μας εποχή και τα δικά μας κίνητρα.

Με την ανάμειξη ιστορίας και μυθοπλασίας ένα ιστορικό μυθιστόρημα μας επιτρέπει να κάνουμε περισσότερα από ότι όταν διαβάζουμε ιστορία. Μας επιτρέπει να συμμετέχουμε στους φόβους τις ελπίδες των ανθρώπων, να ζήσουμε για λίγο μέσα σε μια άλλη εποχή. Να ακούσουμε τι λένε οι άνθρωποι, πως σκέφτονται, να δούμε τι φοράνε ,να μυρίσουμε τις μυρωδιές του δρόμου, να τους αγγίζουμε κρυφά. Διότι ένα καλό ιστορικό μυθιστόρημα μπορεί και μεταμορφώνει την ψυχρή ιστορία σε συναρπαστική περιπέτεια.

Στο άρθρο του *Αναζητώντας την ιστορική ακρίβεια* σχετικά με το βιβλίο της Λείας Βιτάλη *Ιερή Παγίδα*, ο Ν.Κ. Κυριαζής σημειώνει: « Το ιστορικό μυθιστόρημα θεωρείται από πολλούς ως η πιο δύσκολη μορφή μυθιστορήματος γιατί απαιτεί να συνδυάζονται δυο προϋποθέσεις : να είναι καλό ως μυθιστόρημα και ταυτόχρονα να είναι ορθό ιστορικά. Το πραγματικό ιστορικό μυθιστόρημα που είναι σπάνιο σε παγκόσμια κλίμακα, πρέπει επιπλέον να προτείνει και κάτι περισσότερο π.χ. μια νέα θεώρηση –προσέγγιση της ιστορικής περιόδου όπου διαδραματίζεται, όπως στο *Πόλεμος και Ειρήνη* ». (Ν. Κ. Κυριαζής: 2007)

Μια άλλη δυσκολία που υπάρχει πάντα στο ιστορικό μυθιστόρημα σύμφωνα με τον Απ. Σαχίνη, είναι επειδή ο συγγραφέας επιχειρεί να ζωντανέψει μια εποχή πολύ μακρινή υπάρχει ο κίνδυνος της ματαιοπονίας αν, αντί να παραστήσει το ιδιαίτερο, το χαρακτηριστικό, το φανταστικό, και το ποιητικό εκείνων των χρόνων, αντί να υπογραμμίσει

δηλαδή ότι διαφέρει από το σημερινό και ξεχωρίζει, περιοριστεί στην παρακολούθηση των καθολικών μορφών της ζωής που συναντιούνται σε όλους τους αιώνες ή περιγράψει τις γενικές εκδηλώσεις μιας πραγματικότητας που δεν διαφέρει από την σημερινή. (Σαχίνης 1981 : 106)

Ορισμός

Σύμφωνα με το Concise Dictionary of Literary Terms (1990) του Chris Baldick
« Ιστορικό είναι το μυθιστόρημα του οποίου η δράση λαμβάνει χώρα σε μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, πολύ πριν από την ώρα που γράφεται (συντάσσεται) (συνήθως μία ή δυο γενιές πριν, μερικές φορές αρκετούς αιώνες), και στο οποίο καταβάλλεται κάποια προσπάθεια, ώστε να αναπαρασταθούν πιστά οι συνήθειες και η νοοτροπία της περιόδου. Ο βασικός ήρωάς του – πραγματικός ή φανταστικός – βρίσκεται στο επίκεντρο αλληλοσυγκρουόμενων πεποιθήσεων μέσα σε μιαν ευρύτερη ιστορική διαμάχη, της οποίας οι αναγνώστες γνωρίζουν το αποτέλεσμα»
(Ντενίση 1994:92)

Έναν εξίσου ενδιαφέροντα ορισμό μας δίνει το 1856 ο ανώνυμος μεταφραστής του Guy Mannering του Scott στον πρόλογο: *« Ιστορικό λέγεται το μυθιστόρημα ουχί το περιέχον την ιστορικήν αλήθειαν, αλλά το περιγράφον τόπους, ήθη, έθιμα και παραδόσεις εθνικά μετά τοσαύτης γραφικής αληθείας, ώστε ο εκλιπών εκείνος κόσμος αναζή υπό την δημιουργικήν γραφίδα του μεγαλοφυούς ποιητού ».* (Ντενίση 1994:94)

Για τον Brander Matthews, αντίθετα, ιστορικό είναι κάθε μυθιστόρημα που αναφέρεται στην εποχή που ζει ο συγγραφέας, και όχι αυτό που αναφέρεται σε παλαιότερη εποχή, αφού οι συγγραφείς δεν μπορούν να αναπαραστήσουν στις σελίδες τους ανθρώπους παλιότερων εποχών, ούτε πως σκέφτονταν ούτε πως ένιωθαν. (Matthews 1901: 8)

Σύμφωνα πάλι με τον Απ. Σαχίνη τρεις είναι οι επικρατέστεροι ορισμοί για τους ειδικούς: του Arnold Bennet « το πρώτο πράγμα σ' ένα ιστορικό μυθιστόρημα είναι ότι ο συγγραφέας αναδημιουργεί μια εποχή που δεν έζησε.», του Γερμανού μυθιστοριογράφου Friedrich Spielhagen «το ιστορικό μυθιστόρημα απεικονίζει μια εποχή όπου το φως της ανάμνησης της ζωντανής γενιάς δεν πέφτει πια με όλη του τη δύναμη», και του Hugh Walpole «το ιστορικό μυθιστόρημα είναι ένα μυθιστόρημα του οποίου το θέμα είναι

φανταστικά γεγονότα που ο συγγραφέας τα χειρίζεται σαν να μην έχουν συμβεί στο παρελθόν –μια φορά και έναν καιρό.» (Σαχίνης 1981: 31)

Και οι τρεις ορισμοί έχουν ένα κοινό γνώρισμα και απαιτούν ως ουσιαστική προϋπόθεση για το ιστορικό μυθιστόρημα τη διαφορά του χρόνου ανάμεσα στον συγγραφέα και το θέμα του: το παρελθόν ως αποφασιστικό παράγοντα του μύθου. Σύμφωνα με την άποψη αυτή ο συγγραφέας δεν πρέπει να έχει ζήσει στην εποχή που περιγράφει. Η ανάμνηση των ανθρώπων που ζωντανεύει και των γεγονότων που αφηγείται πρέπει να είναι θαμπή ή μισοσβησμένη. Το θέμα του πρέπει οπωσδήποτε να αναφέρεται στο παρελθόν. Έτσι το ιστορικό μυθιστόρημα γίνεται αναδημιουργία μιας παλαιότερης εποχής.

Από τους τρεις αυτούς γενικούς ορισμούς, ο ορισμός του Hugh Walpole περιορίζει υπερβολικά τη δράση του ιστορικού μυθιστορήματος μόνο στα φανταστικά γεγονότα. Όμως ο συγγραφέας ενός ιστορικού μυθιστορήματος μπορεί να εργαστεί είτε να δημιουργήσει πρόσωπα φανταστικά και γεγονότα παλιότερης εποχής, ζωντανεύοντας το πνεύμα και την ατμόσφαιρα της ή να περιγράψει πραγματικά ιστορικά πρόσωπα ή περιστατικά αναμιγνύοντάς τα με πρόσωπα ή γεγονότα φανταστικά.

Από την άλλη μεριά οι ορισμοί του Arnold Bennet και του Friedtich Spielhagen είναι γενικά σωστοί αλλά απαιτούν συμπλήρωση, γιατί δεν είναι μόνο η εκλογή θέματος από τα παλαιότερα χρόνια που συνιστά την έννοια και την ουσία του ιστορικού μυθιστορήματος όπως τη θεμελίωσε ο Walter Scott . Ο Shakespeare στην Αγγλία, ο Corneille και ο Racine στη Γαλλία, τοποθέτησαν τη δράση ορισμένων έργων τους στο μακρινό παρελθόν και διάλεξαν τους ήρωες και τα κατορθώματά τους στα περασμένα χρόνια. Όμως ούτε συγκεκριμένη εποχή αναγνωρίζουμε, ούτε οι ήρωες ανταποκρίνονται στα αντιπροσωπευτικά πρόσωπα κάποιας εποχής. Οι Ρωμαίοι του Shakespeare είναι γνήσιοι ελισαβετιανοί, οι δε ήρωες του Corneille και του Racine παρουσιάζουν (στους θεατές), όχι το διαφορετικό αλλά ό,τι κοινό έχουν με μας. Αυτό γίνεται διότι οι προαναφερθέντες συγγραφείς δεν θέλησαν με τα έργα τους να δημιουργήσουν μια παλιότερη εποχή και να αναπαραστήσουν το πνεύμα ή την ατμόσφαιρά της. Θέλησαν να εκφράσουν τα συναισθήματα και τα πάθη που παρακολουθούν τον άνθρωπο αιώνια.

Γι' αυτό και τα έργα τους δεν εμπίπτουν στο ιστορικό μυθιστόρημα. Επομένως ιστορικό είναι το μυθιστόρημα που έχει ως θέμα πρόσωπα και γεγονότα μιας περασμένης

εποχής, δημιουργεί το ιδιαίτερο χρώμα του τόπου και του χρόνου, χωρίς το μυθιστόρημα να φαίνεται παράξενο και απίθανο για τον αναγνώστη. (Σαχίνης 1981 : 34-35)

Οι απόψεις του Walter Scott για το ιστορικό μυθιστόρημα

Ο Walter Scott θεωρείται ο πατέρας του ιστορικού μυθιστορήματος. Γεννήθηκε το 1771 στο Εδιμβούργο. Υπήρξε πολυγραφότατος συγγραφέας, αφού το διάστημα μεταξύ του 1814 που έγραψε το πρώτο του ιστορικό μυθιστόρημα το *Waverley* και του 1832 που πέθανε, έγραψε είκοσι έξι μυθιστορήματα και τρία διηγήματα. Για το συνολικό πεζογραφικό του έργο χρησιμοποιούμε το γενικό όρο *Waverley Novels*. Διασημότερο έργο του θεωρείται ο *Ιβανός*. Τα μυθιστορήματά του καλύπτουν την χρονική περίοδο από την πρώτη Σταυροφορία μέχρι τις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα, ενώ γεωγραφικά διαδραματίζονται κυρίως σε Σκωτία ή Αγγλία. Κατά τον Scott, πολλοί συγγραφείς ιστορικών μυθιστορημάτων έχουν αποτύχει διότι αναμειγνύουν έθιμα διαφορετικών εποχών και βεβηλώνουν την ιστορική αλήθεια ακόμα και όταν σκιαγραφούν υπαρκτά πρόσωπα με αποτέλεσμα ο αναγνώστης να θεωρεί απίθανα τα όσα διαβάζει. Επίσης ο Scott υποστήριζε ότι η αφηγηματική τεχνική πρέπει να είναι συνειδητά χαλαρή, για να δώσει στο συγγραφέα τη δυνατότητα να παρουσιάσει στον αναγνώστη έναν μεγάλο αριθμό από πρόσωπα και εικόνες του παρελθόντος. Ο «παθητικός» ήρωας, που συναντάται στα περισσότερα έργα του, αποτελεί συνειδητή επιλογή του συγγραφέα. Ένας τέτοιος ήρωας, μη αρεστός στην πλειοψηφία του αναγνωστικού κοινού, δίνει εν τούτοις τη δυνατότητα στον συγγραφέα να στρέψει την αφήγηση προς όποια κατεύθυνση επιθυμεί. Το γεγονός ότι συνήθως είναι ξένος προς τον τόπο όπου διαδραματίζεται η ιστορία είναι ένα εύρημα του συγγραφέα, γιατί του δίνει την ευκαιρία μέσα από τις περιπέτειες του ήρωά του στην ουσία να πληροφορεί τον αναγνώστη του για τις συνήθειες του τόπου που περιγράφει. (Ντενίση 1994 : 110,111.)

Ο Matthews δέχεται ότι ο Scott υπήρξε ο δημιουργός του ιστορικού μυθιστορήματος, διέθετε σε αφθονία το ταλέντο της αφήγησης μιας ιστορίας καθώς και της βαθιάς γνώσης περισσότερων από μιας περασμένων εποχών, ήταν ποιητής και διέθετε χιούμορ. Το μειονέκτημά του ήταν η έλλειψη ρεαλισμού, διότι η γνώση του ήταν από δεύτερο χέρι. Ο συγγραφέας έκανε υπεράνθρωπες προσπάθειες για να ζωντανέψει το πνεύμα εποχών ή χωρών τελείως διαφορετικών από τον 18^ο αιώνα και την Αγγλία. (Matthews 1901 : 9)

Παρατηρώντας προσεκτικά τους ορισμούς και τις επικρατέστερες θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ένα ιστορικό μυθιστόρημα πρέπει να εμπεριέχει τέσσερα βασικά στοιχεία:

α) Το χρόνο. Ο συγγραφέας πρέπει να απέχει μια με δυο γενιές από τα γεγονότα που εξιστορεί .

β) Τον τόπο. Η γεωγραφική θέση του τόπου πρέπει να περιγράφεται πιστά.

γ) Τα ήθη και τα έθιμα. Ο συγγραφέας πρέπει να καταβάλλει προσπάθεια να αναπαραστήσει τις συνήθειες και τη νοοτροπία της εποχής.

δ) Την ιστορική αλήθεια. Το ιστορικό πλαίσιο να είναι ή να δίνεται η εντύπωση ότι είναι αληθινό.

Κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις τα μυθιστορήματα που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ιστορικά δεν είναι και πάρα πολλά.

Τρόποι που η ιστορία μπαίνει στο μυθιστόρημα

Υπάρχουν δυο τρόποι που η ιστορία μπαίνει στο μυθιστόρημα. Κατά τον πρώτο δίνει απλώς το υλικό, και τον δεύτερο παρέχει το μύθο.

Στην πρώτη περίπτωση ο συγγραφέας παίρνει ελεύθερα το υλικό του από το παρελθόν, πλάθει τα φανταστικά πρόσωπα που επιθυμεί, καταστρώνει την πλοκή κατά την έμπνευση και την επιθυμία του και έχει ως μοναδική υποχρέωση να αναστήσει με αλήθεια και πειστικότητα τη ζωή και την ατμόσφαιρα της εποχής. Στη δεύτερη περίπτωση παίρνει το μύθο του από το παρελθόν, πράγμα που σημαίνει πως πρέπει να διαγράφει τα ιστορικά πρόσωπα και να αφηγείται τα ιστορικά γεγονότα του μυθιστορήματος του σύμφωνα με τα πορίσματα της ιστορικής επιστήμης.

Ο συγγραφέας ενός ιστορικού μυθιστορήματος είτε παίρνει το υλικό είτε παίρνει το μύθο από την ιστορία, πρέπει πρώτα απ' όλα να γράψει ένα μυθιστόρημα. Να γράψει δηλαδή ένα πλατύ αφήγημα με ολοκληρωμένα πρόσωπα, ζωντανό διάλογο και ενδιαφέρουσα πλοκή. Κλασικό παράδειγμα του πρώτου τρόπου είναι ο γελωτοποιός Wamba και ο χοιροβοσκός Guth από το έργο Ιβανόης, του Walter Scott.

Εδώ ο συγγραφέας πλάθει ελεύθερα τα δυο πρόσωπα με μοναδική προϋπόθεση ότι θα ανταποκρίνονται στο περιβάλλον και την ατμόσφαιρα της εποχής. Παραδείγματα συγγραφής

ιστορικού μυθιστορήματος σύμφωνα με το δεύτερο τρόπο είναι π.χ. τα μυθιστορήματα Ριχάρδος ο Λεοντόκαρδος, και ο Ρομπέν των Δασών, στα οποία ο συγγραφέας σέβεται απόλυτα την ιστορία αλλά και την παράδοση που έχει δημιουργηθεί για τα πρόσωπα αυτά.

Αυτό το δεύτερο τρόπο, κατά τον οποίο η ιστορία μπαίνει στο μυθιστόρημα αποκλείει η θεωρία του Hugh Walpole. (Σαχίνης 1981 : 33-34)

«Ο αντι-ηρωικός» μέσος πρωταγωνιστής

Ο Scott κατηγορήθηκε συχνά από το αναγνωστικό κοινό για αυτόν τον «αντι-ηρωικό» πρωταγωνιστή του, ενώ από την άλλη μεριά αντίθετα εξυμνήθηκε από μια μερίδα της κριτικής, η οποία είδε το στοιχείο αυτό, ως ρεαλιστικό, αντίθετα από αυτό που έκαναν οι ρομαντικοί συγγραφείς που ηρωοποιούσαν τον πρωταγωνιστή. Για τους κριτικούς αυτούς ο πρωταγωνιστής αυτός έδινε αντικειμενικότητα στο μυθιστόρημα, αφού λόγω της παθητικότητας και της αναποφασιστικότητας που τον διέκρινε άλλαζε στρατόπεδα, περιγράφοντας όμως με τον τρόπο αυτό τα δίκαια και των δύο στρατοπέδων.

(Ντενίση 1994: 282)

Για αυτόν το «μέσο» ήρωα έχουμε και την άποψη του Lukacs:

«Το κλασικό ιστορικό μυθιστόρημα... επιλέγει κεντρικούς ήρωες που παρ' όλη τη μέση τους προσωπικότητα ... τους αρμόζει να βρεθούν στο σημείο που συναντώνται οι μεγάλες κοινωνικο-ιστορικές συγκρούσεις. Οι ιστορικές κρίσεις είναι τα άμεσα συστατικά των ατομικών τυχών των κεντρικών ηρώων και κατά συνέπεια αποτελούν ένα αναπόσπαστο μέρος της ίδιας της δράσης. Με αυτό τον τρόπο το ατομικό και το κοινωνικο-ιστορικό είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα ως προς τους ήρωες και τη δράση» (Ντενίση 1994: 287)

Σύμφωνα με τη Ντενίση, *Ο Λουκής Λάρας* του Δημητρίου Βικέλα (1879), είναι το μόνο ιστορικό μυθιστόρημα την περίοδο του ελληνικού ρομαντισμού το οποίο ακολούθησε πιστά τις αρχές του Scott, σχεδόν στο σύνολό τους, και πως για αυτό το λόγο γνώρισε τόση μεγάλη επιτυχία. Ο Λουκής Λάρας είναι ένας φιλήσυχος, άτολμος Χίος έμπορος, που η ζωή του κινείται σε ηρωικές εποχές. Με αυτό τον τρόπο ο Βικέλας επιθυμεί και πετυχαίνει για πρώτη φορά χαμηλούς τόνους, διότι φαίνεται να ενστερνίζεται τις απόψεις του Scott, ότι κανένας πόλεμος δεν έχει μετατρέψει το σύνολο του πληθυσμού μιας χώρας σε φανατικούς, και στο ότι η καθημερινή ζωή μιας χώρας συνεχίζεται ακόμη και στις περιόδους των μεγάλων κρίσεων, πράγμα που αποτελεί εξέλιξη.

Η, όπως ο ίδιος ο Βικέλας, γράφει: «*Εκ της ιστορίας των ατόμων αποτελείται η του έθνους, την δε ιστορίαν της ελληνικής παλιγγενεσίας δεν συγκροτούν τα κατορθώματα μόνα των επί γης και θαλάσσης προμάχων της, αλλά και οι διωγμοί και αι σφαγαί και οι ατιμώσεις των αόπλων και ασθενών, και η εγκαρτέρησις αυτών εν τη δυστυχία, και η εις τον θεόν πεποίθησις ήτις ενίσχυσε και εν τέλει επραγματοποίησεν, έστω και εν μέρει, τας περί καλιτέρου μέλλοντος ελπίδας των.* (Ντενίση 1994 : 287)

Οι κατηγοριοί του ιστορικού μυθιστορήματος

Το ιστορικό μυθιστόρημα κατηγορήθηκε ως πλαστό λογοτεχνικό είδος, διότι κατά τη γνώμη των κατηγορών του, αν μείνει πιστό στην ιστορία δεν είναι καλό μυθιστόρημα, αν δε είναι καλό μυθιστόρημα πρέπει να απομακρυνθεί από την ιστορία. Για τους λόγους αυτούς ο Leslie Stephen υποστήριζε πως το ιστορικό μυθιστόρημα είναι θανάσιμος εχθρός όχι μόνο της ιστορίας, αλλά και του μυθιστορήματος, και επικαλείται την άποψη του F. Palgrave ότι «τα ιστορικά μυθιστορήματα είναι θανάσιμοι εχθροί της ιστορίας και συχνά αισθανόμαστε τον πειρασμό να προσθέσουμε ότι είναι θανάσιμοι εχθροί και του μυθιστορήματος. Μπορεί να υπάρχουν μια δυο εξαιρέσεις, όμως κατά κανόνα το εγχείρημα είναι απλώς ακατόρθωτο....» (Σαχίνης 1981 : 37)

Την άποψη αυτή, ότι το ιστορικό μυθιστόρημα είναι ένα νόθο είδος από τη φύση του, εκφράζει και ο Prosper Merimee, ο οποίος στη συνέχεια αποδείχτηκε επιτυχημένος συγγραφέας του έργου *Chronique of Charles IX*, ένα από τα καλύτερα παραδείγματα του είδους της μυθοπλασίας που ο ίδιος περιφρονούσε.

Ο Matthews, ο οποίος ενστερνίζεται απόλυτα την παραπάνω άποψη, προβάλλει πάλι μια μεγάλη ένσταση ότι το ιστορικό μυθιστόρημα, όπως και η ιστορική ζωγραφική, είναι αναξιόπιστα, διότι δεν μπορούμε να αναπαραγάγουμε με ακρίβεια κάτι που δεν υπάρχει πια, και επικαλείται τον Ανατόλ Φρανς:

«*Κουραζόμαστε με το να αντιγράψουμε παλιές πανοπλίες, αλλά τους παλιούς καλλιτέχνες δεν τους ενδιέφερε η άδεια λεπτομέρεια . Δάνειζαν στον ήρωα του μύθου ή της ιστορίας το κοστούμι και την εμφάνιση της δικής τους εποχής, και επιπλέον αποθανάτιζαν φυσικά τη δική τους ψυχή και τον δικό τους αιώνα. Τώρα τι μπορεί ένας καλλιτέχνης να κάνει καλύτερα»; (Matthews 1901 : 5)*

Η θέληση, κατά τον Matthews, δεν μπορεί να πάει κάποιον στο παρελθόν και να απορρίψει το μερίδιό του από τη συσσώρευση τόσων χρόνων, από τη συγκέντρωση των συναισθημάτων και τη γνώση, αποθηκευμένη στους αιώνες που βρίσκεται ανάμεσα σ' αυτόν και την εποχή που προσπαθεί να φτάσει. Από αναγκαιότητα αναπληρώνει το κενό λιγότερο ή περισσότερο από τις δικές του μέρες. Ο Shakespeare αποδέχτηκε την κατάσταση, ενώ ο Scott προσπάθησε τα ακατόρθωτα. (Matthews 1901: 13)

Μια άλλη κατηγορία που προσάπτεται στο ιστορικό μυθιστόρημα είναι ότι κάνει την ιστορία να ξεχαστεί, αφού οι αναγνώστες αυτών των μυθιστορημάτων αρκούνται στην επιφανειακή και συχνά ψευδή γνώση που παίρνουν από αυτά. Στην κατηγορία αυτή ο ίδιος ο Scott έχει απαντήσει ότι συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Τα ιστορικά μυθιστορήματα κεντρίζουν το ενδιαφέρον των αναγνωστών για τις περιόδους που πραγματεύονται και το στρέφουν στην Ιστορία για περισσότερη και ακριβέστερη πληροφόρηση, ακόμη και για να επιβεβαιώσουν το βαθμό στον οποίο ο μυθιστοριογράφος έχει παρουσιάσει σωστά τα γεγονότα.

Βεβαίως η αλήθεια είναι ότι πολλοί μυθιστοριογράφοι έχουν καπηλευτεί τον τίτλο του ιστορικού μυθιστορήματος φτιάχνοντας μυθιστορήματα με πρόσωπα ιστορικά τα οποία δεν μπορούν να δέσουν ούτε με την εποχή, ούτε με το πολιτισμικό περιβάλλον, ούτε με τη γλώσσα. Έτσι, έχουμε ασυμφωνία χαρακτήρων και γεγονότων με την ιστορική πραγματικότητα στην οποία τοποθετείται η δράση, ή παρατηρείται το φαινόμενο τα ιστορικά πρόσωπα να αποτελούν προκλητικές αναφορές στη σύγχρονη πραγματικότητα. Παράδειγμα τέτοιων προκλήσεων αποτελεί το βιβλίο της Angela Carter, *The Infernal Desire Machines of Doctor Hoffman* (1972), όπου παρακολουθούμε τον Van Gogh να γράφει τα *Ανεμοδαρμένα ύψη*, και τον Milton να ζωγραφίζει τις τοιχογραφίες της Καπέλα Σιξτίνα, ή στο βιβλίο του Αλέξη Πανσέληνου *Ζαΐδα ή η καμήλα στα χιόνια* (1996), όπου ο Mozart συναντά το Σολωμό.

Το ιστορικό μυθιστόρημα *Πόλεμος και Ειρήνη*

Μέχρι σήμερα έχουν γραφεί αρκετά καλά ιστορικά μυθιστορήματα. Το *Πόλεμος και Ειρήνη* είναι το αριστούργημα της τρίτης μορφής του ιστορικού μυθιστορήματος, αν δεν είναι

το αριστούργημα του μυθιστορήματος γενικά. Γιατί το βιβλίο αυτό αποτελεί συνάμα ένα ιστορικό κι ένα υπερϊστορικό μυθιστόρημα, *ιστορικό*, γιατί απεικονίζει θαυμάσια μια παλαιότερη εποχή, τη Ρωσία των ναπολεοντείων πολέμων, τις πρώτες νίκες του Ναπολέοντα και την τελική του ήττα *υπερϊστορικό* γιατί παρουσιάζει ένα σύνολο κι ένα πανόραμα ζωής, όπως θα μπορούσε να υπάρξει σε κάθε εποχή-τις ανθρώπινες υπάρξεις υποταγμένες στο χρόνο στην αλλαγής, στον προαιώνιο νόμο της γέννησης, της ανάπτυξης και του θανάτου. Πέρα από αυτό, ο Λ. Τολστόι δεν ζωντανεύει μόνο με καταπληκτική πλαστική δύναμη πεντακόσια περίπου πρόσωπα, αλλά καταλήγει σε μια φιλοσοφία της ιστορίας καθώς και σε μια φιλοσοφία της ζωής. Οι φιλοσοφίες αυτές είναι αντι - ατομικιστικές και οι δυο μαζί δημιουργούν, μέσα στο μέγεθος, το πλάτος και την ποικιλία του μυθιστορήματος, την ενότητά του ως έργο τέχνης. Η φιλοσοφία της ιστορίας του Τολστόι στον *Πόλεμο και Ειρήνη* είναι αντιηρωική και ξεκινά από ένα μύθο πολύ γνωστό και οικείο στους σλαβικούς λαούς: ένα παιδί οπλισμένο μόνο με απλότητα και ειλικρίνεια βγαίνει στον κόσμο και νικά τους σοφούς ή συντρίβει τους «μεγάλους». (Σαχίνης 1981: 81)

Και όπως είπε ο Strakhon, το *Πόλεμος και Ειρήνη* είναι μια ολοκληρωμένη εικόνα της ζωής. Μια ολοκληρωμένη εικόνα της Ρωσίας εκείνης της εποχής. Μια ολοκληρωμένη εικόνα της ιστορίας και του αγώνα των ανθρώπων. Μια ολοκληρωμένη εικόνα κάθε πράγματος όπου οι άνθρωποι βρίσκουν την ευτυχία και το μεγαλείο τους, τη θλίψη και την ταπείνωσή τους. (Σαχίνης 1981 : 84)

Η δικαίωση του ιστορικού μυθιστορήματος ως λογοτεχνικού είδους βρίσκεται σε κάποια «ανεπάρκεια » της ιστορίας, όπως σημειώνει ο Α. Σαχίνης. Τα πιο ιδιωτικά, καθημερινά και οικεία πράγματα της ζωής ξεφεύγουν ανάμεσα από τα δάχτυλα του ιστορικού. Αντίθετα ο συγγραφέας του ιστορικού μυθιστορήματος μας δίνει το ιδιωτικό, το οικείο, το ανθρώπινο: τη ζωή του παρελθόντος στις καθημερινές στιγμές της. (Σαχίνης 1981 : 38)

Παρόμοια άποψη εκφράζει και ο συγγραφέας επιτυχημένων ιστορικών μυθιστορημάτων Θανάσης Πετσάλης-Διομήδης:

« Η ιστορία λησμονιέται εύκολα γιατί αποτελείται προπάντων από πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα και δεν προσφέρει ζωή. Αντίθετα τα ιστορικά μυθιστορήματα παρουσιάζουν μιαν αντίστοιχα ιστορική εικόνα πολιτικών, στρατιωτικών γεγονότων ή αντίστοιχων ιστορικών βιογραφιών. (Πετσάλης -Διομήδης 1935:535)

Για το εξαιρετικό ιστορικό μυθιστόρημα *Πριγκιπέσσα Ιζαμπώ*, του Α. Τερζάκη, ο Απ. Σαχίνης γράφει ότι παρόλο που το συγκεκριμένο μυθιστόρημα θέλει να πατά σταθερά σε κάποια υπαρκτή και γνώριμη πραγματικότητα, παραμένει στη βάση της ένα ηρωικό μυθιστόρημα όπως το χαρακτηρίζει και ο ίδιος ο συγγραφέας, δηλαδή είναι η εξεικόνιση ενός διαφορετικού τρόπου ζωής που για μας σήμερα κυμαίνεται ανάμεσα τη φαντασία και τον θρύλο. Παράλληλα όμως διακρίνεται και η πρόθεση του συγγραφέα να διοχετεύσει στην εξεικόνιση του 13^{ου} αιώνα σύγχρονες ανησυχίες. Κάποια γεγονότα όπως η πείνα των βιλάνων και η έξοδος τους στο αντάρτικο, μας φέρνουν στο μυαλό μας τα γεγονότα της γερμανικής κατοχής και δικαιώνουν την άποψη του συγγραφέα ότι η ιστορία επαναλαμβάνεται.
(Σαχίνης 1981 : 108, 105)

Το σημαντικό σε ένα ιστορικό μυθιστόρημα δεν είναι τόσο να αφηγηθεί κανείς τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα αλλά η «ποιητική αφύπνιση των ατόμων που συμμετείχαν σε αυτά τα γεγονότα αυτό που έχει σημασία είναι ότι πρέπει να ξαναζήσουμε τα κοινωνικά και ανθρώπινα κίνητρα που οδήγησαν τους ανθρώπους να σκεφτούν, να ενεργήσουν όπως ενήργησαν στη δεδομένη ιστορική πραγματικότητα.» σύμφωνα με τον Georg Lukacs .
(Ντενίση 1992: 149)

Η ιστορία δεν μπορεί να αγγίζει την ψυχή των ανθρώπων όπως ένα καλό μυθιστόρημα, και όταν αυτό είναι και ιστορικά σωστό, τότε αναδεικνύεται και ο παιδευτικός του ρόλος.

Σε αντίθεση με τις παραπάνω θέσεις ο Matthews ισχυρίζεται: «*Η τέχνη είναι αρκετά δύσκολη και χωρίς να της επιβάλλουμε αχρείαστους περιορισμούς. Αφήστε το παρελθόν να θάψει τους νεκρούς του είναι το μότο του κάθε μεγάλου καλλιτέχνη αρχαίου ή σύγχρονου.*»
(Matthews 1901 : 17)

Τι διδάσκει το ιστορικό μυθιστόρημα

« *Την ιστορία του τόπου του ο πολύς κόσμος δεν τη μαθαίνει από τις βαρείες πραγματείες των ιστορικών, αλλά από τη μυθιστοριοποιημένη μορφή που έδωσαν στα γεγονότα του ένδοξου ή τραγικού παρελθόντος οι ικανοί λογοτέχνες.* (Πετσάλης – Διομήδης 1953:535)

Είναι γεγονός ότι το ιστορικό μυθιστόρημα διευκολύνει την πρόσβαση των αναγνωστών στην ιστορία . Δεν τέρπει απλώς, αλλά παράλληλα διδάσκει. Ο διδακτικός ρόλος του ιστορικού μυθιστορήματος αναγνωρίζεται από το σύνολο των μελετών που ασχολούνται με το ιστορικό μυθιστόρημα. Η λειτουργία αυτή του ιστορικού μυθιστορήματος έχει επισημανθεί από τον προηγούμενο αιώνα από την ελληνική κριτική . Η Σοφία Ντενίση (1992:32) παραθέτει τις γνώμες του Α. Βυζάντιου και του Α. Βλάχου ότι με τις μεταφράσεις των ιστορικών μυθιστορημάτων του Δουμά (πατέρα) και την έλλειψη αντίστοιχων ελληνικών, το κοινό γνωρίζει τη γαλλική αλλά όχι την ελληνική ιστορία. Για το ίδιο θέμα ο Κάρολος Μητσάκης (1991:16) γράφει πως πολύ συχνά αναφέρεται ότι κάποιος έμαθε ιστορία μέσα από τις σελίδες ενός ιστορικού μυθιστορήματος παρά μέσα από ένα επιστημονικό εγχειρίδιο. Και ο Αθανασόπουλος (1992:36) ότι το ιστορικό μυθιστόρημα αποτελεί ένα είδος εκλαϊκευτικής ιστορικής παραγωγής.

Πολύ ενδιαφέρουσα για το ίδιο θέμα είναι και η άποψη του Παντελή Πρεβελάκη:

«Σ' ένα καλοχτισμένο ιστορικό μυθιστόρημα, τα συμβαίνοντα εξελίσσονται με χρονολογική τάξη, επομένως τα πρόσωπα διαμορφώνονται σιγά-σιγά. Υπό την έννοια αυτή, το ιστορικό μυθιστόρημα συγγενεύει με το λεγόμενο «παιδευτικό μυθιστόρημα », το Bildungsroman. Η ομαλή χρονική ακολουθία είναι ένα γνώρισμα που ξεχωρίζει το ιστορικό μυθιστόρημα από το ψυχολογικό μυθιστόρημα [...]. Στο ιστορικό μυθιστόρημα, το άτομο προβάλλεται πάνω σε ένα φόντο από πλήθη που τα κινεί ο άνεμος της Ιστορίας. Το μυθιστόρημα του Τολστόι Πόλεμος και Ειρήνη, ξεκινά με μια περιγραφή των αριστοκρατικών κύκλων της πρωτεύουσας, για να μεταβληθεί σιγά-σιγά σε εθνική εποποιία ». (Πρεβελάκης 1985:102)

Την παιδευτική σημασία του ιστορικού μυθιστορήματος αρνείται ο Mattews καθώς πιστεύει ότι το ιστορικό μυθιστόρημα αρέσει πολύ διότι προσφέρει στους αναγνώστες του το «ναρκωτικό» που ζητάνε για να ξεφύγουν από τη θλιβερή πραγματικότητα, ενώ παράλληλα καθησυχάζουν την συνείδησή τους με τη σκέψη ότι βελτιώνουν το πνεύμα τους.

(Mattews 1901 : 26)

Γιατί οι συγγραφείς γράφουν Ιστορικό Μυθιστόρημα

Είναι αλήθεια ότι πάρα πολλοί Έλληνες και ξένοι συγγραφείς προτιμούν να γράφουν ιστορικό μυθιστόρημα. Συνήθως οι περισσότεροι παίρνουν τα θέματά τους από την εθνική

Ιστορία τους ή από ιστορικές εποχές που κεντρίζουν το θαυμασμό των ανθρώπων παγκόσμια, όπως την αρχαία Ελλάδα, την Αρχαία Ρώμη, την Αρχαία Αίγυπτο, καθώς και πρόσωπα που σημάδεψαν την Ιστορία, όπως ο Μέγας Αλέξανδρος, ο Αννίβας, ο Αττίλας, ο Μέγας Ναπολέον κ.α.

Η ενασχόληση τόσο πολλών συγγραφέων με το ιστορικό μυθιστόρημα έχει ερμηνευτεί από πολλούς και ως φυγή από την πραγματικότητα, ενώ πολλές φορές τα ιστορικά συμβάντα χρησιμοποιούνται για να δώσουν συνέπεια και αληθοφάνεια στην πλοκή και οι ιστορικές προσωπικότητες παρουσιάζονται σαν ορόσημα των εποχών που απεικονίζονται.

Για τον William Hazlitt ο λόγος που τόσο πολλοί συγγραφείς έγραψαν και θα συνεχίζουν να γράφουν ιστορικό μυθιστόρημα είναι ότι ανακάλυψαν, όπως και ο sit Walter Scott, ότι «τα γεγονότα είναι καλύτερα από τη μυθοπλασία' ότι δεν υπάρχει ρομάντζο σαν το ρομάντζο της πραγματικής ζωής' και αν κατορθώσουμε να φτάσουμε σ' αυτά που οι άνθρωποι νιώθουν, κάνουν και λένε σε αξιομνημόνευτες και μοναδικές καταστάσεις, το αποτέλεσμα θα είναι ζωντανότερο, ευκρινέστερο και πιο αναζωογονητικό απ' ότι τα καλοϋφασμένα νήματα της φαντασίας». (Ντενίση 1994: 114)

Πολύ ενδιαφέρουσα είναι η άποψη του Θανάση Πετσάλη- Διομήδη:

«Εγώ προσπαθούσα πάντα να υπερισχύει το μυθοπλαστικό μέρος γιατί δεν έγραφα ιστορική μονογραφία. Φρόντιζα όμως πάντα να μένω πιστός στην Ιστορία. Δεν είχα τα προσόντα να γράψω ιστορία. **Εγώ ήμουν λογοτέχνης και μ' άρεσε να ζήσω τα γεγονότα στην φαντασία**». (Πετσάλης –Διομήδης 1985:70)

Η Sarah Smith στο άρθρο της *Ερευνώντας το ιστορικό μυθιστόρημα*, μας αναφέρει ότι όταν ρωτήθηκε ο Stephen Crane γιατί είχε γράψει το βιβλίο του *Το κόκκινο διακριτικό του θάρρους*, δήλωσε: «Ήθελα να είμαι εκεί, στον Εμφύλιο, πολεμώντας με τους στρατιώτες. **Το δέλεαρ του να είσαι εκεί, είναι ακαταμάχητο**». Η ίδια πληροφορεί ότι για δύο χρόνια, γράφοντας το έργο της, *The Knowledge of Water (Η Γνώση των Υδάτων)* έζησε στο Παρίσι, όπως ήταν τον Ιανουάριο του 1910. Το Παρίσι είναι πάντα ένα υπέροχο μέρος για να είσαι εκεί: το Παρίσι της Colette και του Πικάσο, με τους αριστοκράτες, τους πλαστογράφους και τους κλέφτες τέχνης. Το Παρίσι των γυναικών με τα μεγάλα καπέλα και των ανδρών με τα βραδινά κοστούμια. Αλλά τον Ιανουάριο του 1910 συνέβη κάτι το ιδιαίτερο. Τα πέντε ποτάμια που τροφοδοτούν το Σηκουάνα πλημμύρισαν και εντός εννέα ημερών το ύψος του Σηκουάνα αυξήθηκε είκοσι πόδια, πλημμυρίζοντας το πολιτιστικό κέντρο του Παρισιού.

Ήταν η χειρότερη παριζιάνικη πλημμύρα μέσα σε 250 χρόνια. Δύο τετράγωνα από την Παναγία των Παρισίων, το ποτάμι ήταν οκτώ πόδια υψηλό στους δρόμους. Το μετρό είχε πλημμυρίσει. Η Gare d'Orsay είχε πλημμυρίσει τόσο άσχημα, ώστε φαινόταν "σαν ένα τεράστιο μπάνιο-λουτρό". Έπρεπε να γίνει μια περίπλοκη ιστορική αναδρομή για την έρευνα. Και δεν είχε μόνο να "κάνει" με τον Κατακλυσμό, αλλά από αρκετές διαφορετικές απόψεις και τη δημιουργία του Παρισιού πριν από τον κατακλυσμό.
(Sarah Smith 1998: 1-2).

Βέβαια, ο Matthews γίνεται ακόμα πιο σκληρός με τους συγγραφείς που γράφουν ιστορικό μυθιστόρημα με ήρωες όχι μόνο μιας άλλης εποχής αλλά και διαφορετικής εθνικότητας. Θεωρεί αναίδεια από μέρος ενός Λονδρέζου σαν τον Ντίκενς να πιστέψει ότι μπορούσε να υπερβεί τα όρια της καταγωγής ή της παιδείας του και ήλπιζε να « δει » τους Αμερικανούς στο *Martin Chuzzlewit*, ή τους Γάλλους στο Παρίσι του 1789 στην *Ιστορία των δυο Πόλεων*. Πιστεύει επίσης ότι κανένας συγγραφέας ιστορικών μυθιστορημάτων δεν μπορεί να αναπαραστήσει τα γεγονότα του Αμερικανικού Νότου, τη δεκαετία που προηγήθηκε του Αμερικανικού Εμφυλίου, με την ακρίβεια και την ειλικρίνεια της Harriet Beecher –Stone στην *Καλύβα του μάρμπα Θωμά*, διότι η συγγραφέας έζησε ακριβώς εκείνη την περίοδο. Απορρίπτει δηλαδή την άποψη ότι στο ιστορικό μυθιστόρημα πρέπει να υπάρχει χρονική απόσταση μεταξύ της συγγραφής και της ιστορικής περιόδου που αναφέρεται.
(Matthews 1901 σελ. 18-19)

Οπωσδήποτε η συγγραφή ενός ιστορικού μυθιστορήματος δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση. Ο συγγραφέας Άγγελος Τερζάκης το περιγράφει πολύ παραστατικά: « *Μας είναι εξαιρετικά δύσκολο, αν όχι αδύνατο, ν' αναπνεύσουμε και πάλι το άρωμα παλιότερων εποχών που εμείς οι ίδιοι έχουμε ζήσει. Τόσο είναι άπιστο το μνημονικό μας σε ότι δε συνίσταται σε ξερά, σχηματικά γεγονότα. Οι συγγραφείς που έτυχε να επιχειρήσουν κάποτε την παραπάνω αναδρομή, κάτι ξέρουνε γι αυτά που λέω.* » (Τερζάκης 1945:639)

Κάτι παρόμοιο όμως μας λέει και ο Matthews όσον αφορά τη δυσκολία του συγγραφέα που γράφει ιστορικό μυθιστόρημα : « Σήμερα ο μυθιστοριογράφος και ο δραματουργός και ο ζωγράφος έχουν συναίσθηση ότι οι άνθρωποι δεν μιλάνε, ντύνονται και συμπεριφέρονται όπως εκατό ή χίλια χρόνια πριν. Δεν γνωρίζουν πως ακριβώς ένιωθαν, σκεφτόντουσαν, ή ενεργούσαν οι άνθρωποι τότε, είναι αδύνατον να τα γνωρίζουν ».
(Matthews 1901 : 7-8)

Τέλος ο Τερζάκης έχει την άποψη, ότι γράφοντας ένας συγγραφέας ένα μυθιστόρημα που έχει αντικείμενο αναφοράς μια παλιότερη εποχή, δε γίνεται παρά να αναπαράγει μια εικόνα του σύγχρονου κόσμου.«Δεν μπόρεσα ποτέ να καταλάβω γιατί ένα δράμα λέγεται «ιστορικό» και ένα άλλο «σύγχρονο»{...}. Μήπως το κοστούμε του ήρωα αποτελεί αισθητικό όρο; Και τι αξία έχει αν φοράει μιάτιο, χιτώνιο, μεσαιωνική μάλλια ή σακάκι{...}.Δεν έχω καθόλου την εντύπωση, όταν γράφω ένα έργο με υπόθεση μεσαιωνική, ότι κάνω κάτι διαφορετικό από ότι όταν γράφω ένα σύγχρονο έργο. (Τερζάκης 1946: 357)

Βλέπουμε δηλαδή ότι, παρόλο που ο Τερζάκης και ο Matthews συμφωνούν στις διαπιστώσεις, καταλήγουν σε διαφορετικά συμπεράσματα. Ο Άγγελος Τερζάκης, επιτυχημένος ιστορικός μυθιστοριογράφος, δεν δέχεται το διαχωρισμό του μυθιστορήματος σε ιστορικό και μη, ενώ ο Matthews θεωρεί ότι πραγματικό ιστορικό μυθιστόρημα είναι μόνο αυτό που γράφτηκε όταν γραφόταν και η Ιστορία. Για αυτούς τους λόγους Brander Matthews απορρίπτει το έργο του Τολστόι *Πόλεμος και Ειρήνη*, ενώ επαινεί την *Άννα Καρένινα*, διότι, κατά τη γνώμη του, στην *Άννα Καρένινα* παρατηρούμε τη ζωή στα τέλη του 19^{ου} αιώνα όπως τη γνώρισε ο Τολστόι και όπως την παρατήρησε με τα μάτια του, ενώ στο *Πόλεμος και Ειρήνη* έχουμε τη ζωή στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, όπως ο Τολστόι υποθέτει ότι ήταν, χωρίς να την έχει ζήσει. Από τη μια μεριά είναι η κατάθεση ενός αυτόπτη μάρτυρα, και από την άλλη, είναι οι πληροφορίες και οι δοξασίες. Απορρίπτει τον *Ιβανόη* του Scott σαν μη ρεαλιστικό έργο, ενώ θεωρεί τη *Νύφη του Λάμερμουρ* ότι δεν είναι ένα αληθινό ιστορικό μυθιστόρημα, γι' αυτό και χαίρει εκτίμησης από τους οπαδούς του αληθινού ρομαντισμού. (Matthews 1901:20, 21)

Το ιστορικό μυθιστόρημα και το έθνος

Συχνά ο ιστορικός συγγραφέας προσπαθεί νοσταλγώντας να φτιάξει μια καινούργια εξιδανικευμένη ιστορία, έχοντας τη φιλοδοξία πολλές φορές να την ανακατασκευάσει. Η επανεκτίμηση ή η αναθεώρηση της συλλογικής εικόνας εκ μέρους των ιστορικών συγγραφέων της ιστορίας, και κυρίως της εθνικής ιστορίας, γίνεται με την προβολή στο παρελθόν των απόψεων τους για το παρόν και το μέλλον. Το ιστορικό μυθιστόρημα έχει προσφέρει ιδεολογικό προκάλυμμα για να προβληθούν προβλήματα του παρόντος είτε για να διευκρινιστούν και να τους δοθεί λύση, είτε για να εκφραστούν έστω και συγκαλυμμένα.

Δεν είναι καθόλου τυχαίο το ότι το ιστορικό μυθιστόρημα κάνει την εμφάνισή του στην εποχή του εθνικισμού, δηλαδή της εποχής που ριζώνει η έννοια του έθνους- κράτους.

Το ιστορικό μυθιστόρημα, όπως το αντιλαμβανόμαστε σήμερα, σαν ιστορικό δράμα και σαν ιστορικό πίνακα, δεν θα είχε υπάρξει, αν η ιστορία δεν είχε καθιερωθεί και μόνο αφού η χρονολογία και η γεωγραφία είχαν δανείσει τις γνώσεις τους στην ιστορία. (Matthews 1901 : 7)

Τα ιστορικό μυθιστόρημα επίσης αποτελεί και ένα μέσο μαζικής αναζήτησης της συλλογικής ταυτότητας ενός έθνους μέσω της προβολής του παρόντος στο παρελθόν. Αυτή η προσπάθεια η οποία ξεκίνησε από τον πατέρα του ιστορικού μυθιστορήματος Walter Scott, που θεματοποίησε τη ζωή και την ιστορία της πατρίδας του της Σκωτίας, συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας. Κατά τον Α. Σαχίνη, το ιστορικό μυθιστόρημα έχει τη βάση του στην πραγματικότητα και τις ρίζες του στην πατρίδα γη αντλεί τις εμπνεύσεις του και αξιοποιεί τις προσπάθειές του αποβλέποντας στην εθνική παράδοση και την εθνική κληρονομιά, εκφράζοντας έτσι μια μορφή πατριωτισμού. (Σαχίνης 1981: 59)

Η αναβίωση του ιστορικού χρόνου

Το ιστορικό μυθιστόρημα όμως, δεν πρέπει να παρουσιάζεται σαν μια απλή αναπαράσταση του παρελθόντος χωρίς να αναβιώνει και ο ιστορικός χρόνος του αφηγήματος όπως γράφει η Τζίνα Πολίτη (2004: 16)

Ο Π. Μουλλάς, επίσης αναδεικνύει πολύ εύστοχα το ρόλο της θεματοποίησης της εθνικής ιστορικής συνείδησης για τον προσδιορισμό του ιστορικού μυθιστορήματος:

« Αν το ιστορικό μυθιστόρημα δεν υπάρχει στις μέρες μας, είναι γιατί δεν υπάρχει όραμα που περικλείεται στο ιστορικό μυθιστόρημα.[...], το όραμα της εθνικής ολοκλήρωσης ή ενότητας' αυτό που οικοδομεί τον ελληνισμό ως ενιαίο σύνολο και ως αδιάσπαστη συνέχεια μέσα στους αιώνες' που συνδέει, πριν απ όλα, το παρελθόν με το παρόν' που αναθέτει, τελικά στον ιστορικό μυθιστοριογράφο τον ρόλο του εθνικού βάρδου και του δίνει το δικαίωμα (ή τη δυνατότητα) να εκφράζεται ως εκπρόσωπος του εθνικού συνόλου ». (Μουλλάς 1997:44)

Το ιστορικό μυθιστόρημα δηλαδή, με το να μας περιγράφει μια εξωτερικά διαφορετική ιστορική εποχή, δεν κάνει τίποτα άλλο, παρά να τονίζει τις εσωτερικές αναλογίες που υπάρχουν και συνδέουν το εθνικό παρόν με το εθνικό παρελθόν σε μια ενιαία εθνική συνέχεια.

Στο ίδιο συμπέρασμα φαίνεται να καταλήγει και η Μάρω Δούκα η οποία κατά τη συγγραφή του μυθιστορήματός της *Ένας σκούφος από πορφύρα*, αφού μελέτησε την πενηκονταετία που τέμνει τον εντέκατο και το δωδέκατο αιώνα, διαπίστωσε ότι:

« Όσο χωνόμουν στην εποχή του Αλέξιου Κομνηνού, διαπίστωνα ότι εμείς, στο τέλος της δεύτερης μετά Χριστόν χιλιετηρίδας, δεν διαφέραμε και πολύ από εκείνους τους ανθρώπους που υποδέχονταν {...} το δωδέκατο αιώνα {...}, έτσι αποφασίζοντας να γράψω ένα βιβλίο με θέμα τη ζωή και το έργο του Αλέξιου Κομνηνού, ήταν σαν να γράφω ένα βιβλίο για την εποχή μας. Ο άνθρωπος στην πεμπτουσία του δεν αλλάζει, και ο Έλληνας δεν είναι παρά ο Βυζαντινός κάτω από τον ίσκιο της Ακρόπολης ». (Δούκα 1995: 508)

Με αυτό τον τρόπο αποκτά νόημα η Ιστορία, η « μνημειακή ιστορία» όπως αιχμηρά την αποκαλούσε ο Νίτσε, εφόσον φαίνεται μάλιστα ότι η ιστορία « έχει νόημα και χρησιμότητα μόνο ως διάσταση του παρόντος, όταν λειτουργεί ως παράδειγμα οργάνωσης του χάους του παρόντος και του μέλλοντος ».

(Nietzsche 1898: 333)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Αγγελου Βλάχου : Ο κύριός μου ο Αλκιβιάδης. Μυθιστόρημα.

Το ιστορικό γεγονός και η μυθοπλασία

Ο Άγγελος Βλάχος, (1915 - 1920), ως συγγραφέας ανήκει στη λεγόμενη γενιά του '40, και ανέπτυξε μια πληθωρική δραστηριότητα. Ασχολήθηκε με μεταφράσεις αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων (Αισχύλου, Ηροδότου, Θουκυδίδη κ.α.) και έγραψε σημαντικές μελέτες επάνω στο έργο τους, όπως λ.χ. *Ηρόδοτος ο αδικημένος*, (1971), *Μεροληψίες του Θουκυδίδη*, (1974) κτλ. Έγραψε επίσης θέατρο όπως τα δράματα *Ο καμπανόπυργος*, (1972), *Μια αποτυχημένη ανάσταση*, (1980), *Ο προβατοκάπηλος*, (1980), και μετέφρασε γαλλικό θέατρο στα ελληνικά.

Παράλληλα τον απασχόλησε η ταξιδιωτική εντύπωση, ένα λογοτεχνικό είδος που παλιότερα είχε γνωρίσει εξαιρετική άνθιση, ενώ σήμερα έχει τελείως παρακμάσει. Στην ταξιδιωτική λογοτεχνία ανήκει το βιβλίο του Άγγελου Βλάχου *Η πράσινη Μόσχα* (1976). Τον απασχόλησε ακόμα το απομνημόνευμα, ένα λογοτεχνικό είδος που σπάνια πια καλλιεργείται στις μέρες μας. Οι έξι τόμοι των απομνημονευμάτων του Άγγελου Βλάχου, *Μια φορά ένας διπλωμάτης*, (1985-1988), αποτελούν ένα πολύ ενδιαφέρον κείμενο, όχι μόνο ως ιστορική μαρτυρία αλλά και ως δείγμα γραφής.

Η κύρια ωστόσο λογοτεχνική δραστηριότητα του Άγγελου Βλάχου έχει εκδηλωθεί στο χώρο της αφηγηματικής πεζογραφίας: με το χ ρ ο ν ι κ ό *Το μνήμα της γριάς* (1946), - με τα δ ι η γ ή μ α τ α *Ντάϊμας ο Τυχερός* (1967), και *Οδοιπόροι για τα Σούσα* (1973), - με τη ν ο υ β έ λ α *Ωρες ζωής* (1957), - και με τα μ υ θ ι σ τ ο ρ ή μ α τ α *Ο κύριός μου ο Αλκιβιάδης* (1954), *Οι τελευταίοι γαληνότατοι* (1961), *Ένας φιλέλληνας για το 1821* (1972), *Η 14^η Νιζάν*, (1972), *Ξέρξης. Χαρτιά προσωπικά*(1980) κ.α.

Ο Άγγελος Βλάχος πρωτοεμφανίστηκε στα ελληνικά γράμματα το 1946 μ' ένα πεζογράφημα - χρονικό *Το μνήμα της γριάς*. Το κείμενο αυτό είναι η προσωπική κατάθεση του συγγραφέα για τον πόλεμο στα βουνά της Αλβανίας, που τον έζησε ο εικοσιπεντάχρονος τότε Βλάχος σε όλη του τη δραματική έκταση και ένταση.

Το μνήμα της γριάς, πέρα από την όποια καταξίωσή του στο χώρο της λογοτεχνίας, όσο περνάει ο καιρός γίνεται μια πολύτιμη ιστορική μαρτυρία. Η προσωπική μέθεξη του συγγραφέα στα γεγονότα που αφηγείται, μας εμποδίζει να θεωρήσουμε το πεζογράφημα ιστορικό, μονολότι ο χαρακτηρισμός του ως *χρονικού* υποδηλώνει ακριβώς την ύπαρξη σ' αυτό ενός ιστορικού πυρήνα.

Ο νεαρός τότε πεζογράφος εμφανίστηκε με το πρώτο του κιάλας έργο ως κάτοχος μιας πολύ άρτιας αφηγηματικής τεχνικής κι ενός πολύ ώριμου και πλαστικού γλωσσικού οργάνου. *Το μνήμα της γριάς* αποτέλεσε όχι μόνο μια πολύ θεαματική αφετηρία αλλά και προανήγγειλε τη σαφή στροφή που θα έπαιρνε το έργο του προς το ιστορικό μυθιστόρημα.

Ο κύριός μου ο Αλκιβιάδης παραμένει ως σήμερα το πιο σημαντικό ιστορικό μυθιστόρημα της νεοελληνικής πεζογραφίας εμπνευσμένο από την αρχαία Ελλάδα, ενώ το πιο σημαντικό ιστορικό μυθιστόρημα εμπνευσμένο από το Βυζάντιο, είναι *Οι τελευταίοι γαληνότατοι*, και τα δυο του Άγγελου Βλάχου.

Επίσης ο Άγγελος Βλάχος έχει γράψει και το ιστορικό μυθιστόρημα *Ένας φιλέλληνας για το 1821*, εμπνευσμένο από την επανάσταση του 1821.

Αυτά τα τρία μυθιστορήματα, που αντιστοιχούν στις τρεις μεγάλες εποχές του ελληνισμού, την αρχαιότητα, το Βυζάντιο και τους νεώτερους χρόνους, αποτελούν, κατά το συγγραφέα τους, ένα ιστορικό τρίπτυχο.

Ο αναγνώστης από μόνος του οδηγείται στο συμπέρασμα ότι ο Άγγελος Βλάχος, ως πεζογράφος, καλλιεργεί σχεδόν αποκλειστικά το ιστορικό μυθιστόρημα, και πρέπει να τονιστεί ότι ο Άγγελος Βλάχος είναι ο πιο σημαντικός συγγραφέας ιστορικού μυθιστορήματος της γενιάς του.

Εκτός από το μυθιστόρημα *Ο κύριός μου ο Αλκιβιάδης*, στην αρχαία Ελλάδα και τον αρχαίο κόσμο γενικά αναφέρονται τα μυθιστορήματα, *Ο Ξέρξης .Προσωπικά χαρτιά* , *Οδοιπόροι για τα Σούσα* , *Η 14^η Νιζάν*.

Κριτική για το μυθιστόρημα

Ο κύριός μου ο Αλκιβιάδης στην Αθήνα του 5^{ου} αιώνα π.Χ. . μέσα από το μυθιστόρημα περνούν προσωπικότητες όπως ο Περικλής, ο Σωκράτης, ο Αλκιβιάδης και πολλοί άλλοι.

«Ο Άγγελος Βλάχος τηρεί απαρέγκλιτα την πρώτη από τις αισθητικές αρχές του Walter Scott, ο οποίος αποτρέπει τους συγγραφείς να χρησιμοποιούν στα μυθιστορήματά τους ια κεντρικούς χαρακτήρες σημαντικά ιστορικά πρόσωπα.

Εδώ όλος ο Χρυσός αιώνας περνάει ιδωμένος μέσα από τα μάτια ενός δούλου και η αφήγηση καθώς ξεδιπλώνεται σε πρώτο πρόσωπο, αποκτά μian αμεσότητα που παρασύρει τον αναγνώστη». (Μητσάκης :1988 σελ. 22-23)

Το ιστορικό γεγονός και η μυθοπλασία

Το ιστορικό μυθιστόρημα **Ο κύριός μου ο Αλκιβιάδης** εκτυλίσσεται ιστορικά στην Αθήνα της Κλασικής εποχής, μετά τους Μηδικούς Πολέμους, περίπου το 458 π.Χ., και τελειώνει με το θάνατο του Αλκιβιάδη το 404 π.Χ.. Τα ιστορικά γεγονότα αυτής της εποχής είναι λίγο πολύ γνωστά σε όλους μας. Οι Αθηναίοι έχουν ήδη συμπτύξει την Αθηναϊκή Συμμαχία από το 478, και μετά την συντριβή των Περσών προχωρούν στην ανοικοδόμηση της πόλης τους. Ο Περικλής κατασκευάζει τα Μακρά τείχη και στη συνέχεια κατασκευάζει τα λαμπρά οικοδομήματα πάνω στην Ακρόπολη. Ακολουθεί ο καταστροφικός Πελοποννησιακός πόλεμος (431-404), ο θάνατος του Περικλή, και εμφανίζονται στο προσκήνιο ο Νικίας, ο Αλκιβιάδης, και ο Κλέων. Η τραγική καταστροφή των Αθηναίων στη Σικελία, και μετά στους Αιγός ποταμούς που επιφέρει την πτώση των Αθηνών. Η Αθήνα είναι στην εξουσία των τριάκοντα τυράννων.

Ο Άγγελος Βλάχος είναι λάτρης της αρχαίας Ελλάδας του αθηναϊκού μεγαλείου και της δημοκρατίας. Θέλει να μας γνωρίσει αυτή την ένδοξη εποχή στις λεπτομέρειες της. Σκοπός του είναι να μας γυρίσει πίσω στον 5^ο αιώνα π.Χ. να μας βάλει να ζήσουμε και εμείς μαζί με το Σιλύκο τα ιστορικά γεγονότα. Να ακούσουμε τους ανθρώπους να μιλούν στο δρόμο, στην αγορά τους ρήτορες να αγορεύουν στην εκκλησία του Δήμου, να παρακολουθήσουμε τις στιχομυθίες των μεγάλων ανδρών της εποχής : Διαλόγους του Περικλή με τον Αναξαγόρα και το Φειδία, ή του Αλκιβιάδη με το Σωκράτη κ.α. . Ακολουθούμε την κεντρική μορφή του έργου τον πανέμορφο Αλκιβιάδη με τις μεγάλες

αρετές και τα μεγάλα ελαττώματα, μια προσωπικότητα που δεν είναι ιδιαίτερα φωτισμένη από τη σχολική Ιστορία. Τα μεγαλεπήβολα σχέδιά του για να αυξηθεί το μεγαλείο της Αθήνας. Τους θριάμβους του. Τις προδοσίες του. Την επιστροφή του στην Αθήνα. Το θάνατό του.

Ο Αλκιβιάδης, Αθηναίος πολίτης από αριστοκρατική γενιά, Αιακίδης από τη γενιά του πατέρα του στρατηγού Κλεινία, και Αλκμεωνίδης από τη μεριά της μητέρας του Δεινομάχης είναι ανεψιός του Περικλή. Εξυπηρετεί αφάνταστα στη μυθοπλασία διότι ο Αλκιβιάδης, ως στενός συγγενής του Περικλή, μετά το θάνατο του πατέρα του Κλεινία ζει μέσα στο σπίτι του Περικλή και κηδεμονεύεται από αυτόν.

Ο Άγγελος Βλάχος εκμεταλλεύεται με μεγάλη μαεστρία τη συγγένεια του Περικλή με τον Αλκιβιάδη για να ξεδιπλώσει μια μεγάλη τοιχογραφία της Αρχαίας Αθήνας στη δημόσια ζωή που πάντα είναι ενδιαφέρουσα, αλλά και στην ιδιωτική ζωή στην αρχαία Ελλάδα που γενικά είναι άγνωστη στον πολύ κόσμο.

Ο Περικλής και ο Αλκιβιάδης βρίσκονται στην καρδιά των πολιτικών γεγονότων, και η αποφάσεις τους ρυθμίζουν τις τύχες της Αθήνας και της Ελλάδας ολόκληρης. Η προσωπική τους ζωή απασχολεί έντονα τους Αθηναίους, αφού ο Περικλής χώρισε τη νόμιμη σύζυγό του και παντρεύτηκε την Ασπασία, και ο Αλκιβιάδης έβαζε τα δυνατά του για να δημιουργήσει όσο το δυνατόν περισσότερα σκάνδαλα.

Το μυθιστόρημα ακολουθεί την αφήγηση του παντογνώστη αφηγητή –συγγραφέα, ο οποίος φορά το ρούχο του ενός φανταστικού δούλου του Αλκιβιάδη, του Σιλύκου, που τον μεγαλώνει, τον υπεραγαπά, δικαιολογεί τα σφάλματα του Κυρίου του, και φυσικά τον ακολουθεί σχεδόν παντού.

Στο πρώτο κεφάλαιο ο Σιλύκος μας αυτοσυστήνεται ως ανάπηρος απελεύθερος που βρίσκεται στην υπηρεσία του Αλκιβιάδη, πρώην δημότης Κνίδου. Από την πρώτη κιόλας σελίδα παίρνουμε ήδη πολλές πληροφορίες:

Κατ' αρχήν η θέση των δούλων στην αρχαία Αθήνα δεν είναι και πολύ άσχημη, αφού ένας δούλος σε πλούσιο σπίτι ζούσε καλύτερα από τους φτωχούς Αθηναίους πολίτες, τους θήτες, και μας υπογραμμίζει πόσο εύκολα ένας Έλληνας πολίτης μπορούσε να περιέλθει στο θεσμό της δουλείας. Ενδιαφέρον είναι το σημείο όπου μας εκθέτει λεπτομέρειες από τη

λατρεία της Πανδήμου Αφροδίτης στην Κνίδα, συμπλέκοντας έτσι την όλη ιστορία ώστε να μας τονίσει τη συμπεριφορά των Περσών πάνω στους πολίτες των ελληνικών πόλεων της Μικράς Ασίας και τη δίκαια τιμωρία τους κατά τον συγγραφέα από τους Έλληνες και ειδικότερα από τους Αθηναίους με στρατηγό τον Κίμωνα.

Η εκστρατεία των Αθηναίων στην Αίγυπτο για να εκδιώξουν και από κει τους Πέρσες μετά από πρόσκληση των Αιγυπτίων, δίνει την ευκαιρία στο συγγραφέα να δώσει μερικές σπουδαίες εικόνες από τη μεγαλοπρέπεια του κατάπλου των Αθηναϊκών πολεμικών πλοίων στο Νείλο και πως η εμφάνισή τους συνετέλεσε αποτελεσματικά στην έκβαση της μάχης των Αιγυπτίων με τους Αθηναίους εναντίον των Περσών. Οι εικόνες είναι τόσο ζωντανές και παραστατικές όσο και σε μια κινηματογραφική ταινία. Επίσης τονίζεται ο ηρωισμός των Αθηναίων στη μάχη.

Σε αυτό το κεφάλαιο γίνονται οι πρώτες αναφορές στον Περικλή, και στον Κλεινία του οποίου η προσωπικότητα αντιπαρατίθεται με αυτήν του Αλκιβιάδη. Ο Κλεινίας είναι ένας απλός και αγαθός άνθρωπος, κάπως στενόκαρδος, χωρίς απλοχεριά και γενναιοδωρία, μετρημένος, αλλά με μεγάλο και αγνό ο πατριωτισμός. Ο Αλκιβιάδης από την άλλη μεριά υπήρξε προικισμένος από τους θεούς όσο κανείς άλλος, είχε τέλεια ομορφιά και γοητεία, ήταν όμως φιλόδοξος, φιλόπρωτος και φιλοκίνδυνος. Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο συγγραφέας:

« Ο Αλκιβιάδης ήταν η πύρινη φλόγα που φώτιζε λαμπρά γύρω της και παράσερνε τους ανθρώπους σε μεγάλα και τολμηρά σχέδια. Ο κύριός μου ήταν η γοητεία που συνέπαιρνε τους γύρω του και τους έδινε πνοή και πίστη. Ήταν η δύναμη που τους αποκάλυπτε τις άπειρες δυνατότητες που είχε η Αθήνα. Ο κύριός μου ήταν η φοβέρα του πολέμου και σ' όποια μάχη ήταν εκείνος αρχηγός η Νίκη του δάνεισε τα πεδλιά της. Είχε γενναία κι όμορφη ψυχή κι αν ήθελε να είναι πρώτος, δεν τόκανε από άλλο κάτι παρά από δίκαιο αίσθημα της ανωτερότητάς του γιατί αν θέλεις να είσαι αρχηγός σ' όλα πρέπει να είσαι πρώτος και να φαίνεσαι ο καλύτερος. Τα θεία δώρα που του χάρισαν οι Μοίρες τα σπατάλησε απλόχερα κι εδαπάνησε την υπερφυσική του ενεργητικότητα για σχέδια μεγάλα, που αλλοίμονο, σκόνταψαν στην παθητική στάση του Δήμου, στο φθόνο, στη στενοκεφαλιά των ολιγαρχικών! Δεν ένιωσαν οι τρισάθλιοι πως πολεμούσαν τον τελευταίο πραγματικό ηγέτη της Δημοκρατίας. Πώς να καταλάβει ο μικρόψυχος Νικίας ότι με το χαμό του Αλκιβιάδη θα ξαναρχόντουσαν πανίσχυροι άλλοι Υπέρβολοι κι άλλοι Λυσικλήδες προστάτες τάχα του Δήμου».

Στο ίδιο κεφάλαιο ο συγγραφέας με αφορμή φανταστικό ερώτημα του αιγύπτιου άρχοντα μας κάνει ένα μάθημα περί πολιτεύματος. Από ποια στοιχεία εξαρτάται η νομιμοποίηση ενός πολιτεύματος; Τι πρέπει απαραίτητα να συγκεντρώνουν οι θεσμοί για να γίνονται σεβαστοί και να εφαρμόζονται; Μπορεί ένας τύραννος σαν τον Πεισίστρατο να είναι αγαθός για την πόλη του;

Στο δεύτερο κεφάλαιο ο φανταστικός ήρωας Σιλύκος φτάνει στην Αθήνα το 457 με την επιστροφή του αθηναϊκού στόλου από την Αίγυπτο, μας περιγράφει πως οι Αθηναίοι έχτιζαν τα Μακρά τείχη δηλαδή 458. Είναι ένας ηθελημένος αναχρονισμός του συγγραφέα για να συνδυάσει τα δύο γεγονότα και να μην πλατειάζει. Γίνεται δεύτερη αναφορά στο ναυτικό των Αθηναίων και τις αντιξοότητες που είχαν οι κωπηλάτες όταν φυσούσε αντίθετος άνεμος. Για πρώτη φορά έπειτα από μια στιχομυθία δυο απλών Αθηναίων πολιτών, αναφέρεται ο Περικλής ως «Ολύμπιος», που κατορθώνει να παίρνει εύκολα την έγκριση του Δήμου δια βοής και μας δίνει και μια σύντομη περιγραφή του. Στο σημείο αυτό ο συγγραφέας θεωρεί σκόπιμο να μας δώσει μια αρκετά εκτεταμένη περιγραφή της Ασπασίας ως θεϊκής μορφής, και «Ομορφιάς», χωρίς να αφήνεται ασχολίαστο και το παρελθόν της ως αυλητρίδας. Αναφέρεται ως φίλος και ομοτράπεζος του Περικλή ο φυσικός φιλόσοφος Αναξαγόρας, με τους χαρακτηρισμούς «Νους» και «αγέλαστος», και προβάλλονται οι φιλοσοφικές του θέσεις. Οι πολιτικές θέσεις του Περικλή αναπτύσσονται και πολλές φορές όπως επίσης δεν αφήνονται ασχολίαστα και τα σημεία όπου ο Περικλής σφάλει. Τονίζονται ιδιαίτερα η στάση και το ήθος του Κίμωνα που αν και ήταν εξόριστος, πήγε να πολεμήσει σαν απλός στρατιώτης, κατά την εκστρατεία των Αθηναίων κατά των Θηβαίων και Σπαρτιατών, αλλά και η γενναιότητα του Περικλή να τον ανακαλέσει από την εξορία μετά από αυτή την πράξη του. Στη συνέχεια περιγράφεται η γέννηση το Αλκιβιάδη και τα έθιμα των Αθηναίων όπως και η τελετή της ονοματοδοσίας του. Ο θάνατος του Κίμωνα στη Σαλαμίνα της Κύπρου, και η Κιμώνιος ειρήνη με τους Πέρσες.

Η προσπάθεια του Περικλή να δημιουργήσει την ένωση των Ελλήνων την Ελληνική Ομοσπονδία, με πανελλήνιο συνέδριο στην Αθήνα, απέτυχε διότι προσέκρουσε στην καχυποψία της Σπάρτης και άλλων ελληνικών πόλεων που δεν δέχονταν την πρωτοκαθεδρία της Αθήνας. Μετά από την αποτυχημένη εκστρατεία στην Κορώνεια και το θάνατο του Κλεινία, ο Αλκιβιάδης με τον Σιλύκο μετακομίζουν στο σπίτι του Περικλή που είναι ο νόμιμος κηδεμόνας του. Έτσι ο Σιλύκος μπορεί να μας μεταφέρει από πρώτο χέρι

πληροφορίες από το σπίτι του Περικλή. Πως ήταν χτισμένο, τη μεγάλη αυλή με τα παγώνια, το γυναικωνίτη της Ασπασίας. Περιγράφονται ιδιωτικές στιγμές του Περικλή με την Ασπασία, με πιο σημαντική αυτή της σκηνής της προετοιμασίας του λόγου του Περικλή πριν εμφανιστεί στην εκκλησία του δήμου στην Πνύκα, μπροστά στην Ασπασία, που τον διορθώνει και τον συμβουλεύει, τονίζοντας ωστόσο ο συγγραφέας, πόσο επιβλητικός ήταν ο Περικλής ακόμα και στις πρόβες. Σε επόμενα κεφάλαια βλέπουμε τον Περικλή να συζητά με την Ασπασία όλα τα πολιτικά και στρατιωτικά θέματα που τον απασχολούν, και η Ασπασία να λέει τη γνώμη της ισότιμα. Για παράδειγμα βλέπουμε την Ασπασία επιμένει με επιχειρήματα να εξοστρακιστεί ο Θουκυδίδης διότι ως ολιγαρχικός του δημιουργούσε προβλήματα, κάτι που ήθελε και ο Περικλής, αλλά δίσταζε, και να τον πείθει στο τέλος. Η Ασπασία συμβουλεύει τον Περικλή πώς να διαμορφώσει το λόγο του στην εκκλησία του Δήμου μετά την «εφταμηνίτικη» νίκη του στη Σάμο, και η ομιλία αποδεικνύεται πολύ επιτυχημένη. Σε άλλο σημείο περιγράφονται οι προβληματισμοί του Περικλή για τη διένεξη μεταξύ Κορίνθου και Κέρκυρας για την Επίδαμνο, και η άποψη της Ασπασίας για προσεταιρισμό της Κέρκυρας από τους Αθηναίους.

Στη συνέχεια περιγράφεται η τριαντάχρονη ειρήνη που κλείνει ο Περικλής με τους Σπαρτιάτες συμφωνία, που δεν άρεσε ούτε τους Δημοκρατικούς ούτε τους Ολιγαρχικούς Αθηναίους.

Ο Περικλής πέρα από τα αδιαμφισβήτητα προσόντα του ως πολιτικός, ήταν άνθρωπος με μεγάλη τιμιότητα την οποία ο συγγραφέας διαρκώς αναφέρει: ότι υπολόγιζε ο ίδιος όλες τις δαπάνες, πως έδινε απολογισμό στο δήμο μέχρι τον τελευταίο οβολό, και πως για τα χρήματα με τα οποία δωροδόκησε κάποιο Σπαρτιάτη στρατηγό και δεν μπορούσε να αποκαλύψει στο Δήμο, θα τα έβαζε ο ίδιος, αν δεν πείθονταν οι Αθηναίοι ότι ήταν μια αναγκαία δαπάνη. Την ίδια τιμιότητα δείχνει αποδίδοντας την περιουσία στον ανεψιό του Αλκιβιάδη μέχρι τον τελευταίο οβολό. Παράλληλα όμως αναφέρονται και οι πολιτικές αδυναμίες και τα λάθη. Λάθος για τον συγγραφέα είναι η αύξηση των μισθών των Ηλιαστών, των στρατιωτικών, των βουλευτών, και τα θεωρικά για να πηγαίνουν οι φτωχοί στο θέατρο. Αλλά το χειρότερο λάθος του ήταν πως ζήτησε να ψηφιστεί ημερήσια αποζημίωση, ένας οβολός, για όσους έρχονταν στην εκκλησία του Δήμου. Στο σημείο αυτό η μυθοπλασία επιτρέπει στο συγγραφέα να βάλει τον Περικλή να ρωτήσει τον Σιλύκο τη γνώμη του για όλες αυτές τις αυξήσεις. Η ερώτηση αυτή δικαιολογείται από την πλοκή του έργου, διότι ο Σιλύκος είναι από την Αίγυπτο και διαθέτει αφενός μόρφωση, και αφετέρου, ως δούλος

κινείται μέσα στον κόσμο και ακούει τη γνώμη των πολιτών. Η κριτική του συγγραφέα δια στόματος Σιλύκου είναι:

- Τρέφεις το θεριό κι αύριο θα σε δαγκώσει.

- Τι θεριό;

- Τον Δήμο, Περικλή. Τον Δήμο, που αφού επωφεληθεί από τους νόμους σου μπορεί μια μέρα να ξεσηκωθεί εναντίον σου.

- Λέγε! Λέγε! Μη φοβάσαι!

- Να! Ετοιμάζεσαι να λύσεις τους ασκούς! Θα δώσεις στον καθένα να νομίζει πως η πολιτεία είναι αστείρευτη πηγή όπου μπορούν όλοι να ξεδιψούν! Έκανες την Ηλιαία και δημιούργησες πέντε χιλιάδες αργόσχολους που παίρνουν τρεις οβολούς την ημέρα για να μην κάνουν τίποτα. Σε κάθε δικαστήριο δυο τρεις κάνουν τη δουλειά κι οι άλλοι χασμουριούνται! Δεν πας να κάνεις ένα γύρω στους μακρινούς δήμους! Όλοι τρέχουν απ' τις μικρές ώρες στο δικαστήριο για να ανταλλάξουν το βράδυ το μαρτυριάρικο της παρουσίας με τους τρεις οβολούς, αλλά όλη μέρα κάθονται και βαριούνται χωρίς να έχουν ούτε την ντροπή να κρύψουν την αδιαφορία τους για τις όσες υποθέσεις δικάζουν τάχα. Και ο στρατός! Από κει που ήταν τιμή και καμάρι για τον κάθε πολίτη να πηγαίνει στρατιώτης για την πατρίδα, τώρα έγινε επάγγελμα. Καλά να δίνονται οι πανοπλίες αλλά να δίνεις και μισθό! Θυμήσου τι είπε για τους Έλληνες ο Ξέρξης στις Θερμοπύλες! «Δεν πολεμούν για χρήματα αλλά για την αρετή!» Εκείνο όμως που ξεπερνάει την αντίληψή μου είναι τα «εκκλησιαστικά» όπως τα λες. Ο οβολός που θα παίρνει ο κάθε ο κάθε Αθηναίος επειδή θ' αφήνει τάχα τη δουλειά του για να πάει στην Πνύκα. Αλλά εκεί δεν πάει ν' αποφασίσει για ξένα πράγματα! Αποφασίζει για τα δικά του ζητήματα! Για τη δική του μοίρα! Θα τον πληρώσεις λοιπόν γι' αυτό! Συμπάθα με, Ολύμπιε, που σου τα λέω αυτά. Αν τα' άλλα μισθοδοτικά έχουν κάποια βάση, ετούτο το τελευταίο δεν έχει καμιά. Το κάνεις για να μαζεύεις τον μικρόκοσμο στην Εκκλησία για να πάντα την πλειοψηφία. Την πολιτική από λειτουργήμα την κάνεις δουλειά....

A! μη φοβάσαι, Σιλύκο! Μπορεί, όπως λες μ' αυτά τα μέτρα να λύνω τους ασκούς, αλλ' άμα θελήσω τους ξαναδένω!

- Κι άμα λείψεις, Ολύμπιε;

- Ε... άμα λείπω... τι με νοιάζει άμα λείπω... Άμα λείπω θα έχω κάνει τα όσα πρέπει να γίνουν κι ο διάδοχός μου δεν θα έχει άλλη φροντίδα παρά να διατηρήσει άγγιχτο το έργο μου. Ξεκίνησα να ενώσω την Ελλάδα με σημαία την Δημοκρατία!

Μετά από μια επιτυχημένη ειρηνική εκστρατεία του Περικλή στον Πόντο, δίνεται η ευκαιρία στο συγγραφέα να περιγράψει την πόλη που πανηγυρίζει για τις επιτυχίες του

Περικλή, τον επευφημούν, όλοι θέλουν να τον σηκώσουν στα χέρια, οι αστυνόμοι προσπαθούν να συγκρατήσουν το πλήθος, ο κόσμος που γιορτάζει και διασκεδάζει. Στη συνέχεια περιγράφεται σε αρκετές σελίδες η παιδική του ηλικία του Αλκιβιάδη. Πόσο δύσκολος, ατίθασος και αυθάδης ήταν. Πως τσακωνόταν με μεγαλύτερα παιδιά. Πως ξάπλωσε στη μέση του δρόμου και ανάγκασε να σταματήσει μια άμαξα με άλογα που έτρεχαν. Η υπεροπτική του στάση απέναντι στους δασκάλους του, πως αρνήθηκε να παίξει αυλό γιατί παραμορφωνόταν το πρόσωπό του. Πως τον κανάκευε η Ασπασία και του έκανε όλα τα χατίρια. Πόσο όμορφος ήταν. Μέσα από όλα αυτά μαθαίνουμε ότι στην αρχαία Αθήνα τα μικρά αγόρια έπαιζαν στο δρόμο αστραγάλους και κύβους ή έπαιζαν πόλεμο υποδουόμενοι τους Έλληνες και τους Πέρσες.

Η εκστρατεία του Περικλή στη Σάμο, όπου ο Περικλής δεν αναδεικνύεται και τόσο μεγάλος στρατηγός αφού η πολιορκία κράτησε εννέα μήνες, και χρειάστηκαν εκατόν ενενήντα πέντε καράβια, διακόσια τάλαντα και η αβουλία της Σπάρτης για να τα βγάλει πέρα, δίνει όμως την ευκαιρία στο συγγραφέα να μας περιγράψει διάφορες τεχνικές φάσεις της πολιορκίας, τα πολιορκητικά έργα και τις πολιορκητικές μηχανές.

Την ίδια εποχή πάνω στην Ακρόπολη αρχίζει να υψώνεται ο ναός της Αθηνάς με το καινούριο μεγάλο χάλκινο άγαλμα της θεάς, και στον Πειραιά αρχίζει να χτίζεται μια καινούρια πόλη με τα χρήματα του συμμαχικού ταμείου. Τα έργα της Ακρόπολης τελειώνουν την εικοστή πρώτη Θαργηλιώνος του τέταρτου χρόνου της ογδοηκοστής πέμπτης Ολυμπιάδος και τα εγκαίνια γιορτάστηκαν με λαμπρότητα μαζί με τα μεγάλα Παναθήναια. Η περιγραφή της γιορτής είναι περιγραφή της γιορτής των Παναθηναίων, που έξυπνα ο συγγραφέας προσαρμόζει τονίζοντας ιδιαίτερα την περιέργεια, την έκπληξη, το θαυμασμό για τα κτίρια στον ιερό βράχο όχι μόνο των Αθηναίων αλλά και των συμμάχων και των ξένων, που είχαν έρθει από πολύ μακριά για να τα δουν. Περιγράφονται τα στολισμένα για τη θυσία βόδια που έστειλαν οι συμμαχικές πόλεις, οι ιερείς με τα χρυσά σκεύη, οι Θράκες αστυνόμοι που συγκρατούσαν το πλήθος, η πομπή των γερόντων, των στρατηγών, των μετοίκων, των εφήβων, με τον Αλκιβιάδη να ξεχωρίζει με την ομορφιά του ανάμεσά τους, το πέπλο της Θεάς που το συνόδευαν νέες με τα ανθοστόλιστα καλάθια.

Στη συνέχεια αναφέρονται οι σπουδές του Αλκιβιάδη, οι οποίες ήταν σπουδές γενικά της νεολαίας της καλής τάξης στην εφηβεία τους: έπαιζε λύρα, ήξερε Όμηρο, Ησίοδο, και Σιμωνίδη, μυθολογία και ρητορεία. Γυμναζόταν στο Γυμνάσιο και το Λύκειο στην πάλη, το

λιθάρι, έριχνε δίσκο, και πάλευε. Συναναστρέφονταν με τους συνομηλικούς του και έβαζε τερατώδη στοιχήματα, και ασχολείτο όπως και άλλοι με τη εκγύμναση ορτυκιών για ορτυκομαχίες, προσφιλή συνήθεια των νέων της εποχής.

Στο σπίτι του Περικλή και της Ασπασίας τα βράδια μαζεύονται σοφιστές, καλλιτέχνες και πολιτικοί. Ο Αναξαγόρας, φίλος του Περικλή, αλλά και ο Σωκράτης, εμπλέκονται σε μια φανταστική φιλοσοφική συζήτηση με τον Αναξαγόρα. Δίνονται οι βασικές θέσεις του φυσικού φιλόσοφου Αναξαγόρα, τονίζεται ιδιαίτερα το γεγονός ότι ο Σωκράτης δεν διακήρυττε κάποιες φιλοσοφικές θέσεις, αντίθετα ισχυριζόταν ότι δεν ξέρει τίποτα, και με τις ερωτήσεις του ανάγκαζε τους συνομιλητές του να καταλήγουν σε αυτό που εκείνος ήθελε δημιουργώντας παράλληλα πολλές αντιπάθειες με τους σοφιστές και τους ψευτοσπουδασμένους .

Μερικές φορές ισχυριζόταν ότι δεν τον αφήνει το δαιμόνιο να μιλήσει. Ο Σωκράτης επιχειρεί να καταλάβει ο νεαρός Αλκιβιάδης, ότι εφόσον έχει τη φιλοδοξία να κυβερνήσει την Αθήνα σαν το θείο του τον Περικλή, να αναμετρηθεί με το Μεγάλο Βασιλέα των Περσών και τους Σπαρτιάτες, θα έπρεπε να έχει γνώση, την εντιμότητα, και σεβασμό στους νόμους. Διότι ο μεγάλος Βασιλέας ανατρέφεται από τους καλύτερους δασκάλους της Περσίας, αλλά και η Σπάρτη διαπαιδαγωγεί τα παιδιά της ώστε να δείχνουν σωφροσύνη, κοσμιότητα, αγωγή και μεγαλοψυχία, ανδρεία, φιλοτιμία, καρτερία και φιλοπονία, ενώ η Αθήνα δε δίνει ούτε ένα δίχαλκο για την ανατροφή των παιδιών της. Στο σημείο αυτό από το στόμα του Σωκράτη ο συγγραφέας αναδεικνύει το μειονέκτημα της Αθήνας στη μόρφωση των παιδιών της αγοριών και κοριτσιών, έναντι της Σπάρτης.

Ιστορικά βρισκόμαστε στο 431. Η Κέρκυρα νικά σε ναυμαχία τους Κορίνθιους και βουλιάζει δεκαπέντε κορινθιακά πολεμικά πλοία. Η Κόρινθος προετοιμάζεται για νέα εκστρατεία και ο Περικλής ανησυχεί.

Ο Αλκιβιάδης ενηλικιώνεται και συνεχίζει να προκαλεί με τη συμπεριφορά του. Ο Περικλής αρχίζει να εισπράττει αμφισβήτηση από μέρος της κοινής γνώμης. Πολιτικοί του αντίπαλοι για να τον βλάψουν αρχίζουν να τον κατηγορούν μαζί με τον Αναξαγόρα για ασέβεια προς τους θεούς, και την Ασπασία για αισχρο βίο.

Ο Περικλής αποφασίζει να συμμαχήσει με τους Κερκυραίους και έρχεται σε κόντρα με τους Κορίνθιους και την Πελοποννησιακή συμμαχία. Οι αντίπαλοι του Περικλή τον

κατηγορούν για λανθασμένη πολιτική κίνηση και η πολιτική επιρροή του μειώνεται. Οι αντίπαλοι του περιορίζονται σε υπονοούμενα και τσουχτερά αστεία, που κυκλοφορούν από στόμα σε στόμα. Η Κόρινθος ξεσηκώνει την Πελοποννησιακή συμμαχία εναντίον της Αθήνας. Η Αθήνα αρχίζει να προετοιμάζεται για πόλεμο. Η Κόρινθος υποκινεί σε επανάσταση την Ποτίδαια και στην εκστρατεία συμμετέχει ο Σωκράτης αλλά και ο Αλκιβιάδης ο οποίος πηγαίνει εθελοντικά με το πεζικό, αφού η Αθήνα δεν στέλνει ιππικό στην εκστρατεία. Ο Αλκιβιάδης που είναι μόλις είκοσι χρονών, εμφανίζεται ασυγκράτητος να λάβει μέρος στην εκστρατεία αυτή, παρακαλεί, βρίζει, και απειλεί με μοναδικό στόχο να πάει στον πόλεμο για να δοξαστεί. Ακόμα και τον ολιγαρχικό Νικία πάει και παρακαλεί. Στη μάχη αναδεικνύει απίστευτη γενναιότητα, πληγώνεται και σώζεται από τον Σωκράτη που και αυτός δείχνει μεγάλη γενναιότητα. Ανάμεσα στις σελίδες με τον πυρετό της προετοιμασίας της εκστρατείας ο συγγραφέας παραθέτει εσκεμμένα τρεις σελίδες με τον επίσης μεγάλο ενθουσιασμό των Αθηναίων για τον ερχομό του φιλόσοφου Πρωταγόρα στην Αθήνα. Οι Αθηναίοι που ασχολούνται με τη φιλοσοφία τρέχουν από τα μαύρα χαράματα στο σπίτι του Καλλία που φιλοξενεί τον Πρωταγόρα, για να τον ακούσουν, μεταξύ αυτών ο Αλκιβιάδης και ο Σωκράτης. Όταν ο Αλκιβιάδης επιστρέφει δοξασμένος από τον πόλεμο, οι εχθροί του που είναι αρκετοί, διαδίδουν παλιές συκοφαντίες στην πόλη και ο Αλκιβιάδης για να τις εκμηδενίσει, κόβει την ουρά του σκύλου του, προτιμώντας να λένε οι Αθηναίοι ότι του κατέβηκε η λόξα να κόψει την ουρά του σκύλου του και για να στρέψει την προσοχή του κόσμου σ' αυτό το γεγονός. Εκτός όμως από τους πολλούς εχθρούς ο Αλκιβιάδης έχει και φίλους τόσο πιστούς που ανέχονται όλα τα καπρίτσια του.

Στην Εκκλησία του Δήμου οι εχθροί του Περικλή καταθέτουν πρόταση νόμου να καταδικάζονται όσοι δεν πιστεύουν τα θεία και προσπαθούν να εξηγήσουν με φυσικούς νόμους τα άστρα, τον ήλιο και τη σελήνη, με σκοπό να βλάψουν τον Αναξαγόρα και φυσικά το Περικλή. Ο Περικλής αναγκάζεται να φυγαδεύσει νύχτα τον Αναξαγόρα, και παρουσιάζεται στην Ηλιαία να υπερασπίσει το φίλο του. Τον ίδιο καιρό κατατίθεται μήνυση κατά της Ασπασίας για αισχρό βίο. Η κοινή γνώμη έχει μεταστραφεί απέναντι στον Περικλή. Ενώ παλιότερα οι εχθροί του δεν τολμούσαν να ξεστομίσουν το παραμικρό εναντίον του παρά μόνο στα κουρεία και τις ιδιωτικές συγκεντρώσεις, τώρα στη Βουλή και στην Εκκλησία τον κατηγορούν αυτόν και την Ασπασία με μεγάλη βιαιότητα και κακία, διότι καταλαβαίνουν ότι η Βουλή και ο Δήμος είναι πρόθυμοι να ακούσουν... Το χτύπημα στον Περικλή δεν ήρθε από τους Ολιγαρχικούς αλλά από τον ίδιο το λαό. Αυτό δίνεται πολύ παραστατικά από το συγγραφέα με τον παρακάτω διάλογο Αλκιβιάδη- Σωκράτη:

-Δεν μπορώ να καταλάβω Σωκράτη! Τους Ολιγαρχικούς, ο Περικλής, τους έβλαψε πολύ, αλλά το λαό! Που του έχει μοιράσει του κόσμου τα χρήματα, που του έχει δημιουργήσει μια νέα ζωή!

-Νομίζεις Αλκιβιάδη, ότι ο λαός θυμάται;

-Πως δεν θυμάται;

-Ο λαός είναι σαν παιδί που θυμώνει και γαληνεύει την ίδια στιγμή. Εκεί που είναι ήσυχος ήρεμος και ευχαριστημένος εκεί γίνεται μανιασμένη θάλασσα που ξεσπάει και τ' αναταράζει όλα.

- Ο λαός είναι υπάκουος και καλός.

-Ίσως, αλλά είναι αμόρφωτος, φανατίζεται εύκολα και γίνεται στα χέρια ενός κακού ηγέτη θεριό μονάχο.

- Ο Περικλής ήταν κακός ηγέτης;

-Δεν μιλάω για το θείο σου. Μιλάω για αυτόν τον καινούργιο τον Κλέωνα. Κι ο θεός σου έκανε λάθη. Έλυσε τους ασκούς και τώρα φυσάν οι άνεμοι. Ας φυλαχτεί!

Οι Σπαρτιάτες μετά από αλλεπάλληλες συσκέψεις με τους άλλους Πελοποννήσιους και την πίεση των Κορινθίων αποφασίζουν να κηρύξουν τον πόλεμο στην Αθήνα. Πριν όμως, προσχηματικά ζητούν από τους Αθηναίους να διώξουν τον Περικλή από την εξουσία για να καθαριστεί, υποτίθεται η πόλη από το Κυλώνειο άγος, που είχε διαπράξει κάποτε ένας Αλκμεωνίδης πρόγονός του, ενώ στην ουσία θέλουν να στερήσουν την Αθήνα από το μεγάλο ηγέτη της.

Οι Αθηναίοι αρνούνται στην παράλογη αυτή απαίτηση των Σπαρτιατών. Ο Περικλής είναι αισιόδοξος για τη νίκη της Αθήνας διότι πίστευε ότι οι Σπαρτιάτες δεν είχαν τα χρήματα για να αντέξουν έναν τέτοιο μακροχρόνιο πόλεμο.

Ο Αλκιβιάδης εξακολουθεί να φέρεται ανώριμα και χαστουκίζει απρόκλητα έναν από τους πιο πλούσιους Αθηναίους τον γέροντα Ιππόνικο, επειδή έβαλε στοίχημα με τους φίλους του. Όμως έχει το θάρρος να πάει στο σπίτι του και να ζητήσει γονυπετής να τιμωρηθεί. Ο Ιππόνικος τον συγχωρεί.

Οι Σπαρτιάτες επανέρχονται με καινούργιους όρους για να μην κηρύξουν τον πόλεμο. Ζητούν την ανεξαρτησία της Αίγινας, να λυθεί η πολιορκία της Ποτίδαιας και να καταργηθεί το Μεγαρικό ψήφισμα... Οι Σπαρτιάτες έχουν αποφασίσει τον πόλεμο εκτός αν η Αθήνα

αποφασίσει να δέχεται να κάνει ό,τι θέλει η Σπάρτη. Ο Περικλής γνωρίζει ότι όλα αυτά είναι προσχηματικά και ξέρει ότι οι Αθηναίοι δεν έχουν άλλη διέξοδο. Όμως και πολλοί είναι εναντίον του πολέμου. Ο αγροτικός πληθυσμός που έχει πλουτίσει και ευημερεί με τόσα χρόνια ειρήνη είναι αντίθετος, και φυσικά οι πολιτικοί του αντίπαλοι του Περικλή, οι Ολιγαρχικοί. Ο Περικλής στην Εκκλησία του δήμου κατορθώνει ως έμπειρος πολιτικός να πάρει την συμπαράσταση της πλειοψηφίας των Αθηναίων, και απορρίπτει τις απαιτήσεις της Σπάρτης. Από κει και πέρα τα πράγματα εξελίσσονται γρήγορα. Οι Θηβαίοι μπαίνουν κρυφά στην Πλάταια. Οι Πλαταιείς μετά το πρώτο ξάφνιασμα αντεπιτίθενται και συλλαμβάνουν τους 180 αιχμαλώτους από τους εισβολείς, τους οποίους στη συνέχεια ενώ έστειλαν αγγελιαφόρο στην Αθήνα για να τους πουν ότι επικράτησαν, και τι να κάνουν με τους αιχμαλώτους, τους σκοτώνουν, χωρίς να περιμένουν την απάντηση των Αθηναίων. Η πράξη αυτή είναι αδικαιολόγητη και ασυγχώρητη, αν σκεφτεί κανείς ότι έγινε στην αρχή του πολέμου και έδειξε από την αρχή τι θα επακολουθούσε. Και όπως λέει ο συγγραφέας - Σιλύκος:

Ολόκληρη η Ελλάδα αναταράχτηκε και σείστηκε από τον πόλεμο. Σε κάθε πόλη δημιουργήθηκαν φανατισμένα κόμματα και φατρίες. Οι Δημοκρατικοί μας καλούσαν εμάς να τους βοηθήσουμε, κι οι Ολιγαρχικοί ζητούσαν τη βοήθεια της Σπάρτης. Ιδεολόγοι τίμιοι ήσαν λίγοι. Οι περισσότεροι βρήκαν ευκαιρία τον πόλεμο για να αρπάξουν την αρχή. Πολλές πόλεις παραδόθηκαν στον εμφύλιο πόλεμο και σε μεγάλες συμφορές. Αγριότητες, φόννοι, σφαγές και συνομωσίες, απάνθρωπα βασανιστήρια, σώρεψαν χαλάσματα και καταστροφές απ' άκρου σ' άκρο στην Ελλάδα. Πράγματα που ξαναγίνονται και θα ξανάρχονται, κύκλος πικρός και αναπόφευγος, όσο η ανθρώπινη φύση δεν αλλάζει. Η ειρήνη και η ευτυχία δίνουν στις πολιτείες και στους ανθρώπους αγαθή διάθεση και καλοσύνη γιατί δεν έχουν να υποταχτούν σε σκληρές ανάγκες. Αλλ' όταν έρθει ο πόλεμος να καταστρέψει την ηρεμία της καθημερινής ζωής και γίνεται αυτός καθημερινός σύντροφος της συμφοράς, δάσκαλος της κακίας και της βίας, οι άνθρωποι ερεθίζονται και αγριεύουν. Μέσα στις πόλεις βασιλεύουν η έχθρα και το πάθος και τα κόμματα συναγωνίζονται στο ψέμα, στην απάτη, στο κακούργημα. Τις πολιτείες που δεν είχαν δίκαιους και γερούς θεσμούς τις κουρέλιασε από μιας αρχής ο σπαραγμός και πέρασε σιγά σιγά σαν αρρώστια, και στις άλλες, για να 'ρθει, τελευταία εδώ, στην Αθήνα, με τους τριάκοντα τυράννους που μας επέβαλε ο απαίσιος Λύσανδρος!

Από τότε όμως, αρχή αρχή του πολέμου, άρχισε το κακό. Η κατάπτωση κάθε ηθικής, η στρέβλωση κάθε αξίας. Ο πόλεμος έκανε κάτι χειρότερο. Μπήκε βαθιά μέσ' στην ψυχή του

κάθε ανθρώπου. Οι Έλληνες έγιναν επινοητικοί σε αγριότητες και σε βασανιστήρια κι η φαντασία τους έγινε καμίνι που το φουσούσε και το κόρωνε το πάθος. Η φωτιά του κάθε σπιτιού δεν έκαιγε πια για εφέστιους θεούς αλλά για το μίσος. Όρκοι σπονδές, συνθήκες κι υποσχέσεις, έγιναν σκουπίδια που τα σκόρπιζε ο καθένας στους πέντε ανέμους και σ' αυτό όλοι οι Έλληνες μιμήθηκαν σιγά σιγά την Σπάρτη.

Ένα μήνα μετά το επεισόδιο της Πλάταιας, ο Αλκιβιάδης παντρεύεται την κόρη του Ιππόνικου, μετά από συμβουλή της Ασπασίας, (που εδώ η Ασπασία αντιπροσωπεύει την οικογένεια), για να αποκτήσει νόμιμο γιό για να μην σβήσει η γενιά του, αν τυχόν πεθάνει στον πόλεμο. Εξάλλου αν ήθελε να εκλεγεί σε ανώτερα αξιώματα έπρεπε να αποκτήσει νόμιμο γιό.

Έντεκα μήνες μετά ο Αρχίδαμος μπαίνει στην Αττική. Ο περισσότερος κόσμος εξακολουθούσε να μένει στα προάστια και τους μακρινούς δήμους με την ελπίδα ότι δεν θα γίνει πόλεμος. Τώρα όμως ο κόσμος με ότι μπορούσε να κουβαλήσει έμπαινε μέσα στην πόλη. Πολλούς έστελναν για αποσυμφόρηση στην Αίγινα, αλλά πάλι ο κόσμος που έμεινε στην πόλη ήταν πολύς. Όσοι δεν είχαν φίλους ή συγγενείς πήγαιναν και εγκαθίσταντο στα ηρώα, μέσα στους πύργους στα τείχη αλλά οι περισσότεροι έστηναν μια σκηνή ή μια πρόχειρη στέγη από ξύλα στα Μακρά Τείχη. Τώρα αρχίζει η κατακραυγή κατά του Περικλή που ήθελε τον πόλεμο. Οι πλούσιοι που άφησαν έξω από τα τείχη τις περιουσίες τους και οι φτωχοί για το κατάντημά τους. Ο Αρχίδαμος καίει και καταστρέφει. Ο αθηναϊκός στόλος πηγαίνει να καταστρέψει τα πελοποννησιακά παράλια. Ο Αρχίδαμος φεύγει. Τα πράγματα το πρώτο έτος του πολέμου δεν ήταν άσχημα για τους Αθηναίους που ξαναποκτούν την εμπιστοσύνη τους στον Περικλή. Το επόμενο καλοκαίρι όμως μαζί με τον Αρχίδαμο έρχεται και ο λοιμός. Μια φοβερή αρρώστια που κράτησε τρία χρόνια και υποχώρησε αφού σκότωσε τριάντα χιλιάδες κόσμο. Ανάμεσά τους οι γιοί του Περικλή Ξάνθιππος και Πάραλος. Η Εκκλησία του Δήμου αποφασίζει χωρίς τη συγκατάθεση του Περικλή να ζητήσει ειρήνη από τη Σπάρτη. Η Σπάρτη όμως αρνείται. Ο Περικλής συγκαλεί την Εκκλησία και θυμίζει στους Αθηναίους ότι δεν πρέπει να θυμώνουν εναντίον του γιατί εκείνος ξέρει καλύτερα από κάθε άλλον τα συμφέροντα της Δημοκρατίας. Τους μιλά για την ισχύ της Αθήνας στη θάλασσα και τους πείθει να μην ξαναστείλουν πρέσβεις στη Σπάρτη παρακαλώντας για ειρήνη. Ο Δήμος πείθεται, όμως οι πλούσιοι που ζημιώνονται, οι έμποροι που καταστρέφονται κινούν τους αντιπάλους του Περικλή που τον κατηγορούν για κακοδιαχείριση. Δημιουργούν έτσι μια δίκη τις παραμονές των εκλογών έτσι ώστε ο Περικλής να μην μπορεί να είναι υποψήφιος.

Το τρίτο έτος του πολέμου οι Λακεδαιμόνιοι πολιορκούν την Πλάταια. Ο λοιμός ξαναφουντώνει. Στην Εκκλησία οι επίδοξοι διάδοχοι κάνουν προσπάθειες να πάρουν τον κόσμο με το μέρος τους. Οι Πελοποννήσιοι βγάζουν πειρατικά πλοία, πάνουν τα εμπορικά πλοία των Αθηναίων και σφάζουν τα πληρώματα για να μην υπάρχουν μάρτυρες. Οι έμποροι υψώνουν τις τιμές. Η κοινή γνώμη μεταστρέφεται, ο κόσμος ζητά από τον Περικλή να τον σώσει. Στην Εκκλησία ψηφίζεται η κατάργηση της δίκης και ο Περικλής προτείνεται από τους φίλους για στρατηγός. Ο Περικλής κουρασμένος και απογοητευμένος αρνείται να είναι υποψήφιος. Χρειάζονται πολλά παρακάλια και για να δεχτεί να είναι και πάλι υποψήφιος. Ο Δήμος του κάνει ένα ακριβό δώρο : την κατάργηση του νόμου που όριζε Αθηναίους πολίτες εκείνους που είχαν πατέρα και μάνα Αθηναίους, ώστε να γίνει Αθηναίος πολίτης ο γιος του Περικλή και της Ασπασίας. Είναι η τελευταία χαρά του Περικλή. Αρρωσταίνει και σε μερικούς μήνες πεθαίνει. Λόγος δεν εκφωνήθηκε. Η Βουλή όρισε πως για το θάνατο ενός τέτοιου ανθρώπου μόνο η σιωπή, ως υπέρτατη έκφραση του πόνου, ταιριάζει για συνοδός στον τάφο.

Μετά το θάνατο του Περικλή, ο Κλέων καταφέρνει να γίνει «προστάτης» του Δήμου παραμερίζοντας κάποιον Ευκράτη και τον Λυσικλή τον προβατά. Τώρα την πολιτική στις εσωτερικές υποθέσεις ης Συμμαχίας διαμορφώνει ο Κλέων.

Οι στρατηγοί που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τον κόσμο ήσαν σε εκστρατείες και ο Κλέων τρομοκρατεί όποιον έχει αντίθετη γνώμη. Τον τέταρτο χρόνο του πολέμου, επαναστατεί η Μυτιλήνη την οποία επανακατακτούν σύντομα οι Αθηναίοι, και ο Κλέων ξεσηκώνει τον κόσμο να ψηφίσει να σφαγούν οι Μυτιληνιοί περίπου έξι χιλιάδες, και να φέρουν όλες τις γυναίκες δούλες στην Αθήνα. Ο Αλκιβιάδης ξεσηκώνει το Νικία και αυτός όλη τη νύχτα τρέχει να βρει τους φίλους του βουλευτές να συγκαλέσουν πρωί πρωί εκκλησία και να ανατρέψουν την απόφαση της σφαγής. Οι Αθηναίοι στρατηγοί επιτυγχάνουν μεγάλη νίκη κατά των Κορινθίων στην Ακαρνανία και λίγο αργότερα στην Σφακτηρία κατά των Σπαρτιατών. Σ' αυτές τις εκστρατείες συμμετέχει και ο Αλκιβιάδης. Στη Σφακτηρία οι Αθηναίοι πάνουν 300 Σπαρτιάτες αιχμαλώτους. Για χάρη τους οι Σπαρτιάτες ζητούν ειρήνη χωρίς όρους την οποία αρνείται ο Κλέων. Πολιτικός αντίπαλος του Κλέωνα αναδεικνύεται τώρα ο Λυσικλής, ένας προβατέμπορας που παντρεύτηκε η Ασπασία και κατόρθωσε να τον κάνει πολιτικό.

Οι Αθηναίοι συλλαμβάνουν Πέρση αξιωματούχο που φέρνει μηνύματα στους Σπαρτιάτες για συμμαχία.

Οι νέοι της εποχής όταν δεν βρίσκονται σε εκστρατεία διασκεδάζουν όσο μπορούν περισσότερο. Ο Αλκιβιάδης όμως τους ξεπερνούσε όλους και στις διασκεδάσεις. Ήταν τόσο όμορφος που δεν έμενε Αθηναία που να μην τον κρυφοκοιτάζει, όταν περνούσε. Ο Σωκράτης προσπαθεί να τον συγκρατήσει. Να εγκαταλείψει τις καταχρήσεις και τις φτηνές διασκεδάσεις.

- *Θαρρώ Αλκιβιάδη, πως ο ωραιότερος των Ελλήνων πρέπει να έχει και την ωραιότερη ψυχή και να μην δίνει στο σώμα του περισσότερες απολαύσεις απ' όσες δεν την βλάπτουν, και να προσπαθεί, όσο μπορεί να μένει μακριά από τις καταχρήσεις και τις εντέλειες. Και τώρα μην αρχίσεις τις δικαιολογίες, για τον πόλεμο, κι ότι προφτάσουμε όσο ζούμε! Δεν ζούμε για όλα αυτά. Πρέπει να ζούμε για να γνωρίζουμε καλύτερα τον εαυτό μας και να προσπαθούμε, όσο γίνεται, να φυλαγόμαστε από τα πάθη.*

Δεν ξέρω αν καταλαβαίνεις τι γίνεται γύρω σου... Έχουν μαζευτεί και σε περιτριγυρίζουν διάφοροι που σε κολακεύουν σαν αυλικό του Δαρείου και σε θαυμάζουν. Ο θαυμασμός είναι φυσικός, αλλά θάπρεπε να μην ανέχεσαι να τον εκδηλώνουν με τέτοιο τρόπο, συγχωρώντας δηλαδή τα ελαττώματά σου-κάθε άνθρωπος έχει ελαττώματα μην θυμώνεις- κι έτσι κάνοντας να γίνονται οι χειρότεροι εχθροί σου γιατί δεν σ' αφήνουν να γνωρίσεις τον εαυτό σου.

Ο Αλκιβιάδης όμως παρά τις συμβουλές και τα μαλώματα του Σωκράτη, εξακολουθεί απήφιστα να προκαλεί το φθόνο, ζώντας μεγαλόπρεπα, ξοδεύοντας του κόσμου τα χρήματα και δημιουργώντας θόρυβο γύρω του όπου και να βρίσκεται.

Το δέκατο έτος του πολέμου ο Νικίας εκφράζοντας το λαϊκό αίσθημα πείθει το Δήμο να κλείσει ειρήνη. Οι Αθηναίοι και Σπαρτιάτες κουρασμένοι δέχονται, και κλείνονται οι Πενηντάχρονης Σπονδές ειρήνης. Η νεολαία και ο Αλκιβιάδης άλλο δεν σκέφτονται παρά πως θα συμμετάσχουν στους Ολυμπιακούς αγώνες, αφού οι Αθηναίοι είχαν αποκλειστεί τις δυο προηγούμενες Ολυμπιάδες. Ο Αλκιβιάδης, επειδή είχε κυκλοφορήσει η φήμη ότι η Αθήνα δεν θα πήγαινε στους Ολυμπιακούς από φτώχεια, ορκίστηκε ότι η αντιπροσωπεία της Αθήνας θα ήταν η πιο λαμπρή και η πιο πλούσια αντιπροσωπεία που έστειλε ποτέ ελληνική πόλη. Και το έκανε! Αγωνίστηκε με επτά άρματα και στεφανώθηκε τρεις φορές Ολυμπιονίκης! Η δόξα του Αλκιβιάδη είναι μεγάλη. Ολόκληρη η ελληνική επικράτεια τον επευφημεί! Η Αθήνα τον αποθεώνει!

Απ' τον Κεραμεικό ως την Αγορά η πορεία μας ήταν ένας θρίαμβος. Στο άγαλμα του Θησέα τον περίμεναν ο Επώνυμος και οι Πρυτάνεις, που τον προσφώνησαν ονομάζοντάς τον δόξα της Αθήνας. Ο Επώνυμος παράγγειλε σ' έναν απ' τους καλύτερους ζωγράφους την προσωπογραφία του Αλκιβιάδη, που κρεμάστηκε στην πιο τιμητική θέση που μπορούσε να βρεθεί: Στην πινακοθήκη των Προπυλαίων.

Πόσα συμπόσια έγιναν εκείνες τις μέρες για τον Αλκιβιάδη!

Πόσες γιορτές και θυσίες! Όλη η μέρα δεν ήταν παρά διασκέδαση, τραγούδια αχαλίνωτες παρέες παιγνίδια, αστεία, στοιχήματα τρομερά.

-Στην άλλη Ολυμπιάδα θα πάω με δεκατέσσερα άρματα! Ποιός στοιχηματίζει;

-Ποιός τολμάει να στοιχηματίσει μ' έναν ημίθεο, Αλκιβιάδη!

Ο μόνος που προσπαθεί να τον συγκρατήσει και να προσγειώσει είναι ο Σωκράτης.

-Ωραία η δόξα των Αγώνων! Ωραίοι οι στέφανοι και το παραλήρημα του όχλου, αλλά τώρα πρέπει να συμμαζευτείς και ν' αρχίσεις δουλειά! Σοβαρή! Ξέροντας τι θέλεις να κάνεις και πως θα το κάνεις!

Όμως ο Αλκιβιάδης είναι άντρας πια, πολιτικός, δοξασμένος Ολυμπιονίκης με λαμπρό στάδιο ανοιχτό μπροστά του, έχει επιβάλλει νέα κατεύθυνση στην πολιτική της Συμμαχίας, δεν μπορεί ν' ανέχεται πια τον τρόπο που του μιλά ο Σωκράτης.

-Φεύγω ευθύς, Αλκιβιάδη, αν το αντί σου έχει συνηθίσει τόσο πολύ την κολακεία ώστε να μην μπορεί ν' ακούσει εμένα, τον μόνο που σου λέει την αλήθεια για τον εαυτό σου! Οι νίκες στην Ολυμπία; Λαμπρές! Λαμπρότατες! Ελπίζω όμως να τις θεωρείς και συ σαν κάποιο επεισόδιο της ζωής σου που πέρασε. Ο Περικλής δεν ήταν Ολυμπιονίκης! Ο Θεμιστοκλής ούτε! Μην επιμένεις λοιπόν τόσο και μη στοιχηματίζεις πως θα παρουσιάσεις δεκατέσσερα άλογα στις προσεχείς Ολυμπιάδες. Τώρα φρόντισε τον εαυτό σου για να μπορέσεις να ωφελήσεις κι εσένα και την πολιτεία.

Ο Αλκιβιάδης ψηφίζεται στρατηγός στη νεότερη ηλικία των τριάντα δυο ετών. Με την πολιτική του κατόρθωσε να φέρει το Αργος στην Αθηναϊκή Συμμαχία, οι νίκες του στην Ολυμπία, τα νιάτα του, η ομορφιά του ακόμα και οι κακοκεφαλίες του, που είχαν δημιουργήσει γύρω του ένα θρύλο, τον είχαν κάνει το είδωλο του λαού. Οι Ολιγαρχικοί τον μισούν και οι Δημοκρατικοί βλέπουν με φόβο ν' αποκτάει μέρα με τη μέρα μεγάλη επιρροή που θα του έδινε τη δυνατότητα να γίνει τύραννος.

Οι Λεοντίνοι ζητούν βοήθεια από τους Αθηναίους για να αντιμετωπίσουν τους Συρακουσίους. Η Αθήνα στέλνει μόνον δυο καράβια. Μετά την καταστροφή των Λεοντίνων έρχονται οι Εγεσταίοι και ζητούν βοήθεια. Η μεγάλη ευκαιρία για τον Αλκιβιάδη έχει έρθει. Ενθουσιάζει τόσο πολύ τους Αθηναίους για την εκστρατεία κατά της Σικελίας που ο Δήμος του παρέχει απλόχερα ότι ζητήσει. Οι έμποροι ενθουσιάζονται γιατί θα ανοίξουν καινούργιοι εμπορικοί δρόμοι, οι Σύμμαχοι προσχωρούν στην εκστρατεία με ενθουσιασμό. Όλα είναι έτοιμα, όταν ένα πρωί η πόλη ξυπνά και ανακαλύπτει ότι όλες οι στήλες των Ερμών της πόλης είναι σπασμένες εκτός από μια που βρίσκεται έξω από το σπίτι του Αλκιβιάδη. Συνωμοσία φοβήθηκε ο λαός. Συνωμοσία για την ανατροπή της Δημοκρατίας! άρχισαν να λένε οι Ολιγαρχικοί για να ματαιώσουν την εκστρατεία. Ο Αλκιβιάδης! Ο Αλκιβιάδης και οι μεθυσμένοι φίλοι το έκαναν, φώναζαν οι εχθροί του. Οι μέρες περνούσαν χωρίς να αποκαλύπτονται οι δράστες και η ταραχή του κόσμου μεγάλωνε. Οι άρχοντες άρχισαν ανακρίσεις . Η Εκκλησία υποσχέθηκε ατιμωρησία σε όποιον από τους συνενόχους καταγγείλει τους ιερόσυλους, και μεγάλες χρηματικές αμοιβές σε όσους θα έδιναν χρήσιμες πληροφορίες. Παράλληλα οι προετοιμασίες για την εκστρατεία προχωρούσαν.

Την προηγούμενη της ημέρας που θα αναχωρούσε ο στόλος και η Εκκλησία έδινε τις ευχές και οδηγίες στους στρατηγούς της εκστρατείας Νικία , Λάμαχο και Αλκιβιάδη, ο προσωπικός εχθρός του Αλκιβιάδη, ο Πυθόνικος σηκώθηκε και τον κατηγορήσε για ιερόσυλο. Η αναταραχή ήταν μεγάλη. Ο Αλκιβιάδης ζήτησε να δικαστεί όμως η Εκκλησία δεν δέχτηκε. Η εκστρατεία ξεκίνησε Ο Αλκιβιάδης είναι τριάντα πέντε χρονών και ηγείται της πιο λαμπρής εκστρατείας των Αθηνών. Εκατόν τριάντα πολεμικά μαζί με τους συμμάχους , έξι χιλιάδες οπλίτες και ιππικό και καράβια συνοδείας. Ο Αλκιβιάδης φτάνοντας στην Ιταλία κατακτά αμαχητί την Κατάνη και την κάνει ορμητήριό του. Από εκεί καταστρώνει τα σχέδιά για την κατάκτηση των Συρακουσών. Τότε φτάνει η Σαλαμινία για πάρει τον Αλκιβιάδη στην Αθήνα για να δικαστεί μετά από μήνυση του Θεσσαλού γιού του Κίμωνα.

Ο Αλκιβιάδης αποφασίζει να ακολουθήσει τη Σαλαμινία και να γυρίσει στην Αθήνα να δικαστεί. Στο δρόμο αποφασίζει να μην γυρίσει στην Αθήνα κρύβεται στους Θουρίους και αφού ζητά άσυλο στο Αργος που δεν μπορεί να τον προστατεύσει μετά καταφεύγει στη Σπάρτη. Είναι τόσο αξιοπερίεργο πως ένας άνθρωπος σαν τον Αλκιβιάδη αποφάσισε τόσο παράλογα πράγματα. Ήταν πολύ έξυπνος, υπερβολικά φιλόδοξος, στρατηγικό μυαλό τόσο στη σύλληψη όσο και στην εκτέλεση στρατηγικών σχεδίων. Πως αποφάσισε να αφήσει μια μεγαλόπνοη εκστρατεία που ο ίδιος είχε συλλάβει, και είχε αρχίσει καλά, με στρατό που τον ακολουθούσε τυφλά, και να ακολουθήσει τη Σαλαμινία για να γυρίσει πίσω στην Αθήνα,

εκεί όπου οι εχθροί του είχαν αναπτύξει μεγάλη επιρροή εναντίον του. Η πιο φυσιολογική αντίδραση για έναν άνθρωπο αυτόν θα ήταν να αγνοήσει τη διαταγή και να προσπαθήσει να φέρει σε πέρας την εκστρατεία που είχε αναλάβει και μόνο αυτός είχε το νου και την ψυχή να φέρει σε πέρας. Ή όπως λέει ο συγγραφέας:

Ο κύριός μου ούτε γύρισε τον κοιτάζει, αλλά εκείνος εξακολούθησε:

-Τι σούρθε να υπακούσεις! Γιατί δεν ξεσήκωσες το στρατό! Για χάρη σου δεν ξεκίνησαν όλοι αυτοί οι Αργεΐτες, οι Ρόδιοι, Οι Μαντινείς, οι Κρητικοί. Στο χέρι σου δεν ήταν να διατάξεις εσύ τη Σαλαμινία να σε περιμένει ώσπου να τελειώσει η εκστρατεία! Ύστερα γυρίζαμε στην Αθήνα και λογαριαζόμασταν με τους εχθρούς σου. Κι όταν φύγαμε ακόμα. Ήταν καιρός! Να ξαναγυρίσουμε στους Θουρίους στην Κατάνη. Θάστέλνες το Νικία να κόβει ξύλα και με τον Αάμαχο θα κυριεύεις τις Συρακούσες! Όχι; Ενώ τώρα που πάμε και τι θα γίνουμε!

Και τώρα το δεύτερο ερώτημα: Γιατί ο Αλκιβιάδης κατέφυγε στη Σπάρτη που τόσο μισούσε; Αυτό είναι πολύ πιο εύκολο να απαντηθεί και ταιριάζει στην προσωπικότητά του. Ας αφήσουμε το Συγγραφέα με το πρόσωπο του παιδαγωγού του Σιλύκου να μας απαντήσει:

Μια σκέψη σαν μαχαιριά πέρασε από το μυαλό μου. Πάει το παιδί! Τρελλάθηκε! Έχασε τα λογικά του και παραληράει. Αρχισα να του μιλώ σαν να ήταν μωρό, να του λέω να πάμε πως θα πηγαίναμε στη Σπάρτη, βέβαια, αλλά ας φύγουμε πρώτα απ' την Ελλάδα, να πάμε, αν θέλει, στην Αίγυπτο, να ξεκουραστούμε, κι από κει βλέπαμε...

Ούτε άκουγε τι έλεγα. Περάσαμε τη νύχτα έτσι. Μονολογούσε δεν υπήρχα καν:

Άλλο δε μένει! Όργανό μου η Σπάρτη! Πυθόνικος και Θεσσαλός θα δούνε πως ζω! Μόνο η Σπάρτη μένει για να τους καταστρέψω, κι αν αναγκαστώ, για να το επιτύχω, να καταστρέψω μαζί την Αθήνα, την ξαναφτιάχνω πάλι, σπουδαία, παντοδύναμη! Φτάνει νάμπω μέσα στα τείχη νικητής, θα την αναγκάσω να ζητήσει ειρήνη και θα βάλω ως όρο την επιστροφή μου.! Θα τους δείξω πως ζω! Πυθόνικε θα σε σκοτώσω με τα ίδια μου τα χέρια! Μόνο η Σπάρτη μένει! Μόνο αυτή η λύση! Στις τερατώδεις περιστάσεις, τερατώδη μέσα!

Σαν λόγια τρελλού.

Έλεγε και ξανάλεγε: Όργανό μου η Σπάρτη!

Στη Σπάρτη ο Αλκιβιάδης ζει τρία χρόνια.

Τα καλύτερα της Σπάρτης και τα χειρότερα της Αθήνας. Ο άνθρωπος που βαφόταν κι έβαζε μυρωδικά, που φορούσε μαλακές χλαμύδες για να μην ερεθίζεται το δέρμα του, που ξεκινούσε για εκστρατεία παίρνοντας το μάγειρο του μαζί, που είχε στο καράβι του πουπουλένια στρώματα για τον γλυκό του ύπνο, που πολεμούσε με ολόχρυση ασπίδα και μ' όλα ταύτα ήταν το πρώτο παλληκάρι στην Ελλάδα.

.....

Οι συκοφάντες της Αθήνας τάβγαλαν αυτά! Έλεγαν οι Σπαρτιάτες βλέποντας τον κύριό μου να κάνει κάθε μέρα λουτρό στα παγωμένα νερά του Ευρώτα και να γυμνάζεται γυμνός μεσ' την καρδιά του χειμώνα. Έτρωγε στα συσσίτιά τους, τον απίστευτο μέλανα ζωμό και κοιμόταν κατάχαμα.

Όταν οι Συρακούσιοι ζητούν τη βοήθεια της Σπάρτης γιατί η πόλη κινδύνευε να παραδοθεί, η Σπάρτη ήταν αναποφάσιστη για το αν θα πρέπει να βοηθήσει ή όχι. Ο Αλκιβιάδης αποκαλύπτει τα στρατηγικά σχέδια της Αθήνας στη Συνέλευση των Εφόρων τους παροτρύνει να στείλουν βοήθεια στη Σικελία και τους συμβουλεύει ότι αν οι Αθηναίοι προσπαθήσουν να στείλουν ενισχύσεις, να μπουκώσουν στην Αττική και να οχυρώσουν τη Δεκέλεια.

Με τις συμβουλές του Αλκιβιάδη και τη χοντροκεφαλιά του Νικία η Αθήνα παθαίνει πανωλεθρία στις Συρακούσες. Διακόσια πλοία, στρατηγοί, οπλίτες, ναύτες, ψιλοί και δούλοι, και πιάστηκαν αιχμάλωτοι. Η Αθήνα βρίσκεται σε τραγική θέση. Ο Δαρειός αρχίζει να κινείται για να κατακτήσει την Ιωνία και στέλνει τους σατράπες του Φαρνάβαζο και Τισσαφέρνη να ζητήσουν φόρους από τις Ιωνικές πόλεις. Παράλληλα ζητούν τη συμμαχία της Σπάρτης απέναντι στην Αθήνα υποσχόμενοι χρήματα. Η Χίος ζητά τη βοήθεια της Σπάρτης να επαναστατήσει κατά της Αθήνας. Η Σπάρτη διστάζει. Οι είλωτες είναι το μεγάλο της πρόβλημα. Ο Αλκιβιάδης πείθει τους Σπαρτιάτες να βοηθήσουν τη Χίο να επαναστατήσει και να συμμαχήσουν με τον Τισσαφέρνη επειδή είχε και ναυτικό. Η Σπάρτη στέλνει πέντε πλοία με στρατηγό τον Αλκιβιάδη προς βοήθεια της Χίου. Οι Αθηναίοι παρά τη συμφορά τους ναυπηγούν καινούργια πλοία και ξαναβγαίνουν στη θάλασσα. Ο Αλκιβιάδης έρχεται σε συνεννόηση με τον Τισσαφέρνη πείθοντάς τον να δίνει όσο λιγότερα χρήματα μπορεί προς τους Σπαρτιάτες, και να υποσχεθεί χρήματα και στους Αθηναίους αν αλλάξουν το πολίτευμά τους, ώστε να διαρκεί η μεταξύ τους έχθρα και να εκμεταλλεύονται την κατάσταση οι Πέρσες.

Στην Αθήνα οι Ολιγαρχικοί έχουν καταφέρει όχι μόνο να ενισχύσουν το κόμμα τους, θυμίζοντας στους Αθηναίους ότι υπεύθυνοι για την καταστροφή στη Σικελία ήταν οι Δημοκρατικοί και ο Αλκιβιάδης, αλλά προσπαθούν να πείσουν τον κόσμο ότι χρειάζεται αλλαγή των θεσμών. Εκμεταλλευόμενοι τις περιστάσεις ανατρέπουν τη Δημοκρατία και 400 πολίτες που αυτοδιορίζονται έχουν την απόλυτη εξουσία. Ο στρατός και ο στόλος που βρίσκεται στη Σάμο, αποτρέπει συνομωσία των Ολιγαρχικών και η Εκκλησία των οπλιτών και ορίζει στρατηγούς τον Θρασύβουλο και τον Θράσυλλο, γνωστούς Δημοκρατικούς.

Η κατάσταση είναι πολύ δύσκολη. Χρήματα δεν υπάρχουν και στην Αθήνα οι Ολιγαρχικοί για να κρατηθούν στην εξουσία είναι έτοιμοι να συμμαχήσουν με τη Σπάρτη. Σε αυτή τη δύσκολη στιγμή ο Θρασύβουλος προτείνει στην Εκκλησία των Οπλιτών να ζητήσουν να γυρίσει ο Αλκιβιάδης ο μόνος που θα μπορούσε να αλλάξει την κατάσταση.

Ο Αλκιβιάδης δέχεται, γίνεται δεχτός με ενθουσιασμό, και ορίζεται αρχιστράτηγος. Κατορθώνει να κρατήσει το στόλο στη Σάμο, μαζεύει όσα χρήματα μπορεί και κατευθύνεται προς τον Ελλήσποντο. Εκεί όταν φτάνει βρίσκεται μπροστά σε ναυμαχία Σπαρτιατών και Αθηναίων με τον Θρασύβουλο και Θράσυλλο. Η επέμβαση είναι καθοριστική. Οι Αθηναίοι συλλαμβάνουν 30 Σπαρτιατικά πλοία και επανακτούν άλλα 8 αθηναϊκά που είχαν χάσει σε μικροεπιχειρήσεις. Η ανάγκη για χρήματα είναι μεγάλη. Ο Αλκιβιάδης βγάζει 3 μοίρες να μαζέψουν χρήματα από τις γειτονικές πόλεις ακόμα και με τη βία. Εν τω μεταξύ και οι Αθήνα έχει εκδιώξει τους Τετρακοσίους.

Ο Αλκιβιάδης καταστρώνει ένα τολμηρό στρατηγικό τέχνασμα για να παρασύρει τον Σπαρτιατικό στόλο σε ναυμαχία, προβλέποντας παράλληλα και την απόκρουση του Περσικού ιππικού του Φαρνάβαζου που ήταν στρατοπεδευμένο εκεί κοντά. Η παρουσίαση του στρατηγικού σχεδίου στους άλλους στρατηγούς δίνει την ευκαιρία στον συγγραφέα να σχολιάσει τον τωρινό Αλκιβιάδη όπως έχει διαμορφωθεί μέσα από όλες αυτές τις δύσκολες καταστάσεις.

Εγώ δεν μπορούσα να κλείσω μάτι. Είχα ανάψει ένα μικρό λυχνάρι κι η φλόγα του τρεμόπαιζε στο παραμικρό φύσημα, φωτίζοντας, μόλις, το πρόσωπο του κυρίου μου. Καθώς καθόμουν και φύλαγα τον ύπνο του μου ερχόταν εικόνες και αναμνήσεις απ' την παλιά του ζωή. Εφηβος ακόμα, με το Σωκράτη δάσκαλο, ξεκινούσε για να γίνει ο ξακουσμένος των Ελλήνων. Πόσο μακρύς και δύσκολος ήταν ο δρόμος του... Αν ήσουν λιγότερο περήφανος, λιγότερο

αγέρωχος, αν ήξερες να μην αγανακτείς με τη γύρω σου μετριότητα! Τώρα έπρεπε, Αλκιβιάδη ν' αρχίζεις την σπουδαία σου ζωή! Τώρα που ζυγιάζεις κάθε σου λόγο και κάθε πράξη, τώρα που δεν παρασύρεσαι απ' την ορμή της νιότης, από το αλόγιστο πάθος σου για μεγαλεία, από την άσβεστη σου δίψα για φήμη. Τώρα που μπορείς να κοιμάσαι ήσυχος λίγες ώρες πριν από τη μάχη, ενώ άλλοτε, μόνο με την ιδέα πως θάφευγες εκστρατεία, δεν σέπιανε για μέρες ο ύπνος. Τώρα που είσαι βέβαιος για την αξία σου, που ακούστηκες από τη Σικελία μέχρι τα Σούσα και κόρεσες το πάθος σου. Ο κόσμος ολόκληρος μιλάει για σένα . Ο στρατός ορκίζεται στ' όνομά σου, οι στρατηγοί σε σέβονται, οι εχθροί σου σε μισούν αλλά σε τρέμουν.

Πολύ όμορφη είναι και η σύντομη ομιλία του ώριμου πια Αλκιβιάδη πριν τη ναυμαχία στους στρατιώτες :

« Οπλίτες και ναύτες! Σήμερα πρέπει να πολεμήστε με τα όπλα, με τα χέρια, με τα δόντια αν είναι ανάγκη! Απ' την παλληκαριά σας κρίνεται η τύχη της Αθήνας. Απέναντί μας έχουμε εχθρό που έχει όσα χρήματα θέλει. Εμείς δεν έχουμε τίποτε! Θα τον καταστρέψουμε και θα πλουτίσουμε με τα λάφυρά του. Είμαστε η τελευταία ελπίδα της Αθήνας! Πίσω σας δεν θα έχετε καμιά βοήθεια. Δεξιά κι αριστερά θα έχετε εχθρούς, αλλά μπροστά σας θα πηγαίνω εγώ! ...»

Πραγματικά ο Αλκιβιάδης με το τολμηρό σχέδιό του συλλαμβάνει τον Σπαρτιατικό στόλο, κατεβάζει και τους οπλίτες στην ξηρά όπου αντιμετωπίζουν νικηφόρα τους Σπαρτιάτες σε μάχη, και στη συνέχεια και το ιππικό του Φαρνάβαζου επίσης νικηφόρα. Από το στρατόπεδο του Φαρνάβαζου οι Αθηναίοι παίρνουν λάφυρα, άλογα αλλά και το ταμείο του Σατράπη. Μέσα σε μια διετία από τη νίκη στην Κύζικο οι ελληνικές πόλεις του Ελλησπόντου υποτάσσονται πάλι στην αθηναϊκή ηγεμονία και πληρώνουν βαριές αποζημιώσεις και φόρους. Στη Χαλκηδόνα που ο Αλκιβιάδης κατακτά με σκληρές μάχες εγκαθιστά το αθηναϊκό τελωνείο. Ο σατράπης Φαρνάβαζος ζητά ανακωχή και ο Αλκιβιάδης στέλνει πρέσβεις στα Σούσα που θα ζητούσαν την ουδετερότητα του Δαρείου στον πόλεμο Αθήνας – Σπάρτης.

Αυτή τη χρονική στιγμή έρχεται η Σαλαμινία από την Αθήνα με το μήνυμα της Βουλής να λέει ότι ο λαός τον περιμένει. Ο Αλκιβιάδης επιστρέφει στην Αθήνα . Ο αθηναϊκός λαός τον υποδέχεται σαν θριαμβευτή. Η Εκκλησία ανακαλεί τη θανατική καταδίκη του, του επιστρέφεται η περιουσία του και ανακαλούνται οι κατάρες των Ευμολπιδών. Η Εκκλησία σε μια αποθέωση τον τιμά με χρυσό στεφάνι και τον διορίζει αρχιστράτηγο σε στεριά και θάλασσα.

Στο σημείο αυτό της ιστορίας ο συγγραφέας μας δίνει μια ακόμα στιχομυθία Αλκιβιάδη – Σωκράτη:

- *Ένα μόνο, εσύ Αλκιβιάδη, λογαριάζεις! Ένα θαυμάζεις! Την επιτυχία...*
- *Και τι έπρεπε να κάνω; Τι θα με συμβούλευες εσύ να κάνω; Να υπακούσω και νάρθω εδώ να με σκοτώσουν οι εχθροί μου, οι εχθροί της Αθήνας που την κατάστρεφαν! Και συ δεν το κατάλαβες! Και σε σένα πρέπει να εξηγήσω ότι για να καταστρέψω αυτούς τους κοινούς εχθρούς, βρέθηκα στην ανάγκη να βλάψω την πατρίδα μου!*
- *Κι αν τους κατάστρεψες; Κατάστρεψες τον εαυτό σου, Αλκιβιάδη! Θέλησες να σωθείς και σπιλώθηκες, κι έγινες άδικος και κακός κι επινοητικός, και μείωσες την πολιτεία με την περιφρόνησή σου για τους νόμους της. Ένα μάθε! Αν ποτέ βρεθώ στην ανάγκη ν' αδικηθώ ή να αδικήσω θα προτιμήσω το πρώτο! Αν σε ανακάλεσε ο Δήμος για να σκοτώσει έπρεπε νάρθεις και να πεθάνεις, κι αν δειλίαζες το θάνατο, τότε να φύγεις μακριά, να σε ξεχάσει η Αθήνα κι η Ελλάδα. Σήμερα θριαμβεύεις, αλλά ποιός ήταν ο δρόμος που σ' οδήγησε ως τον θρίαμβο! Ούτε και συ τολμάς να το πεις.*

Ο Αλκιβιάδης προετοιμάζει τη νέα του εκστρατεία. Πριν φύγει όμως, και θέλοντας να αποδείξει ότι οι κατηγορίες των εχθρών του ότι διακωμωδούσε τα Ελευσίνια μυστήρια ήταν ανυπόστατες, οδηγεί ο ίδιος την πομπή του Βάκχου στα Ελευσίνια Μυστήρια από την Ιερά Οδό, ταπεινώνοντας το βασιλιά Άγι που κρατούσε τη Δεκέλεια και δεν τόλμησε να την εμποδίσει.

Επίσης πολύ εντυπωσιακή είναι η προσφορά των Αθηναίων Δημοκρατών στον Αλκιβιάδη να καταργήσει τη Δημοκρατία και να γίνει τύραννος με τη θέληση του λαού. Ο Αλκιβιάδης δε δέχεται.

Ο Αλκιβιάδης ξεκινά μια καινούρια εκστρατεία για να φέρει τις πόλεις της Ιωνίας στην Αθηναϊκή Συμμαχία. Τα πράγματα όμως εκεί έχουν αλλάξει. Οι Πέρσες διοικητές Φαρνάβαζος και Τισσαφέρνης είναι κάτω από τις διαταγές του νεώτερου γιού του Δαρείου, του Κύρου. Ο Κύρος έχοντας στόχο το Βασίλειο των Περσών, θέλει να τελειώσει όσο το δυνατόν γρήγορα ο πόλεμος στην Ιωνία υπέρ των Σπαρτιατών, ώστε αυτοί στη συνέχεια να τον βοηθήσουν στη διεκδίκηση του θρόνου από τον αδελφό του. Ο Κύρος δίνει τέσσερις οβολούς την ημέρα σε κάθε ναύτη ενώ η Αθήνα δίνει τρεις. Οι ναύτες των αθηναϊκών πλοίων, μέτοικοι, σύμμαχοι, μισθοφόροι αυτομολούν στο στρατόπεδο των Σπαρτιατών. Οι Αθηναίοι οπλίτες μουρμουρίζουν. Τα αθηναϊκά πλοία κινδυνεύουν να μείνουν χωρίς

πληρώματα. Ο στρατηγός των Σπαρτιατών Λύσανδρος αποφεύγει να ναυμαχήσει παρόλο που ο Αλκιβιάδης τον προκαλεί, γιατί οι Αθηναίοι έχουν περισσότερα πλοία, και προτιμά να περιμένει να φθαρούν οικονομικά.

Η Αθήνα ανυπομονεί για νίκες που δεν έρχονται. Ο Αλκιβιάδης με οχτώ καράβια φεύγει για να φορολογήσει πόλεις της βόρειας Ιωνίας, αφήνοντας εντολή στον Αντίοχο να μην το κουνήσει από τη Σάμο. Και για κανένα λόγο να μην ναυμαχήσει με τον Λύσανδρο. Ο Αντίοχος όμως προκαλεί τον Λύσανδρο, που κατάλαβε ότι αυτός δεν είναι ο Αλκιβιάδης. Στη σύγκρουση το καράβι του Αντίοχου βυθίστηκε, ο Αντίοχος σκοτώθηκε, και οι Αθηναίοι έχασαν δεκαπέντε πλοία. Η Εκκλησία του Δήμου ανακαλεί τον Αλκιβιάδη από την αρχιστρατηγία. Ο Αλκιβιάδης αποσύρεται στο χτήμα του στους Αιγός ποταμούς, στη Θράκη. Δυο χρόνια μετά ο αθηναϊκός στόλος έρχεται στους Αιγός ποταμούς για να αντιμετωπίσει το Λύσανδρο.

Ο Αλκιβιάδης έρχεται και τους συμβουλεύει να φύγουν από εκεί και να πάνε στη Σηστό να είναι προστατευμένοι. Οι άπειροι στρατηγοί τον διώχνουν.

Στους Αιγός ποταμούς γίνεται και η πανωλεθρία του αθηναϊκού στόλου. Ο Λύσανδρος προσβάλλει το αθηναϊκό ναυτικό ξαφνικά, ενώ τα πληρώματα είναι στη στεριά. Σκοτώνει τα πληρώματα και παίρνει τα πλοία. Λίγα καράβια σώθηκαν.

Ο Αλκιβιάδης καταλαβαίνει ότι ήρθε το τέλος της Αθήνας και καταφεύγει στον Φαρνάβαζο με σκοπό να φτάσει στα στο βασιλιά Αρταξέρξη, έχοντας νέα τολμηρά σχέδια στο μυαλό του για αυτόν και την Αθήνα. Τι ήθελε στα Σούσα; Μας το λέει γλαφυρά ο συγγραφέας:

-Τώρα πιά Σιλύκο, άλλα πρέπει να σκεφτούμε κι αλλού πρέπει να στρέψουμε τις ελπίδες μας. Να πάμε στα Σούσα, στο μονάρχη Αρταξέρξη.

- Τι θα μπορέσει εκείνος;

- Εκείνος; Τίποτε! Εγώ πολλά. Ο αδελφός του ο Κύρος στρατολογεί σ' όλη την Ιωνία για να του κηρύξει τον πόλεμο! Αν πάω στα Σούσα και γίνω στρατηγός του Αρταξέρξη θα νικήσω τον Κύρο και τους Σπαρτιάτες που τον βοηθούν και ίσως .....

Ήταν και τα τελευταία σχέδια ενός σπάνια προικισμένου ανθρώπου που όμως δεν είχε ηθικούς φραγμούς. Αρκετές μέρες αφού έφυγε από τον Φαρνάβαζο, στο δρόμο για τα

Σούσα, άνθρωποι των Σπαρτιατών τον δολοφόνησαν, αφού πρώτα έβαλαν φωτιά στο σπίτι που κοιμόταν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η συμβολή του ιστορικού μυθιστορήματος στη διδακτική της Ιστορίας

Η παιδαγωγική διάσταση της λογοτεχνίας στα παιδιά είναι αδιαμφισβήτητη . Κυρίαρχος ρόλος της λογοτεχνίας είναι η καλλιέργεια της ικανότητας της αισθητικής αντίληψης του παιδιού. Όμως πέρα από την γλωσσική καλλιέργεια που προσφέρει στο νεαρό αναγνώστη, συμβάλλει στην γενικότερη αγωγή του, στην αυτομόρφωσή του, καθώς είναι φορέας κοινωνικών και πολιτισμικών αξιών. Συνιστά έναν καθοριστικό παράγοντα που βοηθάει στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του μέσω των αξιών, των προτύπων και των ιδανικών που προβάλλει. (Κατσίκη – Γκίβαλου,1999:35). Επίσης γνωρίζει στον σύγχρονο άνθρωπο μερικές από τις προϋποθέσεις που δημιούργησαν τον πολιτισμό, δηλώνοντας έτσι την ανθρωπολογική της διάσταση.

(Μαλαφάντης, 2005:46-49).

Πηγή του λογοτεχνικού δημιουργήματος είναι η ίδια η κοινωνική πραγματικότητα και το πλήθος των αντιφάσεων που τη χαρακτηρίζουν.(Κατσίκη –Γκίβελου 1994:151). Το παιδί προσεγγίζει τους ήρωες πονά, κλαίει, υποφέρει, χαίρεται γι' αυτούς, ενθουσιάζεται και προβληματίζεται μαζί τους, περνά την τραγική ειρωνεία και φτάνει στην κάθαρση.

Ο αναγνώστης - μαθητής συμμετέχει στα διάφορα προβλήματα, γεγονότα, συναισθήματα, πράξεις που εκτυλίσσονται μέσα στο κείμενο, εντείνοντας τους διάφορους μηχανισμούς ταύτισης, προβολής, διαφοροποίησης, ή αποστασιοποίησής του σε σχέση με το λογοτεχνικό κόσμο, μυθιστορηματικό κυρίως και ποιητικό λιγότερο. (Σπανός,1989:16)

Το λογοτεχνικό βιβλίο, όμως, αντιμετωπίζεται από τους γονείς περισσότερο ως μέσο συμπλήρωσης των σχολικών γνώσεων και λιγότερο ως κάτι που προσφέρει πνευματική χαρά και ψυχική ικανοποίηση. Αναμφισβήτητα, τα καλά λογοτεχνικά βιβλία, όσο και αν αυτό δεν είναι πρόθεση του συγγραφέα, τελικά διδάσκουν με τον τρόπο τους, προσφέρουν πολλές φορές και κάποιες γνώσεις. Για να αναπτυχθεί η φιλία των παιδιών με τα βιβλία, χρειάζεται συνεχής αλλά και διακριτική προσπάθεια. Λέγεται συχνά ότι τον αναγνώστη τον δημιουργεί το παράδειγμα, ό,τι δηλαδή βιώνει μέσα στον οικογενειακό αρχικά και στον κοινωνικό περίγυρο αργότερα. Σίγουρα αυτό είναι σωστό αλλά δεν είναι το μόνο. Για τη δημιουργία

στενής και μόνιμης φιλίας του παιδιού με το λογοτεχνικό βιβλίο είναι απαραίτητοι οι παρακάτω παράγοντες:

1. Η εύκολη και άνετη πρόσβαση του παιδιού στο βιβλίο
2. Η παρουσία του βιβλίου στην καθημερινή του ζωή από μικρή ηλικία
3. Η συχνή συζήτηση γύρω από τα βιβλία, για να διαισθανθεί την εκτίμηση των μεγάλων για τη λογοτεχνία, και
4. Η σταδιακή, συστηματική και προγραμματισμένη εξοικείωση με τα λογοτεχνικά κείμενα, που επιτρέπει την αφομοίωση της λογοτεχνικής ύλης, πράγμα που μπορεί να συμβεί μόνο μέσα στο χώρο της εκπαίδευσης. (Μαλαφάντης, 2005:27-34)

Κάθε αναφορά στην πνευματική καλλιέργεια μας μεταφέρει στο σκοπό της πραγματικής παιδείας, ικανής να ξυπνά συνειδήσεις, να διεγείρει τη σκέψη, να βοηθά τους μαθητές να αναπτύξουν γνωστικές δεξιότητες, ιδιαίτερα εκείνες που συγκροτούν την κριτική σκέψη. (Σπανός,1989:14).

Σύμφωνα με τον Bruner (1986), η επαφή του παιδιού με τον αφηγηματικό λόγο το βοηθά να οικοδομήσει την αντίληψή του για τον κόσμο που το περιβάλλει, να συγκροτήσει την προσωπική του ταυτότητα. (Ματσαγγούρας 1999:621).

Το σχολείο οφείλει να εμπλέκει τους μαθητές στην επεξεργασία των δεδομένων του περιεχομένου της διδασκαλίας και να τους παρέχει τη δυνατότητα να αναπτύξουν ανώτερες γνωστικές λειτουργίες, «να διατυπώσουν τα συμπεράσματα της επεξεργασίας με τη μορφή εννοιών, κρίσεων, γενικεύσεων και σχημάτων ερμηνείας της πραγματικότητας» (Ματσαγγούρας, 2002:152).

Ενδιαφέρουσα είναι και η άποψη του Κουκουλομμάτη (1996:17) Η λογοτεχνία στην εκπαίδευση εξυπηρετεί τους εξής κυρίως στόχους: α) Καλλιεργεί τα εν δυνάμει αισθητικά στοιχεία του παιδιού. β) Προετοιμάζει τη συναισθηματική ολοκλήρωση του εφοδιάζοντάς το με δύναμη, για να μπορεί να προσαρμοστεί στο σύγχρονο κόσμο, όπου δεσπόζουν η τεχνολογία και τα οικονομικά συμφέροντα. γ) Φέρνει το παιδί σε επαφή με την ελληνική γλώσσα δίνοντάς του τη δυνατότητα να εμπλουτίσει τον προφορικό και το γραπτό του λόγο. γ) Συσχετίζει και συνδέει τη λογοτεχνία με άλλες επιστήμες, όπως ιστορία, θρησκευτικά ή άλλα σύγχρονα θέματα που ενδιαφέρουν τον άνθρωπο. Το θέμα του λογοτεχνικού κειμένου (εθνικό, πολιτικό, θρησκευτικό, κοινωνικό) προσεγγίζεται από τα παιδιά με εύκολο και

αβίαστο τρόπο. Ας πάρουμε για παράδειγμα την ευκολία με την οποία αφομοιώνεται ένα πολυσέλιδο μυθιστόρημα και διατηρείται στη μνήμη, και ταυτόχρονα ας σκεφτούμε πόσο δύσκολα καταγράφεται στον εγκέφαλο μια σελίδα ιστορίας ή γεωγραφίας. Ειδικότερα η λογοτεχνία μπορεί να στηρίζει ολοκληρωτικά την ιστορία στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Τα ιστορικά γεγονότα δεν άφησαν αλώβητους τους συγγραφείς, είτε τους συγχρόνους προς αυτά είτε τους συγγραφείς της νεότερης λογοτεχνίας. Έτσι η λογοτεχνία υποκαθιστά και ελευθερώνει την ιστορία, η οποία περνά στο μαθητή βιωματικά, αφού νοιώθει την ελευθερία στη σχέση του με το περιεχόμενο της ιστορικής γνώσης, ενώ ταυτόχρονα δραστηριοποιείται το συναίσθημα με αποτέλεσμα η πρόσληψη να αποτελεί υπόθεση προαίρεσης και επιλογής. (Κουκουλομμάτης, 1994:69-78).

Η κατάλληλη μέθοδος για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας είναι αυτή που παρακινεί τους μαθητές με πολύμορφα ερεθίσματα, ώστε να εξασφαλίσει την ενεργητική τους στάση απέναντι στο αντικείμενο. Τα περισσότερα λογοτεχνικά κείμενα ακόμα και αυτά που περιέχουν φανταστικά στοιχεία, πληροφορούν, επιτρέπουν την εξερεύνηση άγνωστων τομέων και απαντούν στη φυσική περιέργεια του παιδιού. Μπορούν να λειτουργήσουν στην εκπαίδευση ως εργαλείο για την έγερση της δημιουργικότητας του μαθητή, ιδιότητας και ικανότητας της σκέψης που χαρακτηρίζεται από την ευχέρεια στη ροή ιδεών, ευελιξία και πρωτοτυπία. Σ' αυτή την κατηγορία ανήκουν και το συγκεκριμένο ιστορικό μυθιστόρημα που θα διδαχθεί στην τάξη.

Η μορφή διδασκαλίας που θα ακολουθηθεί για την παρουσίαση και ανάλυση αποσπασμάτων του μυθιστορήματος του Άγγελου Βλάχου *Ο κύριός μου ο Αλκιβιάδης*, θα γίνει προς το τέλος της σχολικής χρονιάς, με ομαδοκεντρικά και μαθητοκεντρικά, αξιοποιώντας τη μέθοδο των σχεδίων εργασίας (project) κατά την οποία οι μαθητές ακολουθούν συγκεκριμένες διδακτικές υποδείξεις του δασκάλου και εμπλέκονται σε διερευνητικές και συνεργατικές δραστηριότητες. Βασική διδακτική τεχνική είναι ο παρωθητικός διάλογος και η συζήτηση από όλα τα μέλη των ομάδων και το δάσκαλο, όπου δίνεται η ευκαιρία στους μαθητές να διαπιστώσουν την εγκυρότητα και την ορθότητα των απόψεών τους, ενώ ασκούνται στη διαπίστωση της επιχειρηματολογίας τους σύμφωνα με τις απόψεις τους.

Σκοπός της διδασκαλίας είναι η γνωριμία των μικρών μαθητών της Δ' δημοτικού με την Αρχαία Ελλάδα και κυρίως στην Αθήνα του Χρυσού αιώνα του Περικλή.

Τα αποσπάσματα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν είναι πολλά : Τα έργα στην Ακρόπολη των Αθηνών, ο εορτασμός εγκαινίων της Ακρόπολης, η τελετή γέννησης και ονοματοδοσίας βρέφους (γέννηση και ονομαστήρια του Αλκιβιάδη), οι προσωπικότητες Περικλής, Πεισίστρατος, Κίμωνας, Νικίας, η οργάνωση και η διεξαγωγή των Ολυμπιακών αγώνων, ο θεσμός της δουλείας, και η προετοιμασία του για την ομιλία του Περικλή στην Εκκλησία του δήμου, ο θρίαμβος του Περικλή, η περιγραφή Αλκιβιάδη σαν παιδιού και έφηβου, η φιλοσοφία του Σωκράτη, ο φιλόσοφος Αναξαγόρας, η περιγραφή Αλκιβιάδη σαν ώριμου άνδρα, η πολιορκία της Σάμου, η κατασκευή πολιορκητικού κριού και χελώνας οι ναυμαχίες (Κύζικος) και πολλά άλλα.

Στόχοι διδασκαλίας

Οι μαθητές να γνωρίσουν φυσικά και αβίαστα:

- α) την ιδιωτική ζωή στην αρχαία Ελλάδα
- β) λεπτομέρειες για την προσωπικότητα μεγάλων προσωπικοτήτων της Αρχαίας Αθήνας όπως Περικλή, τις ιδέες του Σωκράτη, τον υπέροχο Αλκιβιάδη με τα μεγάλα ελαττώματα και να κατανοήσουν την ψυχολογία και τα κίνητρά τους μέσω δραματοποιήσεων.
- γ) λεπτομέρειες από τη διεξαγωγή μαχών, όπως για παράδειγμα πως οι κωπηλάτες δεν ήταν δούλοι αλλά Αθηναίοι πολίτες, πως κινούνται οι τριήρεις ειδικά σε δύσκολες συνθήκες, πως γίνονταν οι πολιορκίες, οι μάχες κ.τ.λ.
- δ) Να αντιληφθούν τις αξίες και τις στάσεις που συγκροτούσαν τη ζωή των ανθρώπων της αρχαίας Ελλάδας, για την ελευθερία, τη δημοκρατία, τη φιλοπατρία.
- ε) Να ευαισθητοποιηθούν σχετικά με πολλά κοινωνικά θέματα όπως η θέση της γυναίκας, και τη θέση των δούλων, και να συνειδητοποιήσουν πόσο εύκολο ήταν στην αρχαία Ελλάδα κάποιος από ελεύθερος να γίνει δούλος.
- στ) Να σχηματίσουν κριτικά τις προσωπικές τους απόψεις για όποια θέματα τους ενδιαφέρουν.
- ζ) Να γνωρίσουν διαφορετικές μορφές λόγου και να συνειδητοποιήσουν τη συνέχεια της ελληνικής γλώσσας.
- η) Να συγκρίνουν τον ιστορικό λογοτεχνικό λόγο με τη συγκριτική παράθεση των ιστορικών πηγών από το σχολικό εγχειρίδιο της Ιστορίας και να διαμορφώσουν τη δική τους κριτική στάση.
- θ) Να εξοικειωθούν με άγνωστες και ιδιοματικές λέξεις και εκφράσεις από την αρχαία εποχή

ι) Να εκφράσουν τα συναισθήματά τους από την μελέτη των έργων τέχνης της αρχαίας εποχής μετά από επισκέψεις π.χ. και την Ακρόπολη των Αθηνών, στο Μουσείο της Ακρόπολης και το Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας, αλλά και το τοπικό Μουσείο και αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής μας.

κ) Να εκφραστούν δημιουργικά με ομαδικές εργασίες όπως περιλήψεις, ζωγραφικές, παραστάσεις (δραματοποίηση).

Η δομή του σχεδίου εργασίας

Η μέθοδος εργασίας με ομάδες μαθητών αποδεικνύεται ουσιαστική αυξάνοντας το μαθησιακό κέρδος, συγχρόνως δε καλλιεργεί και ωριμάζει κοινωνικές δεξιότητες και στάσεις που χαρακτηρίζονται σπουδαίες για την κοινωνική ζωή και τη δημοκρατία.

(Τριλιανός ,1998 τόμος II : 57)

Λειτουργεί σε ένα πλαίσιο ανοιχτών αναλυτικών προγραμμάτων που επιτρέπουν στην ομάδα χειρισμούς και κινήσεις που στηρίζονται σε συγκεκριμένους προβληματισμούς, προωθεί την ενεργό συμμετοχή όλων των μελών της ομάδας και ο ρόλος του εκπαιδευτικού αναβαθμίζεται. Το μάθημα στηρίζεται στην αρχή της διαθεματικής προσέγγισης, που οδηγεί στην σφαιρική αντίληψη περιεχομένου της μάθησης, την ομαδοκεντρική δράση, που αναδεικνύει την ποιότητα του μαθήματος και ενισχύει τις κοινωνικές σχέσεις, την αρχή της έκφρασης και της δημιουργικότητας, βασισμένη στην εσωτερική διαφοροποίηση των μαθητών με γνώμονα τις κλίσεις, τις ικανότητες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών. (Χρυσafiδης , 2000 : 92-99)

Το σχέδιο εργασίας αφορά τη διδακτική του συγκεκριμένου ιστορικού μυθιστορήματος αποσπασματικά και όχι στην ολοκληρωμένη του μορφή. Ο παρακάτω διδακτικός σχεδιασμός αποτελεί μια ολοκληρωμένη αναγνωστική και μαθησιακή διεργασία, που συνδυάζει γλωσσικές και μη γλωσσικές δραστηριότητες και συνδέει το συγκεκριμένο λογοτεχνικό βιβλίο με τα βιβλία της ιστορίας καθώς και άλλες γραπτές και οπτικές πηγές σε ένα επικοινωνιακό σύνολο.

Η σχέση Λογοτεχνίας – Ιστορίας γίνεται σχέση διακειμενική, σχέση διαφορετικών ειδών λόγου που αναπτύσσουν μεταξύ τους ένα διάλογο αναφορικά με την πραγματικότητα όχι μόνο τη βιωμένη, την οποία και αναπαριστούν, αλλά και την σύγχρονη τους κοινωνικοπολιτισμική πραγματικότητα (Αθανασοπούλου 2004:108)

Η όλη διαδικασία στηρίζεται στο πλαίσιο των φάσεων εφαρμογής της βιοματικής – επικοινωνιακής διδασκαλίας (Χρυσυφίδης 2000: 92), καθώς προτείνεται από το δάσκαλο συγκεκριμένες δραστηριότητες στην τάξη και οι μαθητές προετοιμάζουν και επεξεργάζονται στοιχεία –πληροφορίες κατά το πρότυπο των παρακάτω φάσεων.

Φάσεις διδασκαλίας

Η διδασκαλία θα μπορούσε να χωριστεί σε τρεις φάσεις :

Α΄φάση : Δραστηριότητες προετοιμασίας. Οι μαθητές χωρίζονται σε τέσσερις ανομοιογενείς ομάδες. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει περιληπτικά το μυθιστόρημα. Τους λέει ότι πρόκειται για ένα πολύ όμορφο μυθιστόρημα του Αγγελου Βλάχου, ο οποίος μας περιγράφει πως ένα μικρό κουτσό παιδί από μια ελληνική πόλη της Μικράς Ασίας, που οι γονείς του ήταν ελεύθεροι Έλληνες, μας διηγείται την ιστορία του. Πως αρχικά τον έκλεψαν μαζί με την μητέρα του και τους για να τους πουλήσουν σε σκλαβοπάζαρο της Αιγύπτου. Μετά τον χάρισαν στον Αθηναίο στρατηγό Κλεινία, οποίος τον ορίζει παιδαγωγό του γιού του Αλκιβιάδη. Ο Σιλύκος, αυτός ο μικρός δούλος ακολουθεί τον κύριό του, τον Αλκιβιάδη παντού, και μας διηγείται όλα όσα βλέπει ή ακούει. Πως ζουν στην αρχαία Αθήνα, στη Σπάρτη, στην αυλή των Περσών, τι συνήθειες έχουν οι άνθρωποι, τους πολέμους που γίνονται, τους πολιτικούς που αποφασίζουν αν θα γίνει πόλεμος ή ειρήνη, κτλ.

Στο σημείο αυτό θεωρώ σκόπιμο ο δάσκαλος να διαβάσει την πρώτη παράγραφο του βιβλίου γιατί εκτός του είναι εξαιρετικά κατατοπιστική, είναι πολύ όμορφη και θα κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών:

« Σιλύκος τ' όνομά μου. Ο πατέρας Υφίων και η μητέρα μου Υπερέινα. Άλλοτε δημότης Κνίδου. Επομένως ολόκληρο τα' όνομά μου: Σιλύκος ο Υφίωνος, Κνίδιος. Ίσως υπερβολικό ν' αυτοπαρουσιάζομαι έτσι εγώ, ο ανάπηρος απελεύθερος, που πέρασα τα καλύτερά χρόνια της ζωής μου στο σπίτι του Περικλή του Ξανθίππου κάνοντας τα πιο παράξενα θελήματα και τρέχοντας οληνώρα για να ικανοποιήσω τις κακογνωμίες του κυρίου μου του Αλκιβιάδη. Αλλά, στο κάτω κάτω, δεν υπηρετούσα κανέναν τυχαίο κι η θέση μου δεν ήταν κακή. Αν εξαιρέσεις, σαν ήμουν νέος, μερικούς ραβδισμούς και μερικές νηστείες, η ζωή μου ήταν ευχάριστη και θα τη ζήλευαν πολλοί θήτες, μα την Απατουρία Αθηνά! »

Εξηγούμε στα παιδιά ότι επειδή το μυθιστόρημα είναι πολύ μεγάλο, γι' αυτό έχουμε επιλέξει μερικά αποσπάσματα σχετικά με την ύλη που έχουν διδαχθεί στο μάθημα της Ιστορίας. Βοηθούμε με τις κατάλληλες ερωτήσεις να καταλάβουν ότι ο Σιλύκος είναι ο ίδιος ο συγγραφέας, κάτι τους θα τους είναι χρήσιμο από εδώ και πέρα, όταν θα διαβάζουν κάποιο μυθιστόρημα.

Τα αποσπάσματα αυτά αφορούν τέσσερις ομάδες θεμάτων :

- α) Μεγάλες προσωπικότητες (Περικλής, Κίμων, Πεισίστρατος, Αλκιβιάδης, Νικίας,)
- β) Ιδιωτική ζωή των Αθηναίων (ονομαστήρια, ενηλικίωση, γάμος), η θέση της γυναίκας και των δούλων, σύγκριση της ζωής σε Αθήνα και Σπάρτη.
- γ) Η δόξα των Αθηνών. Το χτίσιμο της Ακρόπολης και η γιορτή των εγκαίνιων, οι Ολυμπιακοί Αγώνες, οι φιλόσοφοι Σωκράτης, Αναξαγόρας.
- δ) Πολεμικές σκηνές Οι πολιορκίες (Σάμου), οι πολιορκητικές μηχανές, οι ναυμαχίες, (Κύζικος), οι μάχες, τα πολεμικά πλοία,(τριήρεις), και πως πολεμούσαν οι αρχαίοι Έλληνες.

Στη συνέχεια καλούμε τις ομάδες μαθητών να επιλέξουν ένα θέμα από τα παραπάνω, αφού κάθε ομάδα επιλέξει θέμα, μοιράζονται σε φωτοτυπίες τα αποσπάσματα του βιβλίου. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει, αφού διαβάσει τα κείμενα, να παρουσιάσει την τάξη μέσα σε συγκεκριμένο χρόνο, αυτά που τους έμειναν, τους εντυπωσίασαν και πως τα νοηματοδότησαν. Επίσης από το δάσκαλο μοιράζονται στις ομάδες τα φύλλα παρατήρησης με κάποια κομβικά σημεία –παρατηρήσεις κατανόησης, στα οποία πρόκειται να εστιάσουν την προσοχή τους.

Β' Φάση: Ανάγνωση –σχολιασμός κάθε ομάδας θεμάτων χωριστά. (ένα δίωρο για κάθε θέμα.)

Κάθε μαθητής της ομάδας παρουσιάζει στις υπόλοιπες ένα σημείο από το θέμα που έχουν αναλάβει. Αυτό μπορεί να γίνεται περιληπτικά με δικά του λόγια, αλλά μπορεί παράλληλα να διαβάζει και αυτούσια μικρά κομμάτια από το βιβλίο για να τονίσει ορισμένες εκφράσεις που είναι χαρακτηριστικές μιας άλλης εποχής και να δείξει το ύφος του συγγραφέα. Στο θέμα παρεμβαίνουν συμπληρωματικά και οι άλλοι μαθητές από την ίδια ομάδα. Αφού όλα τα παιδιά της ομάδας τελειώσουν με τις πληροφορίες και τις επισημάνσεις τους, τότε η τάξη καλείται να συζητήσει τα συγκεκριμένα θέματα που ακούστηκαν, να ανταλλάξουν τις απόψεις τους, και συγκρίνουν την εποχή μας με την αρχαία Ελλάδα. Κατά τη συζήτηση ο δάσκαλος ασκεί μεσολαβητικό ρόλο, κατευθύνει τους μαθητές στο στόχο, και

δίνει αν χρειάζεται πληροφοριακό υλικό, κάνει ανακεφαλαιώσεις, ρωτά ποιες είναι οι επιπλέον πληροφορίες που πήραν τα παιδιά πέρα από αυτά που διδάχτηκαν από το βιβλίο της ιστορίας, εξομαλύνει τυχόν αντιθέσεις, ώστε η συζήτηση να καταλήγει σε θετικό αποτέλεσμα. Καλό θα ήταν να παρουσιαστούν από το δάσκαλο DVD με ανάλογο θέμα ώστε τα παιδιά να αποκτήσουν και οπτική –ακουστική επαφή με το αντικείμενο. π.χ. τα μνημεία της Ακρόπολης , φωτογραφίες με χάρτες πως απεικονίζεται η αρχαία Αθήνα και πως η σύγχρονη, πορείες πολεμικών επιχειρήσεων φωτογραφίες των διάφορων τύπων πλοίων πολεμικών, εμπορικών, φωτογραφίες αρχαίων αγαλμάτων της κλασικής εποχής, φωτογραφίες όπλων, σκευών, κοσμημάτων κτλ για τη φάση της αφόρμησης και όχι μόνο ώστε να γίνει η σύνδεση με την σημερινή ζωή .

Γ΄ Φάση. Δραστηριότητες επεξεργασίας. (Δυο διδακτικές ώρες)

Σε αυτό το δίωρο οι μαθητές κάθε ομάδας θα προσπαθήσουν να γίνουν οι ίδιοι συγγραφείς, και θα γράψουν ένα κείμενο στο οποίο μπορούν να αναφέρονται είτε γενικά σε κάποιο θέμα που ακούστηκε στην τάξη είτε σε κάποιο συγκεκριμένο σημείο που τους άρεσε. Στη συνέχεια θα αποδώσουν εικαστικά τη σκηνή που τους άρεσε. π.χ. εξεικόνιση μιας αρχαίας ναυμαχίας, μιας μάχης, το μνημείο της Ακρόπολης κ.α. ή να συναιστανθούν τους ήρωες μέσα από δραματοποιήσεις, όπως τι θα συμβούλευε ο Σιλύκος τον Αλκιβιάδη όταν τον κάλεσαν από την Σικελία πίσω στην Αθήνα. Τα εικαστικά έργα και οι παραστάσεις των μαθητών μπορούν να παρουσιαστούν στη σχολική κοινότητα αλλά και στην ευρύτερη στα πλαίσια του πρότζεκτ.

Χώρος.

Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων με τα θρανία σε ομάδες, ιστορική γραμμή, χάρτες, τηλεόραση, DVD player, ηλεκτρονικοί υπολογιστές, προτζέκτορας.

ΦΥΛΛΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ

A. Για την παρουσίαση του θέματος: Η ζωή στην Αρχαία Ελλάδα

1. Σε ποιές πόλεις αναφέρονται τα αποσπάσματα

2. Η ζωή ανάμεσα στους ελεύθερους πολίτες ήταν πολύ διαφορετική στην αρχαία Αθήνα και Σπάρτη. Αναφέρετε τέτοιες διαφορές.

3. Ποιά η σχέση ελεύθερων και δούλων σε αυτές τις πόλεις;

4. Σχολιάστε τις τελετές έθιμα και τις προλήψεις της αρχαίας Αθήνας. (γέννηση, ονοματοδοσία βρέφους, γάμος, ενηλικίωση Αθηναίου πολίτη). Οι αρχαίες τελετές και τα έθιμα μοιάζουν με τα δικά μας;

5. Αναφέρετε τα παιδικά παιχνίδια των αγοριών στην αρχαία Αθήνα. Τα σημερινά παιδιά παίζουν τα ίδια ή αντίστοιχα παιχνίδια;

Από τα συγκεκριμένα αποσπάσματα οι μαθητές πληροφορούνται ότι το βιβλίο του Αγγελου Βλάχου «Ο κύριός μου ο Αλκιβιάδης», ασχολείται με τη ζωή και την Ιστορία στην αρχαία Αθήνα αλλά και στην αρχαία Σπάρτη και στην Ελλάδα γενικότερα. Η ζωή των πολιτών στην αρχαία Ελλάδα και Σπάρτη ήταν πολύ διαφορετική. Η ανάγνωση των συγκεκριμένων αποσπασμάτων βοηθά τους μαθητές να καταλάβουν τη σκληρή ζωή των Σπαρτιατών. Θα προτιμούσαν τα παιδιά να ζουν στην αρχαία Αθήνα ή τη Σπάρτη;

Η ζωή των δούλων στην αρχαία Σπάρτη ήταν απάνθρωπη. Το θέμα προσφέρεται για συζήτηση μέσα στην τάξη. Για ποιο λόγο νομίζουν οι μαθητές ότι οι Σπαρτιάτες ήταν τόσο σκληροί με τους δούλους;

Ο θεσμός της δουλείας Απόσπασμα σελ. 19-22

Μια εκδρομή στα περίχωρα της Κνίδου έγινε η αιτία να βρεθώ απελεύθερος στην Αθήνα. Δεν είναι παράπονο για τη μοίρα μου. Αν ήταν να ξαναρχίσω τη ζωή μου, την ίδια θα ξαναδιάλεγα.

Μια μέρα, ήμουν παιδί ακόμα, ο πατέρας μου αποφάσισε να πάμε εκδρομή σ'ένα παραθαλάσσιο κτήμα που είχαμε κι ώρισε της μάνας μου να ετοιμάσει τρόφιμα και κρασί. Ξεκινήσαμε πρωί πρωί, ο πατέρας κι η μάνα μου πεζοί, κι εγώ στο γαϊδουράκι με τα τρόφιμα. Ο πιστός μας δούλος Χαρφίτης ωδηγούσε το ζώο και πορευόμασταν όλο χαρά και διάθεση. Ήταν

οι τελευταίες μέρες του καλοκαιριού και τα σταφύλια, ώριμα περίμεναν τον τρύγο. Σαν φτάσαμε στο κτήμα καθήσαμε να ξεκουραστούμε. Ο πατέρας μου πήρε τον δραγάτη και πήγαν να κάνουν ένα γύρο στο κτήμα. Τους είδαμε να χάνονται πίσω από έναν λόφο. Η μάνα μου με πήρε από το χέρι και με τη βοήθεια του καλού Χαρφίτη, κούτσα κούτσα φτάσαμε στην αμμουδιά. Μου βγάλανε τα πέδιλά μου κι άρχισα να παίζω με τον άμμο χτίζοντας ένα μεγάλο τείχος, όταν, έξαφνα μας περικύκλωσαν καμιά δεκαριά ωπλισμένοι άνθρωποι, κοντολαίμηδες, μελαψοί, με κατάμαυρα κατσαρά γένια, αγριοπρόσωποι. Η μάνα μου έβγαλε φωνή μεγάλη, αλλά δυο ωπλισμένοι χύμηξαν επάνω της, τη φίμωσαν με τα χέρια τους και τη σήκωσαν. Εγώ έκλαιγα από τρόμο, κι ο Χαρφίτης έτρεμε σαν το φύλλο και μ'έσφιγγε επάνω για να με προστατέψει. Ο δούλος μας, που ήταν απ'τα μέρη της Φοινίκης, μίλησε στους ανθρώπους στη γλώσσα τους κι οι άλλοι του αποκρίθηκαν επιτακτικά να με πάρει και να τους ακολουθήσουμε στη στιγμή. Ξεκινήσαμε γρήγορα. Μα σαν είδαν ότι οι ωπλισμένοι πως κούτσαίνα κάτι είπαν βιαστικά μεταξύ τους και ένας με πλησίασε γοργά, αλλά ο Χαρφίτης, που είχε καταλάβει, έπεσε στα γόνατα κι εξώρκισε εκείνον που φαινότανε αρχηγός να μην με σκοτώσουν. Υποσχέθηκε πως θα με κουβαλούσε στην πλάτη του όσο μακριά και αν πηγαίναμε. Έτσι και έγινε. Περπατήσαμε ώρα πολλή και φτάσαμε σ'έναν κρυφό όρμο, όπου κρυβόταν το καράβι. Δεν το είχαν σύρει στο γιαλό αλλά περίμενε στις άγκυρες. Μας ανέβασαν βιαστικά στο κατάστρωμα κι ο κυβερνήτης να μας κλείσουνε αμέσως στο κήτος.

Όταν έπεσε απάνω μας η καταπαχή και μείναμε στο σκοτάδι, η μάνα μου ξέσπασε σε κλάματα και μ'έσφιγγε απελπισμένη επάνω της. Τα αναφυλλητά της με συντάραζαν κι εμένα κι άρχιζα να κλαίω, ενώ ο Χαρφίτης έσκουζε και φώναζε.

-Τι σε νοιάζει εσένα Χαρφίτη του έλεγε η μάνα μου. Εσύ θα γυρίσεις στα μέρη σου και θα ζήσεις πια ελεύθερος... Δεν πρέπει όμως να έχεις παράπονο μαζί μας.

-Κυρία! Διαμαρτυρήθηκε ο Χαρφίτης, μη με προσβάλεις, κι ας είμαι κτήμα σου. Και στον δούλου την καρδιά μπορείς να βρεις ευγνωμοσύνη. Πάντα ήσουν καλή μαζί μου και στο σπίτι σου ποτέ δεν ένιωσα την πίκρα της δουλείας. Δεν θα φύγω από κοντά σου κι ο μικρός Σιλύκος δεν έχει να φοβηθεί τίποτα όσο εγώ ζω. Ξέρω πως θα μας πουλήσουνε σε καμιά αγορά δούλων και τρέμω τη στιγμή που θα φύγω από τα χέρια σου.

Σε λίγο νιώσαμε πως το καράβι έκανε κουπιά κι ο αδιάκοπος κρότος του τομπανιστή που έδινε το ρυθμό στην κωπηλασία μαζί με το λίκνισμα της θάλασσας μ' αποκοίμησαν σιγά σιγά.

Ταξιδέψαμε τρεις μέρες και τρεις νύχτες, κλεισμένοι κάτω. Μόνο το σούρουπο μας άνοιγαν και βγαίναμε στο κατάστρωμα για λίγο.

Την τελευταία μέρα, εκεί που ταξιδεύαμε ανάμεσα σ' ουρανό και θάλασσα, φάνηκαν άξαφνα, σαν φυτεμένα μέσα στο νερό, κάτι ψηλά δέντρα, κι όσο πλησιάζαμε ξεχωρίζαμε σιγά σιγά σπίτια και μεγάλες οικοδομές κι ύστερα μίαν απέραντη χαμηλή ακτή.

Ο κυβερνήτης του караβιού που μας είχε πιάσει ήταν φίλος του ηγεμόνα στη Σάι. Του χάρισε τη μητέρα μου και με τη συγκατάθεσή του έμεινα κι εγώ κοντά της, αφού η εμπορική μου αξία ήταν μηδέν εξ αιτίας του ποδιού μου. Ο Χαρφίτης πουλήθηκε αλλού δεν μάθαμε σε ποιόν.

Η δουλεία στην Αθήνα Απόσπασμα σελ. 9

Επομένως ολόκληρο τ' όνομά μου: Σιλύκος ο Υφίωνος, Κνίδιος. Τσως υπερβολικό ν' αυτοπαρουσιάζομαι έτσι εγώ, ο ανάπηρος απελεύθερος, που πέρασα τα καλύτερά χρόνια της ζωής μου στο σπίτι του Περικλή του Ξανθίππου κάνοντας τα πιο παράξενα θελήματα και τρέχοντας οληνώρα για να ικανοποιήσω τις κακογνωμίες του κυρίου μου του Αλκιβιάδη. Αλλά, στο κάτω κάτω, δεν υπηρετούσα κανέναν τυχαίο κι η θέση μου δεν ήταν κακή. Αν εξαιρέσεις, σαν ήμουν νέος, μερικούς ραβδισμούς και μερικές νηστείες, η ζωή μου ήταν ευχάριστη και θα τη ζήλευαν πολλοί θήτες, μα την Απατουρία Αθηνά! »

Η ζωή ελεύθερων πολιτών και των δούλων στη Σπάρτη . Απόσπασμα σελ. 355-356

Όσον καιρό ήμασταν στη Σπάρτη δεν θυμάμαι να είδα τον Αλκιβιάδη εύθυμο. Η βαρειά μελαγχολία του εξόριστου. Ήταν ακόμα η πιο βαρειά πλήξη που ανάδινε το κάθε τι στη Σπάρτη. Η καθημερινή τους ζωή μονότονη κι ανούσια. Οι γιορτές τους, οι περισσότερες, στρατιωτικές παρελάσεις. Οι χοροί τους βαρειοί με ρυθμό μονότονο. Τα τραγούδια τους μόνο παιάνες. Που και που κανένας ποιητικός διαγωνισμός. Μερικοί υπερφιλοπάτριδες απάγγελναν με κακότεχνο στόμφο στίχους πολεμικούς κι όλοι χειροκροτούσαν. Το βραβείο το έπαιρνε εκείνος που έλεγε τις περισσότερες υπερβολές. Άμα γινόταν καμιά θυσία, έτρωγε ο κόσμος κρέας και την άλλη μέρα όλοι οι Σπαρτιάτες ήσαν άρρωστοι. Για θέατρο ούτε λόγος. Όσο για συζήτηση στην Αγορά ή σε κανένα σπίτι, πώς να συζητήσεις με ανθρώπους που τόχουν κρίμα μεγάλο ν' αραδιάσουν περισσότερες από πέντε λέξεις τη φορά!

Τον πρώτο καιρό δεν με πολυνοιάζαν όλα αυτά. Είχα κλειστεί στη συμφορά μου και δεν είχα ούτε μάτια ούτε αυτιά για τίποτε για τίποτα γύρω μου. Αλλά λίγο λίγο στάλαξε η πλήξη

μέσα μου και γύρευα να βρω γιατί στη Σπάρτη όλα είχαν έναν πένθιμο τόνο κι ανάδιναν μια ανθρώπινη απελπισία:

Οι εἰλωτες! Τα ἄθλια πλάσματα που δεν βιάδιζαν ποτέ στη μέση του δρόμου παρά ριζά ριζά πάντα στους τοίχους, σαν φοβισμένα σκυλιά με την ουρά στα σκέλια. Οι εἰλωτες, που δεν σήκωναν ποτέ τα μάτια να σε κοιτάζουν κατά πρόσωπο παρά σου μιλούσαν με σκυμμένο πάντα κεφάλι κι ἦταν τις περισσότερες φορές βαριά φορτωμένοι, σαν καματερά, βρώμικοι κι αναμαλλιασμένοι. Αριά και που ἔβλεπες κανένα φλογερό μάτι που σε κοίταζε ἄγρια, φανερώνοντας μια ανυπόταγη ψυχή, και γέμιζε η καρδιά σου ελπίδα. Κάθε τόσο οι εἰλωτες κήδευαν ἕναν ἀπὸ τους δικούς τους που τον είχαν βρει σκοτωμένο με μια μαχαιριά κατάστηθα: Ηρωική πράξη νεοσύλλεκτου Σπαρτιάτη για να ἔχει το δικαίωμα να φύγει σε εκστρατεία. Ξημερώματα, αν τύχαινε να εἶμαι ζύπνιος, ἔβλεπα εἰλωτες που ξεκινούσαν σε ατελείωτες θεωρίες για τα χωράφια με τα εργαλεία τους στον ὦμο. Αμίλητοι, σκυθρωποί, αποκαμωμένοι, γύριζαν το σούρουπο να κοιμηθούν στους στάβλους και στα υποστατικά. Η μόνη τους παρηγοριά ἦταν ο κάμπος, ὅπου δούλευαν τη γη τραγουδώντας τραγούδια δυστυχιάς.

Οι εἰλωτες εἶναι ο βραχνάς της Σπάρτης κι οι Σπαρτιάτες καταδίκασαν τον εαυτό τους σε ζωή δίχως γέλιο. Μια μέρα, βλέποντας μερικούς εἰλωτες, μαύρους ἀπὸ λάσπες, ξεμαλλιασμένους να περνοῦν σερνάμενοι, ρώτησα ἕναν Σπαρτιάτη:

-Πως το επιτρέπετε αυτό! Στην Αθήνα δεν μπορείς να ξεχωρίσεις ἕναν δούλο ἀπὸ ἕναν ελεύθερο!

-Τότε θα γίνεται μεγάλη σύγχυση! Αποκρίθηκε τόσο απλοϊκά που αποστομώθηκα.

Σύγκριση Αθήνας – Σπάρτης Απόσπασμα σελ. 241-243

Κάθε πόλεμος εἶπε ο Περικλής, εἶναι μια συμφορά. Αλλά αν ακολουθήσουμε τη σωστή γραμμή, θα νικήσουμε. Το ἔπαθλο εἶναι η Ελλάδα. Ἴσως οι γενιές που θάρθουν μετὰ ἀπὸ μας, Αλκιβιάδη, μας κατηγορήσουν, λέγοντας πως εμεῖς θελήσαμε αὐτόν τον πόλεμο. Ὅχι! Η Σπάρτη μας τον επιβάλλει. Εἶχα πάντα την ελπίδα να ενώσω τους Ἕλληνες δίχως πόλεμο. Πρέπει ὁμως να πολεμήσουμε μόνο στη θάλασσα.

-Και το πεζικό μας; Το ιππικό μας; Θα μείνουν ἄχρηστα;

-Φιλόδοξε! Ναι θα μείνουν ἄχρηστα! Στη στεριά δεν μπορούμε να αντιπαραταχθούμε με τους Σπαρτιάτες.

-Μα γιατί! Εἶπε πεισμωμένα ο κύριός μου, που το ἐνίωθε σαν μια προσωπική προσβολή.

-Για να οργανωθεί ο στρατός μας όπως ο δικός τους, είπε ο Περικλής, θα έπρεπε να αλλάξουμε το πολίτευμά μας κι ολόκληρη τη ζωή μας. Θα ήσουν πρόθυμος, Αλκιβιάδη, να μην πηγαίνεις στην Παλαίστρα, να μην πηγαίνεις στα θέατρα, να μην να μην συζητείς ολόκληρα απογεύματα με το Σωκράτη, να μην πηγαίνεις εκδρομές στα κτήματά σου, να μην παίζεις ορτυκομαχίες; Να τρως σε κοινό συσσίτιο έναν ανούσιο λαπαδιαστό τραχανά και να είσαι αναγκασμένος, για να γίνεις πολίτης με αστικά δικαιώματα να σκοτώσεις έναν απροστάτευτο είλωτα;

Εξάλλου οι Σπαρτιάτες από τα μικρά τους χρόνια, οι Σπαρτιάτες άλλο δεν σκέπτονται, άλλο δεν έχουν στο νου παρά πολεμικά κατορθώματα. Μην ξεχνάς πως είναι οι μόνοι Έλληνες που φορούν κόκκινη στολή στην εκστρατεία για να μην φαίνεται το αίμα αν λαβωθούν!

-Καλά! Και δεν μπορούσαν οι Σπαρτιάτες να πουν τα ίδια για μας με το ναυτικό; Χρόνια τώρα γυμνάζονται οι μοίρες μας, χειμώνα καλοκαίρι!

-Αν δεν ήσουν ανεπιός του Περικλή, που ακούς και μαθαίνεις κι ενδιαφέρεσαι, θα τόχες νιώσει καθόλου πως μερικές χιλιάδες πολίτες γυμνάζονται και κάνουν ψεύτικες ναυμαχίες; Ίσως να το είχες ακούσει, αλλά μέσα στην πόλη τίποτε δεν θα στο μαρτυρούσε. Ενώ στη Σπάρτη δεν βλέπεις τίποτε άλλο παρά γυμνάσια πυκνής τάξης, οπλομαχίες και πολεμικούς αγώνες.

Η γέννηση Απόσπασμα σελ. 78

Ένα πρωί του Θαρρηλιώνος γεννήθηκε ο Αλκιβιάδης, νέος βλαστός των Αλκμεωνιδών. Ο Περικλής έστειλε δώρα, δυο ολόχρυσα φίδια, για να κρεμαστούν στην κούνια του παιδιού, και μήνυσε πως θα ερχόταν το απόγευμα, γιατί το πρωί έπρεπε να συνοδέψει τον Πολέμαρχο στις Αγραίς για τη θυσία στην Άρτεμη.

Το απόγευμα το σπίτι γέμισε κόσμο. Σαν διαδόθηκε πως έξω από την πόρτα κρεμάστηκε στεφάνι από δάφνη, όλοι οι φίλοι ήρθαν να συγχαρούν. Ο καθένας ρωτούσε για τους οίωνους, τι έδειξε η θυσία στην Ειλείθια, αν είχε υποφέρει η μάνα, και χαιρόντουσαν μαθαίνοντας πως η Δεινομάχη γέννησε δίχως να βγάλει ούτε φωνή.

-Τι οίωνοί και τι θυσίες! Δεν σας φτάνει η σημερινή για σημάδι! Έκτη Θαρρηλιώνος! Η τυχερή μέρα των Ελλήνων! Η μέρα των Πλαταιών και της Μυκάλης, η μέρα της αναμνηστικής θυσίας στις Άρτεμης το Ναό για τη μάχη του Μαραθώνος, η μέρα που γεννήθηκε ο δικός μου ο Αλκιβιάδης!

Τα Ονομαστήρια Απόσπασμα σελ. 82

Στα ονομαστήρια του νεογέννητου ήρθε όλη η Αθήνα. Πολλοί από τους καλεσμένους έφεραν φυλαχτά για το μωρό. Ποιος ένα ζευγάρι μαλαματένια χεράκια, ποιος ένα ασημένιο μισοφέγγαρο, άλλος ένα σπαθάκι χρυσό. Τα κρέμασαν με μια αλυσιδίτσα στο λαιμό του παιδιού, να μην το πιάνει το μάτι.

Η Δεινομάχη πήρε το παιδί στην αγκαλιά και πήγε με τον Κλεινία στην Εστία. Ο μάντις τους ράντισε με νερό της Καλλιρρόης κι έγινε η κάθαρση. Ύστερα μαζεύτηκε όλος ο κόσμος στην αυλή, όπου έγινε η θυσία : ένα χρυσοκόκκινο μοσχάρι στεφανωμένο γιασεμιά.

Τα παιδικά παιχνίδια Αποσπάσματα σελ.106-107, 133

Εγώ στο μεταξύ τραβούσα των παθών μου τον τάραχο με τον Αλκιβιάδη. Ατίθασος δύσκολος κι αυθάδης πια τόσο που καμιά φορά δεν ήξερα τι να κάνω. Αλλά θαρραλέος Θεοί! Απότολμος! Αιονταράκι σωστό. Ξεγλυστρόυσε απ' τη μισανοιγμένη πόρτα κι έτρεχε να παίζει «Έλληνες και Μήδους» με τα βρωμόπαιδα της γειτονιάς. Σε όποια παρέα βρισκόταν εκεί και τα τσακώματα.

Όσο μεγάλωνε τόσο γινόταν ασυμμάζευτος. Κάθε απόγευμα ξέφευγε απ' το σπίτι κι έτρεχε να παίζει αστραγάλους και κύβους. Η παρέα του έπαιζε πάντα στο δρόμο.

Ο γάμος Απόσπασμα σελ. 255

Οι γάμοι του Αλκιβιάδη με την Ιππαρέτη έγιναν ένα μήνα μετά το επεισόδιο της Πλάταιας. Η Ιππαρέτη, ως τότε δεν την είχα δει ποτέ μου, ήταν νοστιμούλα. Η τελετή έγινε μ'όλη την επισημότητα που ταίριαζε σε τέτοιο γάμο κι ο Ιππόνικος τα είχε διοργανώσει όλα τέλεια. Δεν έλλειψε και ο καλός οιωνός. Δυο κάτασπρα περιστέρια που πέταζαν απάνω από την αυλή. Όλοι οι καλεσμένοι συχαρήκαν για το καλό σημάδι. Ο Ιππόνικος χαμογέλασε μέσ' στα γένια του. Είχε βάλει κάποιον δούλο απ' έξω που αμόλησε τα περιστέρια στην κατάλληλη στιγμή.

Η Ενηλικίωση Απόσπασμα σελ. 186

Ο κύριός μου εκείνους τους μήνες έγινε πια αυτεξούσιος. Άμα έγινε δέκα οκτώ χρονών

παρουσιάστηκε με τον Περικλή και τον Αρίφρονα στον αρμόδιο ληξίαρχο του Δήμου και νομιμοποιήθηκε η εγγραφή του που την είχε κάνει ο καημένος ο Κλεινίας.

Αλκιβιάδης ο Κλεινίου, Σκαμβονίδης .Της Λεοντίδος φυλής. Στρατιωτική κλάση Ευθυδήμου.

B. Για την παρουσίαση του θέματος : Πολιτικοί στην Αρχαία Αθήνα (Πεισίστρατος , Περικλής)

1. Ποιοί πολιτικοί εγκωμιάζονται και γιατί . Συμφωνεί ο συγγραφέας σε αυτό το θέμα με το βιβλίο της Ιστορίας;

2.Πως αποκαλείται ο Περικλής από τους οπαδούς του ;

3.Ο Περικλής προετοίμαζε το λόγο του πριν μιλήσει στην εκκλησία του δήμου. Ποιος ο ρόλος της Ασπασίας σε αυτή την προετοιμασία; Οι άντρες στην αρχαία Αθήνα άκουγαν τη γνώμη των συζύγων τους ή οι γυναίκες στην Αθήνα δεν είχαν και μεγάλη ελευθερία ;

4.Γιατί η αμοιβή στους πολίτες που αναλάμβαναν δημόσια αξιώματα ήταν μεγάλο λάθος του Περικλή;

Από τα αντίστοιχα αποσπάσματα που έχουν οι μαθητές στα χέρια τους πληροφορούνται για δυο μεγάλες πολιτικές προσωπικότητες της Αθήνας τον Πεισίστρατο (τύραννος) και τον Περικλή (δημοκρατικός ηγέτης).

Από την προετοιμασία του λόγου του Περικλή οι μαθητές αναγνωρίζουν την εικόνα ενός σύγχρονου ζευγαριού. Όμως σε συνδυασμό με το σχολικό βιβλίο και τα υπόλοιπα αποσπάσματα που τους δίνουμε θα καταλάβουν ότι αυτή η εικόνα δεν ίσχυε για τις υπόλοιπες γυναίκες της Αθήνας. Γενικά οι γυναίκες στην Αθήνα ήταν αμόρφωτες και ασχολούνται μόνο με τις ασχολίες του σπιτιού, και οι σύζυγοι σε καμία περίπτωση δεν τις θεωρούν ισότιμες. Η Σπάρτη μόρφωνε και τα κορίτσια για να γίνουν καλές μητέρες και σύζυγοι σύμφωνα με αντίληψη της πόλης. Στη Σπάρτη οι γυναίκες είχαν ελευθερία και τις τιμούσαν, σε αντίθεση με τις γυναίκες της Αθήνας που ήταν κλεισμένες στα σπίτια τους.

Ζητάμε την άποψη των μαθητών αν πρέπει αυτοί που αναλαμβάνουν τα δημόσια αξιώματα να αμείβονται.

Ο Περικλής Αποσπάσματα σελ. 101-104 και 110-111

Μόνο τον Περικλή φοβόταν κάπως ο Αλκιβιάδης, αλλά δυστυχώς ο Ολύμπιος έλειπε συχνά τότε από την Αθήνα κι ούτε έδινε άλλωστε μεγάλη προσοχή στην ανατροφή του παιδιού.

Αλλα βάσανα είχε στο κεφάλι του! Μετά την υποταγή της Εύβοιας κατάφερε να κάνει με τη Σπάρτη τριαντάχρονη ειρήνη. Αυτό μάλιστα! Ήταν κατόρθωμα πολιτικής ευστροφίας και χειρισμού το πώς έπεισε το δήμο ότι έπρεπε να γίνουν δεκτοί οι όροι της Σπάρτης. Να εξαγοράσουμε την ειρήνη αναγνωρίζοντας ως μέλη της Πελοποννησιακής Συμμαχίας τα Μέγαρα και το επίνειό τους Νίσαια. Ολόκληρα απογεύματα ο Περικλής ετοιμάζε το λόγο του κάνοντας δοκιμές μπροστά στην Ασπασία, που τον διόρθωνε κάθε τόσο πότε στις κινήσεις και πότε στη φωνή.

Καθίσαμε σε μια γωνιά και σε λίγο ήρθε και η Ασπασία. Ο Περικλής παρουσιάστηκε φορώντας περικεφαλαία και μια ωραία χλαμύδα τυλιγμένη με τέχνη. Ήταν επιβλητικός. Αλλά η Ασπασία δεν ευχαριστήθηκε και του έκανε μια δυο παρατηρήσεις για το βήμα του και τη στάση του κεφαλιού του.

Ανδρες Αθηναίοι ...

Παρατηρούσα τον Περικλή και ξαφνιαζόμουν που όσες παρατηρήσεις κι αν του έκανε η Ασπασία, δεν έχανε την αξιοπρέπειά του ούτε είχε η σκηνή τίποτε το αστείο.

-Τι πρέπει να κάνω είπε ο Περικλής, αν αφήσω τα πράγματα να πάρουν το δρόμο τους μπορεί καμιά ώρα να βρεθούμε σε δύσκολη θέση. Οι Ολιγαρχικοί είναι πολύ δραστήριοι.

- Να τους εξοστρακίσεις ! είπε έντονα η Ασπασία κοιτάζοντας κατάματα τον Περικλή.

-Ναι αποκρίθηκε εκείνος. Αρχίζω να πιστεύω κι εγώ πως δεν υπάρχει άλλη λύση.

-Άφησε αυτούς τους προσποιημένους δισταγμούς, Περικλή! Δεν διστάσατε εσύ και ο Εφιάλτης να ζητήσετε τον εξοστρακισμό ενός Κίμωνος! Θα διστάσεις για τον εξοστρακισμό του Θουκυδίδη του Μελησίου;

Η Ασπασία είχε δίκαιο, αλλά ο Περικλής μη θέλοντας τάχα να παρεκκλίνει απ' την αρχή του να είναι « Ολύμπιος », δίσταζε να σπρώξει τα πράγματα μέχρι εξοστρακισμού. Ίσως και να φοβόταν και λίγο ...

-Τρέφεις το θειρό κι αύριο θα σε δαγκώσει.

- Τι θειρό;.

- Τον Δήμο, Περικλή. Τον Δήμο, που αφού επωφεληθεί από τους νόμους σου μπορεί μια μέρα να ξεσηκωθεί εναντίον σου.

Θα δώσεις στον καθένα το δικαίωμα να νομίζει ότι η πολιτεία είναι αστείρευτη πηγή όπου μπορούν όλοι να ξεδιψούν! Έκανες την Ηλιαία και δημιούργησες πέντε χιλιάδες αργόσχολους που παίρνουν τρεις οβολούς την ημέρα για να μην κάνουν τίποτα. Σε κάθε δικαστήριο δυο τρεις κάνουν τη δουλειά κι οι άλλοι χασμουριούνται! Δεν πας να κάνεις ένα γύρω στους μακρινούς δήμους! Όλοι τρέχουν απ' τις μικρές ώρες στο δικαστήριο για να ανταλλάξουν το βράδυ το μαρτυριάρικο παρουσίας με τους τρεις οβολούς, αλλά όλη μέρα κάθονται και βαριούνται χωρίς να έχουν ούτε την ντροπή να κρύψουν την αδιαφορία τους για τις όσες υποθέσεις δικάζουν τάχα. Και ο στρατός! Από κει που ήταν τιμή και καμάρι για τον κάθε πολίτη να πηγαίνει στρατιώτης για την πατρίδα, τώρα έγινε επάγγελμα. Καλά να δίνονται οι πανοπλίες αλλά να δίνεις και μισθό! Θυμήσου τι είπε για τους Έλληνες ο Ξέρξης στις Θερμοπύλες! «Δεν πολεμούν για χρήματα αλλά για την αρετή!» Εκείνο όμως που ξεπερνάει την αντίληψή μου είναι τα «εκκλησιαστικά» όπως τα λες. Ο οβολός που θα παίρνει ο κάθε ο κάθε Αθηναίος επειδή θ' αφήνει τάχα τη δουλειά του για να πάει στην Πνύκα. Αλλά εκεί δεν πάει ν' αποφασίσει για ξένα πράγματα! Αποφασίζει για τα δικά του ζητήματα! Για τη δική του μοίρα! Θα τον πληρώσεις λοιπόν γι' αυτό! Συμπάθα με, Ολύμπιε, που σου τα λέω αυτά. Αν τα' άλλα μισθοδοτικά έχουν κάποια βάση, ετούτο το τελευταίο δεν έχει καμιά. Το κάνεις για να. Το κάνεις για να μαζεύεις τον μικρόκοσμο στην Εκκλησία για να πάντα την πλειοψηφία. Την πολιτική από λειτούργημα την κάνεις δουλειά....

Ο Πεισίστρατος Απόσπασμα σελ. 51-52

-Και όταν δεν υπάρχει Δήμος;

-Τότε υπάρχει επιβολή.

-Τυραννία, δηλαδή. Όπως του Πεισίστρατου!

-Μην φέρνεις παράδειγμα τον Πεισίστρατο. Ήταν τύραννος αλλά έκανε μεγάλα και σπουδαία πράγματα για την Αθήνα. Ήταν αγαθός.

Ο Πεισίστρατος, φίλε μου, κυβέρνησε την Αθήνα δυο φορές. Την πρώτη φορά Πεισίστρατος είχε δημιουργήσει ένα αγροτικό ταμείο και βοηθούσε τους φτωχούς χωρικούς.

Τους δάνειζε μ' ελάχιστο τόκο, τους ενκόλυνε σε αγορές. Οι τοκογλύφοι του κήρυξαν τον πόλεμο και με τη βοήθεια του Μεγακλή κατάφεραν να τον διώξουν από την Αθήνα. Έντεκα ολόκληρα χρόνια παράδερνε η πόλη. Σπασμωδικά μέτρα, αδικίες, αντιφατικά νομοθετήματα! Το έργο του Σόλωνος είχε γίνει μια μακρινή ανάμνηση. Στη Βουλή και την Εκκλησία τέτοια ήταν η κατάσταση ώστε ούτε οι άρχοντες δεν μπορούσαν να εκλεγούν πια. Ο Πεισίστρατος εξόριστος ετοίμαζε την επιστροφή του. Όταν ο Πεισίστρατος γύρισε Αθήνα ο κόσμος τον υποδεχόταν με αλαλαγμούς και στεφάνια! Έμεινε πολλά χρόνια τύραννος κι άμα πέθανε είχε συμπληρώσει ένα έργο θαυμαστό. Σε όλη του την τυραννία δεν σκότωσε κανένα. Μόνο τους Αλκμεωνίδες καταδίωξε. Θα ξαφνιαστείς, αν σου πω ότι ο Πεισίστρατος κι όχι άλλος εφάρμοσε πραγματικά τους θεσμούς του Σόλωνος. Δίκαιος και καλός έφερε στην πόλη τη γαλήνη. Προστάτεψε τους φτωχούς κι ο καθένας μπορούσε να δουλεύει ήσυχα. Οι έμποροι έκαναν σπουδαίες δουλειές, ο κόσμος πλούταινε κι ο δημόσιος θησαυρός μάζευε τάλαντα. Με αυτά χτίστηκαν πολλά δημόσια κτίρια. Ευνομία και δικαιοσύνη βασίλεψαν για πολλά χρόνια στην Αθήνα.

Γ. Για την παρουσίαση του θέματος: Η δόξα των Αθηνών

- 1. Το χτίσιμο της Ακρόπολης και του Πειραιά, με ποιών τα λεφτά έγιναν τα έργα αυτά;**
- 2. Η τελετή των εγκαινίων της Ακρόπολης συνέπεσε με τη γιορτή των Παναθηναίων. Τι σας έκανε τη μεγαλύτερη εντύπωση από αυτόν τον εορτασμό;**
- 3. Γιατί η Αθήνα προσέλκυε σοφούς και πολλούς σπουδαίους ανθρώπους;**
- 4. Ποιοί φιλόσοφοι αναφέρονται; Ποιες οι απόψεις υποστήριζε ο Αναξαγόρας και ποιες ο Σωκράτης; Ποιά η τύχη του κάθε ενός;**
- 5. Τα ρητά «μηδέν άγαν», «παν μέτρον άριστον», «το δις εξαμαρτείν», ήταν η φιλοσοφία της αρχαίας Ελλάδας. Πιστεύετε ότι εκφράζουν και τον σημερινό άνθρωπο;**

Από τα αντίστοιχα αποσπάσματα που έχουν στα χέρια τους οι μαθητές πληροφορούνται ότι: Ο φιλόσοφος Αναξαγόρας δεν ήταν Αθηναίος, και ασχολείτο με την εξήγηση των φυσικών φαινομένων, ήταν προστατευόμενος του Περικλή ο οποίος τον συντηρούσε. Η παράθεση από το συγγραφέα των ιδεών του Αναξαγόρα δίνει το ερέθισμα στα παιδιά να ψάξουν λίγο παραπάνω το θέμα και να ενημερώσουν την τάξη αν αυτές οι ιδέες ισχύουν μέχρι σήμερα ή έχουν ανατραπεί. Μπορεί ακόμα να γίνει και χρήση σε ενότητα στα Φυσικά για αρχικές ιδέες των παιδιών μιας τάξης στα πλαίσια της διαθεματικότητας. Ο Αναξαγόρας

φυγαδεύτηκε από την Αθήνα γιατί καταδικάστηκε σε θάνατο επειδή κατηγορήθηκε για ασέβεια στους θεούς από ανθρώπους στενοκέφαλους που ήθελαν να βλάψουν τον Περικλή...

Ο Σωκράτης ήταν Αθηναίος πολίτης γραμμένος στο Αλωπεκής, γλύπτης στο επάγγελμα. Είναι ήδη ώριμος σε ηλικία όταν παρατάει τη δουλειά του συχνάζει στην Αγορά και μιλάει στους νέους και προσπαθεί να αποδείξει τη ψευτιά των σοφιστών και των ψευτοσπουδασμένων. Μετά τις νίκες του Αλκιβιάδη στην Ολυμπία βλέπουμε ότι ο Σωκράτης δεν ήταν ευχαριστημένος από τη συμπεριφορά του Αλκιβιάδη γιατί και η προσωπική του ζωή ήταν υπερβολική χωρίς κάτι ουσιαστικό για τον εαυτό του και την πατρίδα του, και στη συμμαχία με το Αργος εναντίον των Σπαρτιατών χρησιμοποίησε την απάτη. Όταν ο Αλκιβιάδης επιστρέφει θριαμβευτής στην Αθήνα μετά τη ναυμαχία στην Κύζικο, ο Σωκράτης πάλι τον μαλώνει γιατί το μόνο που επιθυμεί ο Αλκιβιάδης είναι η επιτυχία και γιατί έβλαψε την πατρίδα του περιφρονώντας τους νόμους. Μιλάμε στα παιδιά για το θάνατο του Σωκράτη.

Αναλύουμε το νόημα των αρχαίων ρητών αφού πρώτα εξηγήσουμε τη λέξη **ρητό** στα παιδιά. Ζητάμε τη γνώμη τους για αυτές τις φιλοσοφικές απόψεις των αρχαίων Αθηναίων αφού πρώτα τους δοθούν σε επικοινωνιακό πλαίσιο.

Η Αθήνα πανελλήνιο κέντρο Απόσπασμα σελ. 167

Και όμως είμαστε πανελλήνια πόλη, είπε ο Περικλής. Δεν έχουμε την ξеноφοβία της Σπάρτης που την έχει κάνει θεσμό και την ονομάζει ξενηλασία! Από όλες τις ελληνικές πόλεις μας έρχονται σοφοί, μηχανικοί, αστρονόμοι, γιατροί, καλλιτέχνες σπουδαίοι. Δεν τους προσκαλούμε. Μόνοι τους έρχονται και βρίσκουν υποστήριξη και θαυμασμό. Υπάρχουν βέβαια οι προλήψεις του μικρολαού και γι αυτό ο Αναξαγόρας δεν είναι πολύ αγαπητός, αλλά αυτό είναι λεπτομέρεια. Έχουμε γίνει το πανελλήνιο κέντρο κι ενώ το βλέπουν οι άλλοι Έλληνες και συντελούν στη δημιουργία του, δεν θέλουν να το παραδεχτούν.

Ο Αναξαγόρας («Νους») Απόσπασμα σελ. 67

Ο «Νους» άρχισε να μιλάει και να εξηγεί με τη μονότονη κουραστική φωνή του πολλά και εκείνο το βράδυ. Που να τα θυμηθώ όλα! Είπε πως ο ήλιος είναι μύδρος διάπυρος, μεγαλύτερος από την Πελοπόννησο, πως ίσως η Σελήνη έχει κατοίκους και πως έχει βουνά και φαράγγια.

Για τα άστρα είπε πως έγιναν από νεφέλες που σιγά σιγά συμπυκνώθηκαν σε στερεά σώματα, κι έδωσε γι' αυτό την εξήγηση πως όλα τα πράγματα του κόσμου είναι σχηματισμένα από πολύ μικρά συστατικά από άτομα που ανάλογα με τη διάταξή τους σχημάτιζαν ύλη. Περισσότερο να πω ότι δεν καταλάβαινα τίποτα! Σαν τελείωσε ήταν πολύ αργά.

.....

Το απόγευμα ο Κλεινίας μου παράγγειλε να ετοιμαστώ για να τον συνοδέψω στον Περικλή. Σαν τ' άκουσε η Δεινομάχη της κακοφάνηκε:

-Τα ξέρω εγώ αυτά! Θα μπλέξεις και συ στη συζήτηση με τον Αναξαγόρα. Τι αφελείς που είστε όλοι σας να τρέχετε και να μαζεύεστε για να τον ακούτε να λέει ανοησίες! Πως θα διασκεδάζει από μέσα του βλέποντάς σας να χάσκετε! Τις προάλλες τι στοχάστηκε να πει; Πως οι αστραπές είναι σύννεφα που τρίβονται! Ακούς!! Σύννεφα... Το πράγμα ακούστηκε παραέξω και κόντεψε να έχει συνέπειες.

Απόψεις του Σωκράτη Απόσπασμα σελ. 299, 206, 420

- Θαρρώ Αλκιβιάδη, πως ο ωραιότερος των Ελλήνων πρέπει να έχει και την ωραιότερη ψυχή και να μην δίνει το σώμα του στο σώμα του περισσότερες απολαύσεις απ' όσες δεν την βλάπτουν, και να προσπαθεί, όσο μπορεί να μένει μακριά από τις καταχρήσεις και τις ευτέλειες.

Δεν ξέρω αν καταλαβαίνεις τι γίνεται γύρω σου... Έχουν μαζευτεί και σε περιτριγυρίζουν διάφοροι που σε κολακεύουν σαν αυλικοί του Δαρείου και σε θαυμάζουν. Ο θαυμασμός είναι φυσικός, αλλά θάπρεπε να μην ανέχεσαι να τον εκδηλώνουν με τέτοιο τρόπο, συγχωρώντας δηλαδή τα ελαττώματά σου-κάθε άνθρωπος έχει ελαττώματα μην θυμώνεις- κι έτσι κάνοντας να γίνονται οι χειρότεροι εχθροί σου γιατί δεν σ' αφήνουν να γνωρίσεις τον εαυτό σου.

.....

- Αλκιβιάδη! Πόσες φορές σου το είπα : Γνώθι σαυτόν! Και αν σκεφτεί κανείς πως εδώ στην Αθήνα, κάτω από το Ιερό της Σοφίας, διατυπώθηκαν τα ρητά «μηδέν άγαν», «παν μέτρον άριστον», «το δις εξαμαρτείν», και τόσα άλλα. Δεν είναι παράξενο το πράγμα άλλωστε. Σημαίνει πως τα έχομε ανάγκη αυτά τα ρητά επειδή ακριβώς μας λείπει το μέτρο.

.....

- Κατάστρεψες τον εαυτό σου, Αλκιβιάδη! Θέλησες να σωθείς και σπιλώθηκες, κι έγινες άδικος και κακός κι επινοητικός, και μείωσες την πολιτεία με την περιφρόνησή σου για τους νόμους της. Ένα μάθε! Αν ποτέ βρεθώ στην ανάγκη ν' αδικηθώ ή να αδικήσω θα προτιμήσω το πρώτο! Αν σε ανακάλεσε ο Δήμος για να σκοτώσει έπρεπε νάρθεις και να πεθάνεις, κι αν δείλιαζες το θάνατο, τότε να φύγεις μακριά, να σε ξεχάσει η Ελλάδα και η Αθήνα.

Μεταφορά συμμαχικού ταμείου από τη Δήλο στην Αθήνα Απόσπασμα σελ. 112

Η δυσκολία δεν ήταν να δεχτούν οι Σύμμαχοι την πρόταση, την είχε κάνει άλλωστε η Σάμος, ούτε μπορούσαν να μην παραδεχτούν πως το Ταμείο ήταν ασφαλέστερο στην Αθήνα παρά στο μικρό νησί, και ας ήταν προστατευμένο από τον Απόλλωνα. Η δυσκολία ήταν να παραδεχτεί ο ίδιος ο Απόλλων πως η Αθηνά θα ήταν καλύτερος φύλακας του θησαυρού. Ζητήθηκε χρησμός από μαντείο των Δελφών με άφθονες υποσχέσεις και πλουσιότατα δώρα κι η Πυθία μίλησε : Τόσο σκοτεινά, τόσο μπερδεμένα, που αλλάζοντας εδώ τον τονισμό, εκεί την εξάρτηση των λέξεων, βγήκε όπως τον ήθελε ο Ολύμπιος.

.....

Κύριο επιχείρημά των Ολιγαρχικών ήταν πως τα χρήματα της Συμμαχίας δεν προωριζόντουσαν για τον εξωραϊσμό των Αθηνών. Οι σύμμαχοι πλήρωναν φόρο για να υπάρχει έτοιμος στρατός και στόλος φοβέρα για τον Αρταξέρξη, κι όχι να χτίζουν οι Αθηναίοι λαμπρομέτωπους ναούς. Σε τούτο ο Ολύμπιος αποκρινόταν πως η Αθήνα, αφού είχε αναλάβει την υποχρέωση να προστατεύει τους Συμμάχους της, δεν είχε να δώσει λόγο σε κανένα για το πώς θα τους προστάτευε.

Η γιορτή των εγκαίνιων της Ακρόπολης Απόσπασμα σελ. 150, 151, 152

Εκείνη τη χρονιά λοιπόν τα Μεγάλα Παναθήναια γιορτάστηκαν μαζί με τα εγκαίνια του Ναού. Από γιορτές στην Αθήνα άλλο τίποτε. Κάθε τρίτη μέρα έχουμε γιορτή ή θυσία. Πότε Αγραύλια, πότε Αλώα, πότε Σκιριφόρια, πότε δεν ξέρω τι... Όσο κόντευε η μέρα της διπλής γιορτής τόσο αύξαινε κι απλωνόταν ένας πυρετός σ' όλη την Αθήνα. Από στόμα σε στόμα είχε μαθευτεί η τελειότητα κι η ομορφιά του Παρθενώνα. Για χρόνια οι πυκνές σκαλωσιές είχαν κρύψει κάθε λεπτομέρεια. Από κάτω δεν έβλεπες παρά έναν περίπλοκο και άχαρο όγκο από ξύλα, που γύρω τους και επάνω τους μερμήγκιαζαν, πλήθος αμέτρητο τεχνίτες και εργάτες.

Την παραμονή των Παναθηναίων όλος ο κόσμος ήταν έξω. Στους δρόμους το πλήθος ανεβοκατέβαινε χαζεύοντας. Τα ξενοδοχεία γεμάτα. Δεν ήταν σπίτι που να μην έχει φιλοξενούμενο. Απ' όλα τα μέρη της Συμμαχίας κι από τις μακρινές κληρουχίες, ακόμα και οι Ποντικές, είχαν έρθει αντιπρόσωποι που συνόδευαν τα δώρα ή τα ζώα για τις θυσίες στην Αθηνά.

Την παραμονή πήγα κι εγώ στον έξω Κεραμεικό, απ' όπου θα ξεκινούσε η πομπή. Εκεί είχε μαζευτεί πολύς λαός και καμάρωναν τα ζώα που είχε στείλει κάθε πόλη. Βόδια παχιά ψηλοκέρατα, μ' ασημένιες κουδούνες άλλα πιο λεπτά και μικρόσωμα, νευρικά κατάμαυρα ζώα της Ιωνίας με χρυσωμένα κέρατα κι οπλές ασημοκαρφωμένες.

Στην αγορά ήταν τόσος κόσμος που έπρεπε ν' αγωνιστείς για να προχωρείς. Στους δρόμους ο κόσμος εύθυμος και ζωηρός ετοιμαζόταν για το μεγάλο πανηγύρι. Στ' αλήθεια, η εικοστή πρώτη Θαρρηλιώνος του τέταρτου χρόνου ης ογδοηκοστής πέμπτης Ολυμπιάδος έχει μείνει από τις αξέχαστες μέρες της ζωής μου. Όταν έφυγε ο Περικλής και ο Αλκιβιάδης βγήκα και εγώ και αψηφώνοντας εθιμοτυπίες, σειρά και κοινωνική τάξη και πήρα στέκι σε δρόμο από όπου θα περνούσε η πομπή. Τα γύρω κεραμίδια ήταν μαύρα από τν κόσμο κι άκουγες μια βουή ν' ανεβαίνει απ' την πολιτεία, ν' απλώνεται σαν ύδρα. Όταν φάνηκε η αρχή της πομπής με τα ολόχρυσα σκεύη, ανασηκώθηκε μια τέτοια φωνή, ένας τέτοιος ενθουσιασμός, που σκεπάστηκαν οι ψαλμοδιές των ραψωδιών, και ατ ζώα που ακόμα δεν είχαν ξεκινήσει ταραχτήκαν και αγρίεψαν. Την ίδια ώρα έσκασε ο ήλιος πίσω από τον Υμηττό κι οι πρώτες του αχτίδες φώτισαν, αποκάλυψη! Τον Παρθενώνα!

Θάμα ! Θάμα! Φώναζε ο κόσμος.

Την πομπή δεν την είδα καλά. Ο κόσμος με εμπόδιζε να βλέπω. Δεν μπορούσα όλη την ώρα να είμαι στις μύτες. Πρώτη πέρασε μια διλοχία αστυνόμοι, δούλοι από τη Θράκη, με χάλκινα κοντάρια. Ύστερα οι υπέργηροι πολίτες αργοβαδίζοντας και κρατώντας κλαριά ελιάς. Ακολουθούσε ένα σύνταγμα οπλίτες, νέα παλληκάρια που κάναν τη θητεία τους, καλοδεμένα, με κατεβασμένη την περικεφαλαία, σαν έτοιμα για έφοδο. Ένας ψίθυρος ακούστηκε από το πλήθος σαν φάνηκαν οι μέτοικοι, καμιά εκατοστή, που κρατούσαν μια σκάφη ο καθένας, σύμβολο της θέσης τους μέσα στην πολιτεία.

Κόντευε μεσημέρι κι ένιωθα πως δεν μπορούσα να βαστάξω άλλο. Έφυγα για το σπίτι κι έτσι δεν είδα ούτε το πέπλο, ούτε τις νέες με τ' ανθοστόλιστα καλάθια, ούτε τους επισήμους, ούτε τα ζώα που τους είχαν φορέσει χίλια δυο στολίδια για την περίπτωση.

Δ . Για την παρουσίαση του θέματος Πολεμικές σκηνές: Οι πολιορκίες (Σάμου), οι πολιορκητικές μηχανές, οι ναυμαχίες, (Κύζικος), οι μάχες, πως έπλεαν τα πολεμικά πλοία, (τριήρεις) και πως πολεμούσαν.

1. Πόσο καιρό πολιορκούσαν οι Αθηναίοι τη Σάμο και ποιός ήταν ο στρατηγός;
2. Ποιο ήταν το πολεμικό σχέδιο του Αλκιβιάδη στη ναυμαχία της Κυζίκου; Νομίζετε ότι ήταν σπουδαίος στρατηγός;
3. Πως ονομάζονται τα πολεμικά πλοία των Αθηναίων; Οι κωπηλάτες ήταν Αθηναίοι πολίτες ή δούλοι;
4. Ποιες πολιορκητικές μηχανές αναφέρονται;

Με τα αποσπάσματα αυτά θέλουμε να εξάψουμε τη φαντασία των παιδιών που θα μπορέσουν να ζήσουν έστω και περιορισμένα την αρχαία πραγματικότητα. Να μπουν σε ένα πολεμικό πλοίο, να βρεθούν κάτω από τα τείχη μιας αρχαίας πόλης που πολιορκείται, να ακούσουν τη οχλοβοή της μάχης και παράλληλα να μάθουν τόσα πράγματα.

Το πολεμικό σχέδιο του Αλκιβιάδη στη ναυμαχία στην Κύζικο Απόσπασμα σελ. 402

Ο Μίνδαρος δεν ξέρει πως είμαστε εδώ. Πρέπει να τον αιφνιδιάσουμε. Αν παρατάξομε το στόλο και του προσφέρομε μάχη θα μείνει κλεισμένος στο λιμάνι του. Ξέρετε κάθε πρωί κάνει γυμνάσια. Το σχέδιό μου είναι τούτο. Θα στήσομε σκοπούς στην κορυφή του νησιού. Μόλις μας δώσουν σήμα ότι ο Μίνδαρος απομακρύνθηκε αρκετά από την Κύζικο, θα ξεκινήσω εγώ με τη μοίρα μου. Τα υπόλοιπα καράβια θα πάνε στην νότια άκρη του νησιού. Εγώ θα προχωρήσω χωρίς να έχω σχηματισμό μάχης ώστε ο Σπαρτιάτης να μην υποψιαστεί τίποτε. Τα λίγα καράβια θα του φανούν εύκολη λεία και θα επιτεθεί. Τότε θα προσποιηθώ πως φεύγω. Εδώ χρειάζεται προσοχή. Οι σκοποί μας στην κορυφή του νησιού θα λάβουν διαταγή να υψώσουν τις ασπίδες τους μόλις ο Σπαρτιάτης αρχίσει να με καταδιώκει κι όταν σας κάνουν αυτό το σήμα θα ορμήστε μ' όλη τη δυνατή ταχύτητα προς τη χερσόνησο της Κυζίκου για να τον κόψετε την υποχώρηση. Όταν βρεθήτε στο ύψος του Μινδάρου θα γυρίστε κατά πάνω του σε πυκνή τάξη κι έτσι θα βρεθεί κυκλωμένος. Αν θέλει η θεά, αύριο καταστρέφομε ολόκληρη τη ναυτική δύναμη του εχθρού μας. Αν το σχέδιο δεν πετύχει και κατορθώσει ο Μίνδαρος να ξεφύγει και ρίξει τα καράβια του σε καμία αμμουδιά τότε όλοι μαζί θα τον χτυπήσομε κι εκεί, θα πεζομαχήσομε και θα νικήσομε.

Ο Μίνδαρος πλησιάζει, Σιλύκο! Πλησιάζει και δεν μπορεί να καταλάβει γιατί κάνουμε το ημικόκλιο! Ας κοιτάξει πίσω του να καταλάβει. Αλλά δεξ! Κάτι υποψιάστηκε! Χαλάρωσε το ρυθμό του! Η παράταξη του διαλύεται! Κελευστής! Ρυθμός για επίθεση! Ύψωσε το σήμα μου! Κυβέρνα επάνω τους!

Τα τριάντα πέντε πολεμικά έκαναν γρήγορα τη στροφή και η παράταξή μας ώρμησε απάνω τους. Πίσω από το Μίνδαρο κόβοντάς του πια κάθε υποχώρηση προς την Κύζικο, ξεδιπλώθηκαν τα εβδομήντα καράβια μας. Ο Μίνδαρος κατάλαβε πως χανόταν, πως είχε νικηθεί χωρίς καν να πολεμήσει. Προσπάθησε να ξεφύγει και να ριχτεί στην ακτή όσο πιο κοντά στην Κύζικο.

Τα καράβια μας με μια διαταγή του Αλκιβιάδη πέταξαν τις άγκυρες στη θάλασσα για να αλαφρώσουν, κι όλοι οι οπλίτες, σε κάθε πολεμικό μαζεύτηκαν στην πρύμνη. Ο ρυθμός επιταχύνθηκε. Πάφλαξε το νερό στην πλώρη και στα πλευρά, ενώ πίσω τα τιμόνια αυλάκωναν βαθειά τη θάλασσα. Αντίκρυ μας οι άλλες δυο μοίρες ζύγωναν κι αυτές το Μίνδαρο. Σε λίγο άρχισε η συμπλοκή. Σχεδόν χωρίς αντίσταση κυριέψαμε με το πρώτο είκοσι πέντε καράβια, αλλά τούτο μας αργοπόρησε και κι ο Μίνδαρος πρόφτασε να ριχτεί σε μίαν αμμουδιά χάνοντας μόνο άλλα δέκα καράβια. Ο κύριός μου ώρμησε με όλα του τα καράβια στο γιαλό. Ξενέρισαν, σχεδόν μαζί Μίνδαρος και Αλκιβιάδης. Οι Πελοποννήσιοι βρέθηκαν σ' απόγνωση. Παρατάζανε τους οπλίτες τους στην αμμουδιά για να προστατεύσουν τα καράβια ενώ οι Συρακούσιοι που πολεμούσαν με οχτώ πλοία μαζί με τον Μίνδαρο, έβαλαν φωτιά στα δικά τους για να μην τα αιχμαλωτίσουμε. Με την ορμή που είχαν τα πολεμικά μας, πήγαν και χώθηκαν βαθειά στην άμμο.

Πρώτος πήδησε στη στεριά ο κύριος μου και τον ακολούθησαν αμέσως εξήντα οπλίτες από την «Αφρόεσσα». Τους έβαλε σε τριπλή φάλαγγα και προσπάθησε να συγκρατήσει την πρώτη επίθεση των Πελοποννησίων, που βλέποντας το άσπρο λοφίο του Αλκιβιάδη ώρμησαν όλοι εναντίον του. Απ' τα άλλα πολεμικά πηδούσαν οι οπλίτες και σχημάτιζαν αμέσως την παράταξη τους. Από την πλώρη του караβιού, όπου αναγκάστηκα να μείνω, είδα να ζετυλίγεται μπροστά μου ολόκληρη η μάχη. Οι οπλίτες με τις βαριές ασπίδες και τις πανοπλίες δυσκολενότουσαν στην άμμο κι όλες οι κινήσεις γινόντουσαν πιο αργά. Απ' τα καράβια, οι ψιλοί έρριχναν βέλη, ακόντια και σφεντονόπετρες που περνούσαν απάνω απ' την παράταξη μας και χτυπούσαν τις πίσω γραμμές του εχθρού εμποδίζοντας τις να βοηθήσουν. Ο πρωινός αέρας είχε πέσει κι όσο η μέρα προχωρούσε έγινε τέλεια απανεμιά. Παντού γύρω ακούγονταν φωνές άγριες, χτυπήματα σπαθιών, κοντάρια που 'σπαζαν, ασπίδες που βροντούσαν πάνω στις πανοπλίες και αν

σηκωνόταν μια ψιλή σκόνη που τα θάμπωνε όλα και τα δείχνε πιο μακρινά. Παρακολουθούσα με μεγάλη ανησυχία το άσπρο λοφίο του Αλκιβιάδη. Πότε το βλέπα, πότε το 'χανα αλλά πάντα μπροστά, πάντα σχεδόν μονάχο, περικυκλωμένο πολλές φορές από τα κόκκινα λοφία των οπλιτών της Σπάρτης. Ο Μίνδαρος πολεμούσε σε άλλο σημείο, αλλά οι αξιωματικοί που αγωνιζόντουσαν εναντίον του Αλκιβιάδη του μήνυσαν πως δεν μπορούσαν να κρατήσουν αν δεν τους στείλει ενίσχυση. Τότε ο Μίνδαρος έτρεξε ο ίδιος με μερικούς οπλίτες να συγκρατήσει την παράταξη. Έτρεξε στον θάνατό του. Όταν ο κύριος μου τον αντίκρισε- τον είχε γνωρίσει στη Σπάρτη- αφηφώντας κάθε κίνδυνο χύθηκε απάνω του μόνος του και πριν προφτάσει ο άλλος να καλυφτεί με την ασπίδα του, σήκωσε το σπαθί και με μια γρήγορη κίνηση τον χτύπησε. Σωριάστηκε ο Μίνδαρος και η ασπίδα του πέφτοντας τον σκέπασε. Οι γύρω Σπαρτιάτες, όταν είδαν τον στρατηγό τους νεκρό, δείλιασαν κι άρχισαν να τρέχουν πίσω, μακριά, στους κάμπους. Η παράταξη τους έσπασε παντού.

Πολιορκητικές μηχανές Απόσπασμα σελ. 135 και 139-141

Στο μεταξύ στη Σάμο ο Περικλής τα είχε κάνει ελαφρώς θάλασσα...

Μόλις ήρθε η είδηση πως και το Βυζάντιο επαναστάτησε, ο Περικλής ξεκίνησε αμέσως για τη Σάμο με εξήντα καράβια και τέσσερεις στρατηγούς. Οι Σαμιώτες είχαν στείλει εβδομήντα δικά τους καράβια να χτυπήσουν τη Μίλητο κι ο δικός μας στόλος τα πέτυχε έξω από τη Σάμο την ώρα που γύριζαν στο λιμάνι τους. Λίγες ώρες χρειάστηκαν να νικήσουμε τους Σαμιώτες. Ο εχθρός όμως μπόρεσε με μίαν απελπισμένη έφοδο να διασπάσει το αριστερό μας, ν' ανοίξει δρόμο και να προφτάσει να ασφαλιστεί μέσα στο λιμάνι της Σάμου.

Άρχισε τακτική πολιορκία...

.....

Το γεροντάκι έκατσε κι εξήγησε στον Περικλή τις δυο μηχανές που είχε σκαρώσει. Τη μια την έλεγε κριάρι και την άλλη χελώνα. Η δεύτερη ήταν συμπλήρωμα της πρώτης. Η πρώτη ήταν ένα μακρύ και δυνατό δοκάρι που στην μίαν άκρη του φορούσαν ένα βαρύ σιδερένιο κεφάλι. Σ' όλο το μήκος του ξύλου έπρεπε να καρφωθούν λαβές για να πιάνουν από κάθε μεριά δέκα πέντε στρατιώτες. Κρατώντας αυτό το πελώριο όπλο τα τριάντα παλληκάρια θα ωρμούσαν τρέχοντας καταπάνω σε μια πύλη και θα τη χτυπούσαν με όλο το βάρος και τη φόρα του σιδεροντυμένου κριού.

-Καλά! Πως θα φτάσουν οι στρατιώτες μου τόσο κοντά σε μια πύλη για να τη χτυπήσουν χωρίς να τους βλάψουν οι πολιορκημένοι; Ρώτησε ο Περικλής. Μη βιάζεσαι ...είπε ήσυχα ο

Αρτέμων. Θα φτιάξουμε χελώνες. Δηλαδή μια τεράστια ασπίδα που θα είναι οριζόντια και θα προστατεύει τους στρατιώτες του κριού. Θα τη κρατούν όλοι φυσικά.

-Και γιατί την ονόμασες χελώνα;

-Γιατί είναι σαν το καυκί της.

Όταν τελείωσαν οι μηχανές άρχισε αμέσως η επίθεση. Και τα δέκα κριάρια, προστατευμένα απ' τις χελώνες δούλευαν ζευγαρωτά, σε διάφορα σημεία του τείχους, σε όποια πύλη είχε ορίσει ο Αρτέμων. Όταν άρχισαν να τσακίζουν τα ξύλα μιας πύλης κι ύστερα άλλες και άλλες, οι Σαμιώτες προσπάθησαν να κάψουν τις χελώνες ρίχνοντας αναμμένο στουπί. Αλλά ο Αρτέμων όλα τα είχε προνοήσει. Είχε ντύσει τις χελώνες με χαλκό και δεν έπιανε η φλόγα. Οι πολιορκημένοι προσπάθησαν να κατεβάσουν σκοινιά με θηλιές για να πιάσουν τα κριάρια και να τα τραβήξουν επάνω. Κατάφεραν να πιάσουν ένα κι ο ενθουσιασμός τους ήταν μεγάλος. Νόμισαν πως είχαν σωθεί. Αλλά σαν είδαν, σε τρία σημεία, τις πύλες τους να γκρεμίζονται, απελπίστηκαν. Σήκωσαν σήμα να παραδοθούν κι έστειλαν πρέσβεις στον Περικλή.

Όταν γύρισε ο Περικλής η ατμόσφαιρα ήταν βαρειά στην Αθήνα. Η πολιορκία είχε στοιχίσει πολλά στο Δημόσιο Ταμείο. Θα τα πλήρωνε φυσικά η Σάμος, αλλά σε ετήσιες δόσεις. Τα θύματα δεν ήταν λίγα. Πλήθος οικογένειες πενθούσαν και, το κυριότερο για την Αθήνα, η όλη εκστρατεία που κράτησε εννιά μήνες, έληξε άδοξα.

Τα πολεμικά πλοία των Αθηναίων Απόσπασμα σελ. 32, και 59-60

Περιμέναμε λίγο και να έφτανε, με κατεβασμένα τα πανιά, η πρώτη τριάδα, που με την προσταγή του μεσαίου караβιού έκανε μέτωπο προς τη στεριά και προχώρησε. Έτσι που τάβλεπες, με την πανύψηλη πλώρη τους και το μεγάλο χάλκινο έμβολο που μισοφαινόταν μέσ' απ' τα νερά, με τα πελώρια κι αναρίθμητα ρυθμικά κουπιά τους, να προχωρούν κατά το λιμάνι, νόμιζες πως ήταν θεριά ανίκητα και φοβερά, ωδηγημένα από τη Μοίρα, τους θεούς!

Ακούστηκε μια διαταγή: « Πτέρωσον! » Και ολομιάς τα κουπιά στάθηκαν οριζόντια κι ακίνητα. Κι ύστερα άλλη προσταγή: « Έα! » κι έπεσαν όλα μαζί τα κουπιά σαν κουρασμένες φτερούγες στα πλάγια των караβιών.

.....

Την τέταρτη μέρα ήρθε μήνυμα από τον Πειραιά να φύγουμε αμέσως. Ξεκινήσαμε αυγή αυγή με τον καιρό αντίπρωρα. Ο χειρότερος καιρός για την κωπηλασία. Δεν πάει να δίνει ο αυλητής το ρυθμό! Έρχεται ένα κύμα και τα κάνει όλα μαλλιά κουβάρια. Πρέπει να ζανάρθουν

τα κουπιά στο ίσιο και να ζαναπάρουν όλα μαζί. Όλη μέρα ο στόλος προχωρούσε παλεύοντας με την τρικυμία. Με το σούρουπο ο άνεμος άρχισε να πέφτει κι όταν περάσαμε το Σούνιο μπήκαμε σε γαλήνη και ούριο βορειοανατολικό.

Ο Κλεινίας έδωσε διαταγή στον κελευστή να ταχύνει τον ρυθμό για να προλάβουμε το κλείσιμο του λιμανιού, ειδική θάπρεπε να ρίζομε τα καράβια στην αμμουδιά του Φαλήρου και να περιμένομε την αυγή.

Η «Γνωστή» ήταν από τα ταχύτερα καράβια του στόλου. Λίγο μακρύτερη απ' τα' άλλα είχε πλώρη στενή και πρύμνη πολύ καθισμένη. Ο Κλεινίας είχε δυο αυλητές ώστε άμα κουραζόταν έπαιρνε άλλος το ρυθμό. Ένας τόνος οζύς – ένας βαρύς, ολόκληρη μέρα... Στην αρχή αυτό το σφύριγμα με διασκέδαζε, ύστερα όμως, αδιάκοπο και διαπεραστικό, τρυπάνιζε τ' αυτιά μου, και μου έγινε ανυπόφορο. Κοίταζα με απορία και θαυμασμό όλους αυτούς τους κωπηλάτες. Τα σώματά τους πηγαινορχόντουσαν ρυθμικά με τα σφυρίγματα του αυλού, σαν τυφλά όργανά του κι όλη μέρα έσκυβαν κι ωρθωνόντουσαν στον ίδιο πάντα ρυθμό δίχως ανάπαυση, δίχως σταμάτημα. Αν είχε χοντρή θάλασσα τα νερά έμπαιναν μέσα από τα έγκωπα, κατάβρεχαν τους ναύτες κι ούτε να φάνε δεν είχαν ανάπαυση παρά με το ένα χέρι τραβούσαν κουπί και το άλλο πλάθανε εκείνα τα ψωμάκια με αλεύρι και λάδι και αλάτι και τα τρώγανε έτσι δα ωμά πίνοντας από πάνω και λίγο κρασί. Νύχτα μέρα, χειμώνα καλοκαίρι, φουρτούνα καλοσύνη, σαν είναι ανάγκη, σαν η Πόλη το ζητάει, όλα τούτα τα χέρια δουλεύουν ακατάπαυστα, δεμένα όλα στον ίδιο ρυθμό του ίδιου αυλού.

Ένα πρωί, στο ταξίδι μας λίγο μετά τη Αέβινθο, το πλήρωμα, που είχε καλά ξεκουραστεί τη νύχτα, τραβούσε γερά και όμορφα, σαν ένας άνθρωπος να δούλευε τα εκατόν είκοσι κουπιά. Ο Κλεινίας στάθηκε στην κουπαστή και δείχνοντάς μου την τριπλή σειρά ατ κουπιά που χτυπούσαν τη θάλασσα και σπρώχναν περήφανα και γοργά το καράβι:

Αυτά τα χέρια, αυτός ο ρυθμός είναι η δύναμή μας. Κοίταξε γύρω, Σιλύκο! Κοίταξε τα νησιά μας! Η Αμοργός, η Νάξος, η Ικαρία, δυτικά η Πάρος κι από δω στο βοριά βλέπεις εκείνη την κορυφή; Η Σάμος! Έτσι ως τον Ελλήσποντο!

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το ιστορικό μυθιστόρημα του Άγγελου Βλάχου *Ο κύριός μου ο Αλκιβιάδης* ζωντανεύει μέσα από τις σελίδες του την αρχαία Ελλάδα. Και εμείς και μαζί με τους μικρούς μαθητές πάμε χρόνια πίσω, στεκόμαστε αόρατοι, και μαζί με τον αφηγητή Σιλύκο παρακολουθούμε τα γεγονότα -που ξέρουμε πως θα συμβούν- με μεγάλη αγωνία. Τα πρόσωπα είναι ζωντανά τα βλέπουμε, τα ακούμε να μιλούν, να χαίρονται, να λυπούνται. Τα συναντούμε στο σπίτι τους, στην αγορά, στην εκκλησία του δήμου. Είμαστε μαζί τους στη μάχη, ή σε ένα συμπόσιο. Η συγκίνηση είναι μεγάλη. Όσα μάθαμε από το βιβλίο της Ιστορίας έρχονται και ενώνονται ένα ένα και κουμπώνουν με τα ιστορικά πρόσωπα και τα γεγονότα του μυθιστορήματος. Οι μικροί μαθητές έχουν κάνει ένα όμορφο ταξίδι με τη φαντασία τους στην εμπέδωση της γνώσης στην ιστορία, τη λογοτεχνία και την κριτική σκέψη .

Βιβλιογραφία :

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α

Δούκα Μάρω: (2005) *Ένας σκούφος από πορφύρα*. Αθήνα . Εκδόσεις Κέδρος

Heller Erich : (1988). *The importance of Nietzsche Ten Essays*. Chicago

Κυριαζής Ν.Κ.: Αναζητώντας την ιστορική ακρίβεια. *Διαβάζω*. Αθήνα. Μάιος 2007

Mattews Brander: (1901) *The Historical Novel and other essays*. New York, Charles Scribner's sons, (Μετάφραση δική μου)

Μουλλάς Πάνος: (1997) *Η παλαιότερη πεζογραφία μας Από τις αρχές της ως τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο*. Αθήνα . Εκδόσεις Σόκολη.

Ντενίση Σοφία: (1994). *Το ελληνικό μυθιστόρημα και ο sir Walter Scot (1830-1880)*. Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη

Πετσάλης- Διομήδης Θανάσης: (1985) *Ο μεσοπόλεμος . Ο δεύτερος τόμος της ζωής* . Αθήνα. Εκδόσεις Εστία

Πολίτη Τζίνα: (2004). *Δοκίμια για το ιστορικό μυθιστόρημα. Σταθμοί στην εξέλιξη του είδους* . Αθήνα, εκδόσεις Αγρα

Πρεβελάκης Παντελής: (1985) *Δείχτες πορείας*. Αθήνα. Εκδόσεις Κέδρος

Σαχίνης Απόστολος: (1981). *Το ιστορικό μυθιστόρημα*. Αθήνα, εκδόσεις Κωνσταντινίδη
Sarah Smith: *Researching the historical novel*. New York. *The national news letter of the mystery writers of America c* . 1998.

Τερζάκης Άγγελος: (1933) *Το Νεοελληνικό μυθιστόρημα. Ιδέα 1*. Αθήνα. Εκδόσεις Ερμής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β

Μητσάκης Κάρολος : (1988) . *Ο Άγγελος Βλάχος και το ιστορικό μυθιστόρημα*. Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ

Κατσίκη –Γκίβελου Ά., (1994). *Η παιδική λογοτεχνία. Θεωρία και πράξη*. τ .Α . Αθήνα Καστανιώτης .

- Κατσίκη – Γκίβελου Ά. , (1994). Ο δάσκαλος ανάμεσα στο παιδί και στο βιβλίο. Εισηγήσεις στο 5^ο σεμινάριο του κύκλου Παιδικού βιβλίου, *Φιλαναγνωσία και Παιδική Λογοτεχνία* . Αθήνα . Δελφίνι.
- Κουκουλομμάτης Δ.Ι., (1996). *Λογοτεχνία και Γλώσσα στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα . Ελλην.
- Μαλαφάντης Κ. (2005). *Η παιδαγωγική της λογοτεχνίας*. Αθήνα. Πορεία.
- Ματσαγγούρας Η. (1999). *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας : η σχολική τάξη ως χώρος ομάδα, πειθαρχία, μέθοδος* . Αθήνα . Γρηγόρης.
- Ματσαγγούρας Η. (2002). *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας. Β έκδ., τ.Α, Αθήνα. Gutenberg.*
- Σπανός Γ. (1989). Λογοτεχνία και πνευματική καλλιέργεια του παιδιού. Εισηγήσεις στο Γ' σεμινάριο του Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου. Οκτώβριος 1987. *Η παιδική λογοτεχνία* Αθήνα. Κουτσουμπός.
- Τριλλιανός Θ. (2000) . *Μεθοδολογία της σύγχρονης διδασκαλίας τ.Ι-ΙΙ*. Αθήνα . Εκδόσεις Τριλλιανός

Ιούνιος 2011.

ΘΡΟΥΣΙΟΥ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ
"ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ
ΜΥΣΙΣΤΟΡΗΜΑ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΚ. ΚΑΛΙΑΣ
ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ - "

ΛΗΞΗ	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΑΝΕΙΖΟΜΕΝΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ.: 24210 063001

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000106722